

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ บทเรียนจากกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว
โดยภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
เพื่อการจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

**Lessons Learned from Tourism Development
Planning Process by Government, Private and Local
Administration Organizations for Sustainable Area –
based Management of Chiang Rai Province**

โดย รองศาสตราจารย์ ดร.มาฆะ ขิตตะสังคะ และคณะ

สำนักงานประสานงานการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

พฤศจิกายน 2549

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ บทเรียนจากกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว
โดยภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
เพื่อการจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

Lessons Learned from Tourism Development Planning Process by Government, Private and Local Administration Organizations for Sustainable Area – based Management of Chiang Rai Province

คณะผู้วิจัย

รองศาสตราจารย์ ดร.มาฆะ ขิตตะสังคะ	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
อาจารย์วิทยา วรรณศิริ	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
นายอัศวิน จุมปา	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
นายภาคภูมิ ตันพิงค์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
นางณัฐธิดา จุมปา	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
นางสาวดวงรัตน์ อินพรม	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

สำนักงานประสานงานการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

พฤษภาคม 2549

กิตติกรรมประกาศ

โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง “บทเรียนจากกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อการจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนจังหวัดเชียงราย” สำเร็จลุล่วงด้วยดี คณะผู้วิจัยขอขอบคุณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ให้ทุนสนับสนุนงบประมาณดำเนินโครงการวิจัย

ขอขอบคุณ คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย, สมาคมธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย, เครือข่ายพันธมิตรท่องเที่ยวล้านนา, คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเมือง อำเภอแม่จัน และอำเภอแม่ฟ้าหลวง ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบทเรียนและการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณ ประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว 3 อำเภอ ได้แก่ บ้านศิริราช หมู่ที่ 14 ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง, บ้านป่าซางวิวัฒน์ หมู่ที่ 10 ตำบลนางแล อำเภอเมือง, บ้านแสนสุข หมู่ที่ 9 ตำบลศรีคำ อำเภอแม่จัน และบ้านแสนใจใหม่ หมู่ที่ 7 ตำบลแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ที่ให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว สะท้อนทัศนคติ และข้อเสนอแนะต่อการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของท้องถิ่น

คณะผู้วิจัย

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

บทเรียนจากกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองท้องถิ่น เพื่อการจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนจังหวัดเชียงราย พบว่า การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน และอดีตไม่ได้มีการวางแผนอย่างเป็นรูปธรรม และได้มีการบูรณาการนำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไปสู่การปฏิบัติในระดับพื้นที่ หรือนำไปสู่การรับรู้ให้กับองค์การบริหารส่วนตำบล หรือแม้แต่ประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวแต่อย่างใด ทั้งนี้เนื่องจากโครงสร้างคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรงมีจำนวนน้อยกว่าหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวบางส่วน คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายจึงรับรู้ข้อมูลสถานการณ์การท่องเที่ยวตามเทศกาล ประเพณี และแหล่งท่องเที่ยวประจำจังหวัดเชียงราย บทบาทในการกำหนดกรอบนโยบายการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย จึงเป็นบทบาทเพียงบางส่วนของบางหน่วยที่มีได้ครอบคลุมกระบวนการจัดทำแผนเชิงบูรณาการครอบคลุมทั้งจังหวัด คณะกรรมการบริหาร และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) มีความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์การท่องเที่ยว แต่ไม่ได้รับรู้แผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายไปสู่การปฏิบัติ แต่จะสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว และการกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว บางองค์กรในภาคธุรกิจเอกชนอยู่ในโครงสร้างคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่เป็นหน่วยที่ดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวโดยตรง ได้รวมตัวกันจากกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเป็นเครือข่ายพันธมิตรท่องเที่ยวล้านนา เพื่อจัดทำกรอบนโยบาย และการวางแผนธุรกิจการท่องเที่ยว จากเดิมที่ต่างฝ่ายประกอบธุรกิจโดยลำพัง ประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวมีความเข้าใจสถานการณ์และทรัพยากรท่องเที่ยว มีความต้องการให้ทุกฝ่ายมีส่วนในการวางแผนร่วมกับชุมชน มาตรการการเรียนรู้ร่วมกัน ด้านกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ทุกภาคส่วนของผู้มีส่วนได้เสียต้องเข้าใจความสำคัญของการวางแผน และเข้าใจบทบาทหน้าที่ในการมีส่วนร่วมในการวางแผนตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของพื้นที่ แหล่งท่องเที่ยว ระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและระดับภาคธุรกิจเอกชน และระดับจังหวัด โดยสร้างตัวชี้วัดการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่การวางระบบการจัดการที่เป็นกลไกสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : RDG 4800023

ชื่อโครงการ : บทเรียนจากกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว โดยภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อการจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

ชื่อนักวิจัย : รองศาสตราจารย์ ดร.มาษะ ขิตตะสังคะ, อาจารย์วิทยา วรรณศิริ, นายอัศวิน จุ่มปา, นายภาคภูมิ ตันพิงค์, นางณัฐธิดา จุ่มปา, น.ส.ดวงรัตน์ อินพรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

E-mail Address: makha_k@hotmail.com

ระยะเวลาโครงการ : 1 กรกฎาคม 2548 – 30 มิถุนายน 2549

โครงการการศึกษาวิจัย บทเรียนจากกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อการจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทเรียน วิธีการคิด กระบวนการ วิธีการประสานแผนงาน โครงการไปสู่การปฏิบัติและมาตรการการเรียนรู้ร่วมกัน การดำเนินการศึกษาใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ในกลุ่มประชากรเป้าหมาย ได้แก่ คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย องค์กรธุรกิจท่องเที่ยว คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล และประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวในเขตอำเภอเมือง อำเภอแม่จัน อำเภอแม่ฟ้าหลวง

ผลของการศึกษาสรุปได้ว่า คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยว แต่การนำแผนไปสู่การปฏิบัติค่อนข้างน้อย โดยองค์การบริหารส่วนตำบล และประชาชนไม่มีส่วนรับรู้ จึงมิได้ดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว แต่ให้การสนับสนุนงบประมาณพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การประชาสัมพันธ์ และการกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยว ทั้งประชาชน คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย องค์กรธุรกิจเอกชน มีความเข้าใจรับรู้ข้อมูลสถานการณ์การท่องเที่ยวมีความต้องการให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบตามลำดับขั้นตอนในกระบวนการวางแผน ซึ่งเป็นมาตรการการเรียนรู้ร่วมกันในการมีส่วนร่วมในการวางแผนตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ระดับภาคธุรกิจ เอกชน และระดับจังหวัด โดยสร้างตัวชี้วัดการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่การวางระบบการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน

คำหลัก : กระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว, การจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน

ABSTRACT

Project Code: RDG 4800023
Project Title: Lessons Learned from Tourism Development Planning Process by Government, Private and Local Administration Organizations for Sustainable Area – based Management of Chiang Rai Province
Investigators: Associate Professor Dr. Makha Khittasangka, Mr. Wittaya Wannasiri, Mr. Assawin Jumpa, Mr. Parkpum Tanping, Mrs. Nattida Jumpa, Miss. Doungrat Inpoum
 Chiangrai Rajabhat University
E-mail Address: makha_k@hotmail.com
Project Duration: 1 July 2005 – 30 June 2006

The purpose of the project is to study the lessons learned through tourism development planning process in ways of thinking, process and the coordinating efforts on successful implemented plans and projects and measures to be undertaken on the lessons learned. This study employed ratified purposive sampling to collect data from the target population comprising of Chiang Rai Province Tourism Promotion Committee, Sub – district Local Administration Committee in Muang, Mae Chan and Mae Fah Luang districts, private tourism business enterprises and the people at the tourism destination.

The results of the study show that Chiang Rai Province Tourism Promotion Committee had participated in the tourism development plan but did not as yet to translate the plan into effective implementation. The Sub-district Local Administration Committee and the people in the districts of Muang, Mae Jan and Mae Fah Luang were not informed about Chiang Rai Province Tourism Development Plan and did not integrate the plan into an actual implementation at the area – based levels but allocated the budget on infrastructure, supported public relations and identifying tourism sites. The people, the Sub-district Local Administration Committee, Chiang Rai Province Tourism Promotion Committee and private tourism business enterprise had well perceived on tourism situations and wanted to develop the tourism development plan through an involvement of all parties concerned. It is suggested that in establishing measures of lessons learned all involved stakeholders have to participate and take part in the planning process at all levels to develop tourism development indicators from community area – based, local administration, private tourism business and provincial administration in order to transform into management mechanism for sustainable tourism development.

Keyword: Tourism Development Planning Process, Sustainable Area-based Management

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ข
บทคัดย่อ	ค
Abstract	ง
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	13
1.3 ขอบเขตการศึกษา	13
1.4 คำนิยามศัพท์	17
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิด ทฤษฎีการท่องเที่ยว	20
2.2 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับนักท่องเที่ยว	23
2.3 ประเภทของการท่องเที่ยว	28
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว และระบบ การบริหารจัดการการท่องเที่ยว	38
2.5 แนวคิดความยั่งยืนด้านการท่องเที่ยว	41
2.6 แนวคิดการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ และแนวคิดสิทธิชุมชนเกี่ยวกับ การจัดการแหล่งท่องเที่ยว	51
2.7 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ร่วมกัน	53
2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	54
2.9 ศักยภาพของการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย	59
บทที่ 3 ระเบียบและวิธีวิจัย	
3.1 วิธีดำเนินการศึกษา	68
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	68
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	69
3.4 กลุ่มเป้าหมาย	70
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผลข้อมูล	70

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 4 ผลการศึกษาวิจัย

4.1 บทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ของภาครัฐ เอกชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว และประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว	72
4.2 ความสำเร็จในการนำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายไปสู่การปฏิบัติ	104
4.3 ระดับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล ภาครัฐกิจเอกชน และประชาชนในแหล่ง ท่องเที่ยว	114
4.4 บทเรียนจากกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยว จังหวัดเชียงราย	116

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย	124
5.2 ข้อเสนอแนะการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว	130
5.3 ข้อเสนอแนะโครงการวิจัยในอนาคต	136

บรรณานุกรม

ภาคผนวก

ภาคผนวก 1	คำสั่งจังหวัดเชียงราย ที่ 2366/2547 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย และรายงานการประชุมคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย
ภาคผนวก 2	แผนผังโครงสร้างคณะกรรมการบริหารเครือข่ายพันธมิตรท่องเที่ยวล้านนา และแผนผังองค์การบริหารเครือข่ายพันธมิตรท่องเที่ยวล้านนา 8 จังหวัด
ภาคผนวก 3	เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย
ภาคผนวก 4	ปฏิทินการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ปี 2547-2549
ภาคผนวก 5	แผนที่แหล่งท่องเที่ยวในเขตความดูแลของคณะกรรมการบริหารองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น
ภาคผนวก 6	รูปภาพกิจกรรมการจัดเวทีประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) คณะกรรมการ บริหารส่วนท้องถิ่นในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย 3 อำเภอ

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
บทที่ 2	
2.1 ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว	27
2.2 อัตราการเปลี่ยนแปลงจำนวนนักท่องเที่ยว นักทัศนาจร และผู้มาเยือน	60
2.3 แนวโน้มจำนวนผู้มาเยี่ยมเยือน	60
2.4 จำนวนโรงแรม และผู้เยี่ยมเยือน พ.ศ. 2543 – 2547	61
บทที่ 4	
4.1 การมีส่วนร่วมในการวางแผนของคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย	77
4.2 ลักษณะการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย	78
4.3 ความเข้าใจในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในอดีตของคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว	79
4.4 สถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายในปัจจุบันและอดีต	81
4.5 องค์ประกอบของการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคต	82
4.6 ข้อมูลที่ควรจัดเก็บเพื่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว	84
4.7 การมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของคณะกรรมการบริหาร และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในอำเภอเมือง อำเภอแม่จัน และอำเภอแม่ฟ้าหลวง	87
4.8 ความเข้าใจของคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในอดีต อำเภอเมือง อำเภอแม่จัน และอำเภอแม่ฟ้าหลวง	88
7.9 องค์ประกอบสำคัญในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายในทรรศนะขององค์การบริหารส่วนตำบล	89
4.10 ลักษณะการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในอนาคต	91
4.11 ทรรศนะของประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย	95
4.12 ทรรศนะต่อสภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติในหมู่บ้านของประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว	96

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.13 ความต้องการของประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ของจังหวัดเชียงราย	97
4.14 ความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวในหมู่บ้านของประชาชน ในแหล่งท่องเที่ยว	98
4.15 ลักษณะการมีส่วนร่วมในทัศนคติของประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวต่อการวางแผน พัฒนาการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน	99
4.16 ทัศนคติของประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวต่อลักษณะการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว นำไปสู่การปฏิบัติและการจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน	100
4.17 ลักษณะความต้องการให้คณะกรรมการบริหาร และสมาชิกองค์การ บริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในหมู่บ้าน	101
4.18 ความคาดหวังจากประชาชนต่อนักท่องเที่ยวในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในหมู่บ้าน	102
4.19 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในหมู่บ้านของประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว	102
4.20 ทัศนคติและประสบการณ์ของคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายต่อ การนำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวที่นำไปสู่การปฏิบัติ	105
4.21 ทัศนคติของคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายต่อหน่วยงาน ที่ควรมีบทบาทในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยว	106
4.22 ทัศนคติของคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายต่อการนำแผน พัฒนาการท่องเที่ยวไปปฏิบัติตามยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวให้ประสบผลสำเร็จ	108
4.23 ข้อเสนอแนะของคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ต่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัด	111
4.24 วิธีการนำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพของคณะกรรมการ บริหาร และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในอนาคต	112
4.25 ข้อเสนอแนะของคณะกรรมการบริหาร และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ต่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย	113

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
บทที่ 1	
1.1 แสดงกรอบแนวคิดการศึกษาวิชัย	16
บทที่ 2	
2.1 ระบบการท่องเที่ยวเน้นด้านสิ่งแวดล้อม	22
2.2 การจัดประเภทของนักท่องเที่ยว	24
2.3 โครงสร้างการจำแนกประเภทการท่องเที่ยว	29
2.4 การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียในกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว	39
2.5 แผนที่แสดงเส้นทางในการเดินทางสู่จังหวัดเชียงรายทั้งสายหลักและสายรอง	62
บทที่ 4	
4.1 โครงสร้างคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย	74
4.2 โครงสร้างคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย	75
4.3 ลักษณะการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย	85
4.4 ลักษณะการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลในการ จัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย	92
4.5 โครงสร้างองค์การบริหารเครือข่ายพันธมิตรท่องเที่ยวล้านนาจังหวัดเชียงราย	94
4.6 บทบาทและทรรศนะในภาคประชาชนต่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว	103
บทที่ 5	
5.1 การใช้ตัวชี้วัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน	132
5.2 รูปแบบระบบกลไกการบริหารจัดการที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ท่องเที่ยวด้าน สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และการอนุรักษ์ทรัพยากรด้านกายภาพ	134

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization : WTO) ได้พยากรณ์ไว้ว่าเมื่อถึงปี พ.ศ. 2563 จะมีนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศจำนวน 1,600 ล้านคน ธนาคารโลกประมาณการว่าการเติบโตของประเทศกำลังพัฒนาจะเพิ่มในอัตราร้อยละ 4 ต่อปี ประเทศอุตสาหกรรมจะเพิ่มอัตราร้อยละ 2.5 ต่อปี ภูมิภาคที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมคือ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกและแปซิฟิก โดยประเทศที่นักท่องเที่ยวนิยมไปเยือนคือ จีน ฮองกง ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ กลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวแหล่งใหม่ที่มีแนวโน้มเติบโตสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องคิดเป็น 1 ใน 3 ของนักท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก

การท่องเที่ยวในศตวรรษที่ 21 เป็นอุตสาหกรรมที่มีขนาดใหญ่ระดับโลกที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องมีส่วนรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวทั้งด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม องค์การการท่องเที่ยวแห่งโลก (World Tourism Organization) ได้ประมาณการถึงความสำคัญด้านการพักผ่อนของนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางไกลขึ้น โดยประเทศจีนจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวอันดับหนึ่งในปี 2026 และจะติดอันดับตลาดท่องเที่ยวอันดับ 4 ของโลก นอกจากนี้ยังมีประเทศที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญรองลงมาได้แก่ รัสเซีย ฮองกง ไทย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย และอัฟริกาใต้ (New-Some, D, 2002) การสร้างแรงดึงดูดด้านการท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องสร้างผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว และแผนการตลาดอย่างสอดคล้อง โดยเน้นความบันเทิง ความตื่นตาตื่นใจ และการศึกษา

แม้ว่าการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่จะเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจก่อให้เกิดรายได้และการสร้างงาน นำเงินตราต่างประเทศสกุลที่แข็งเข้าสู่ประเทศก็ตาม แต่ในทางตรงกันข้ามการท่องเที่ยวมีส่วนทำลายสิ่งแวดล้อม เกิดผลเชิงลบทางสังคมและวัฒนธรรมและมีส่วนทำให้สภาพการอยู่อาศัยของชุมชนล่มสลาย การท่องเที่ยวที่ปราศจากการวางแผนการเติบโตของอุตสาหกรรมอย่างไร้ทิศทางจะเป็นส่วนที่ทำลายแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม (Choi, Sirakaya, 2005) ทำให้เกิดผลกระทบที่นำวิกฤตต่อการอนุรักษ์และป้องกันทรัพยากรธรรมชาติ ความอยู่ดีมีสุขของประชากร และการพัฒนาเศรษฐกิจระยะยาวของชุมชน ดังนั้นผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องกับการวางแผนการท่องเที่ยวต้องให้ความสำคัญในการทบทวนการท่องเที่ยวแบบมวลชนที่มีกลุ่มนักท่องเที่ยว

จำนวนมากหลังไหลเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศและแหล่งชุมชนท้องถิ่นต่างๆ โดยแสวงหาทางเลือกใหม่ในการวางแผนการท่องเที่ยว การจัดระบบการจัดการและการกำหนดเงื่อนไขในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะเป็นเงื่อนไขของการลบล้างการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งการเพิ่มพูนรายได้จากการท่องเที่ยวที่อาจจะเลยการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ประเทศไทยมีตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ที่มีความเป็นศูนย์กลางในภูมิภาคและประตูเชื่อมระหว่าง เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และโอเชียเนีย ไปยังแผ่นดินใหญ่และทวีปยุโรป ที่สำคัญประเทศไทยมีความสมบูรณ์ไปด้วยแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม รวมถึงความมีอัธยาศัยและน้ำใจไมตรีในนามของ “สยามเมืองยิ้ม” (Land of Smile) ทำให้ประเทศไทยเป็นที่รู้จักและถูกเลือกเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งหนึ่งในภูมิภาคอาเซียน

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2530 ซึ่งเป็นปีที่มีการรณรงค์และประชาสัมพันธ์ “ปีการท่องเที่ยวไทย” จำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง สถิติเมื่อปี พ.ศ. 2536 มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย 5,760,533 คน และเพิ่มจำนวนเป็น 7,293,957 คน ในปี พ.ศ. 2540 (ททท, 2543) คาดประมาณว่าปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นไปจะมีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยกว่า 10 ล้านคน (TDRI, 2540; 1-34)

การพัฒนาการท่องเที่ยวระดับชุมชนท้องถิ่น และเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนที่ครอบคลุมพื้นที่ระดับชุมชนหมู่บ้าน ตำบล อำเภอและจังหวัด จึงมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนบนพื้นฐานการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่จะต้องดำเนินควบคู่เพื่อการป้องกันการสูญเสียของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ รวมทั้งการเสริมสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพให้กับผู้มาเยือน การพัฒนาการท่องเที่ยวระดับชุมชนท้องถิ่น และเชิงพื้นที่จึงควรกำหนดการวางแผนระยะยาวเพื่อเชื่อมโยงการพัฒนาเศรษฐกิจกับชุมชนแหล่งท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นการลดผลกระทบด้านความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ซึ่งรวมถึงหน่วยงานภาครัฐ นักท่องเที่ยว ประชาชนในพื้นที่ ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว นักวิชาการและผู้กำหนดนโยบาย จะต้องมีส่วนร่วมในการวางแผนและกำหนดเป้าหมายทิศทาง และประเภทของการท่องเที่ยวที่ควรจะเป็นของเขตพื้นที่โดยเฉพาะการครอบคลุมพื้นที่ในระดับชุมชนท้องถิ่นได้แก่ หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด

ผู้ที่มีส่วนได้เสียในการวางแผนการกำหนดกรอบนโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว จำเป็นต้องมีส่วนในการให้ข้อมูลและวิธีการวางแผนโดยอาจจัดทำในรูปแบบการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการให้แก่ประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว ผู้มาเยือน นักการศึกษาและผู้ประกอบการธุรกิจ

ท่องเที่ยวให้เกิดการตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการวางแผน รวมทั้งการกำหนดกลไกในการติดตามผลการปฏิบัติตามแผน (Monitoring System) การปรับปรุงการวางแผนและการจัดระบบการจัดการ (Management) ของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่

การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายได้มีการกำหนดแผนงานและโครงการจากหลายหน่วยงาน แต่มิได้มีการนำแผนงานและโครงการลงสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง จึงทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายไม่สามารถนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน กล่าวคือ จังหวัดเชียงรายยังไม่สามารถแสดงเอกลักษณ์อย่างโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบน ทำให้ผู้มาเยือนขาดเป้าหมายทิศทางการมาท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายอย่างชัดเจน ซึ่งองค์กรเอกชนที่ดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวไม่สามารถคาดการณ์การผลิต เช่น สินค้าของที่ระลึก หรือ ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว เพื่อเป็นรายได้ที่แน่นอน จังหวัดเชียงรายจึงอาจเป็นเพียงจังหวัดที่นักท่องเที่ยวแวะผ่านมาระยะสั้น ทั้งที่สภาพทางภูมิศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติเอื้อต่อการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงได้ เนื่องจากหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวต่างดำเนินการวางแผนโดยหน่วยงานของตนเอง

ประเด็นปัญหาที่ส่งผลต่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่จังหวัดเชียงราย

จากการศึกษาและตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายและแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว จังหวัดเชียงรายได้มีการนำเสนอจากหลายหน่วยงาน และหลายสถาบันอุดมศึกษา แต่ขาดระบบการประสานงานระหว่างองค์กรในการนำนโยบายและแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายมาจัดทำแผนปฏิบัติการให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ทางธรรมชาติ เอกลักษณ์ วัฒนธรรมล้านนา สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และวิถีชุมชน รวมทั้งขาดการขานรับเชิงนโยบายจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้สามารถก้าวทันกับสถานการณ์การท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปตามความนิยมนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศและภายในประเทศ โดยเหตุที่จังหวัดเชียงรายมิได้เตรียมการจัดทำนโยบาย และแผนพัฒนาการท่องเที่ยวที่ทันต่อสถานการณ์การท่องเที่ยวจะเป็นผลให้การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การท่องเที่ยว การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวขาดทิศทางเป้าหมายที่ชัดเจน

การปรับเปลี่ยนและการปฏิรูประบบราชการ พ.ศ. 2545 ทำให้เกิดกระทรวงการท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ ทำให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมีบทบาทเพียงด้านการตลาดแต่อย่างเดียว เมื่อพิจารณาการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับจังหวัด ซึ่งเดิมก่อนการปฏิรูประบบราชการมีสำนักงานจังหวัดเชียงราย มีส่วนในการกำหนดแผนและยุทธศาสตร์การพัฒนาการ

ท่องเที่ยว ต่อมาศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการจะเป็นหน่วยงานหลักในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ดังจะเห็นลักษณะการกำหนดยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายจากหลายหน่วยงานที่ผ่านมา ดังนี้

(1) ฝ่ายนโยบายและแผน สำนักงานจังหวัดเชียงรายได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดเชียงรายแบบบูรณาการ พ.ศ. 2547-2549 ดังนี้

1. **ยุทธศาสตร์เชียงรายดอกไม้งาม:** ขยายพื้นที่ปลูกไม้ดอกไม้ประดับตามแหล่งธรรมชาติ เพื่อเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น กำหนดขอบเขตพื้นที่ดำเนินการที่ชัดเจนทั้งในเขตเทศบาล นอกเขตเทศบาล และถนนสายสำคัญ และรณรงค์ให้ประชาชน และหน่วยงานที่เป็นสถานที่สำคัญปลูกไม้ดอกไม้ประดับ รวมถึงสร้างจิตสำนึกชาวเชียงรายในการรักษาไม้ดอกไม้ประดับ เสริมด้วยการปลูกพืชเศรษฐกิจหลักที่ก่อให้เกิดความสวยงาม เช่น ทานตะวัน เป็นต้น

2. **ยุทธศาสตร์เชียงรายแหล่งอารยธรรมลุ่มน้ำโขง:** กลยุทธ์ปลูกฝังจิตสำนึกในคุณธรรมวัฒนธรรม การสืบสานศิลปวัฒนธรรม อนุรักษ์มรดกล้านนา พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านศิลปวัฒนธรรม และประสานสัมพันธ์เพื่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

3. **ยุทธศาสตร์เชียงรายศูนย์กลางท่องเที่ยวสี่แผ่นดิน:** พัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวส่งเสริมให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สนับสนุนวัฒนธรรมประเพณีในพื้นที่เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว เปิดโอกาสให้ศิลปินแห่งชาติหรือบุคลากรในพื้นที่ได้ร่วมพัฒนาจัดระบบการเดินทาง การคมนาคมขนส่ง พิธีศุลกากรและตรวจคนเข้าเมืองเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว และวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่างประเทศด้วยกัน

(2) สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคเหนือเขต 2 ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย พ.ศ. 2547 –2550 ดังนี้

1. วิสัยทัศน์ เชียงรายเป็นศูนย์การท่องเที่ยวของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน

2. พันธกิจ เร่งแก้ปัญหาและพัฒนาการท่องเที่ยว การคมนาคมขนส่ง ให้มีคุณภาพมาตรฐาน และการยอมรับในระดับสากล

3. เป้าประสงค์ รายได้จากการท่องเที่ยวในจังหวัดเพิ่มขึ้น

4. การจัดตั้งศูนย์บริหารจัดการการท่องเที่ยว

5. พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเดิม และสร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่หลากหลายรูปแบบ

6. ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงกลุ่มจังหวัด

7. ส่งเสริมการท่องเที่ยวตลอดปีโดยเน้น Low Season

8. ผลักดันการเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบน

(3) ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการจังหวัดเชียงราย กล่าวถึง ยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับภาคการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับฐานเศรษฐกิจเดิมอย่างยั่งยืน ในแผนปฏิบัติราชการ 4 ปี พ.ศ. 2548 – 2551 ไว้ดังนี้

กลยุทธ์หลัก: พัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมและเชิงสุขภาพประกอบด้วย 6 กลยุทธ์ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเดิม พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ และเชื่อมโยงกิจกรรมต่อเนื่องภายในกลุ่มจังหวัด ในลักษณะ OTOP Tourism Village มีโครงการดังนี้

1. กลุ่มจังหวัด: โครงการสัมมนาส่งเสริมการท่องเที่ยวและสินค้า OTOP สนับสนุนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว
2. โครงการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP จังหวัดเชียงราย
3. โครงการปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
4. โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและปรับปรุงภูมิทัศน์กักตักน้ำ
5. โครงการสนับสนุนแหล่งท่องเที่ยวโดยพญาภิรักษ์
6. โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์อดีตขุนสา (บ้านเทอดไทย) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
7. โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์และส่งเสริมการท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า
8. โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจุดชมวิวเมืองเชียงรายวัดพระธาตุดอยเชาวาย
9. โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า
10. โครงการหนึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) หนึ่งท่องเที่ยว
11. โครงการจัดงานทานตะวันที่เวียงเชียงรุ้งเพื่อการท่องเที่ยว
12. โครงการจัดงานสตรอเบอรี่และดอกไม้บานเพื่อการท่องเที่ยว
13. โครงการจัดงานส้มโอม่วนเวียงแก่นเพื่อการท่องเที่ยว

กลยุทธ์ที่ 2 พัฒนามาตรฐานบริการและบุคลากรด้านการท่องเที่ยวระดับสากล มีโครงการดังนี้

1. กลุ่มจังหวัด: โครงการพัฒนาความรู้ในการพัฒนาด้านท่องเที่ยว สนับสนุนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว
2. โครงการแนวทางการใช้ Stories เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว
3. โครงการฝึกอบรมผู้ประกอบการอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายด้านการตลาด

มาตรฐาน อุตสาหกรรมและการบริการ

4. โครงการฝึกอบรมสตรีด้านการวางแผนไทยและเสริมสวย เพื่อรองรับเชิงรายล้านนาสปาที่ดี
5. โครงการฝึกอบรมบุคลากร ผู้นำท้องถิ่นเพื่อเป็นภาคีเครือข่าย
6. โครงการพัฒนาบุคลากรในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืนของท้องถิ่น
7. โครงการอบรมภาษาต่างประเทศแก่ตำรวจอาสาสมัครการท่องเที่ยว
8. โครงการสร้างเครือข่ายอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย
9. โครงการส่งเสริมและผลักดันให้สถานศึกษาในระดับมัธยมได้มีหลักสูตรการเรียนรู้ เรื่องการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย

กลยุทธ์ที่ 3 เตรียมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเมืองเก่าเชียงแสนสู่การเป็นมรดกโลก มีโครงการดังนี้

1. โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน

กลยุทธ์ที่ 4 พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม (Niche Market) ในลักษณะ กลุ่ม Long Stay กลุ่ม Ecotourism กลุ่มการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาเรียนรู้ กลุ่มท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ ที่เป็น ศักยภาพของชุมชน/กลุ่ม MICE มีโครงการดังนี้

1. โครงการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวโป่งน้ำร้อน ต.ป่าตึง อ.แม่จัน จ.เชียงราย ระยะที่สอง ต่อเนื่อง โครงการเดิม
2. โครงการสวนสมุนไพรและการท่องเที่ยวเกษตรสาธิต เชียงนิเวศน์ ระยะที่สอง ต่อเนื่อง โครงการเดิม
3. กลุ่มจังหวัด: โครงการส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรมล้านนาระดับชาติสนับสนุนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว (งานลอยกระทง งานสงกรานต์)
4. โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว Home Stay
5. โครงการพัฒนาศักยภาพจังหวัดเชียงรายเป็นศูนย์กลางธุรกิจบริการสุขภาพ
6. โครงการเชียงรายล้านนา สปาที่ดี
7. โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย
8. โครงการหอศิลป์ล้านนา
9. กลุ่มจังหวัด: โครงการมหาสงกรานต์ล้านนา
10. โครงการจัดงานสงกรานต์ล้านนาปลาบึกเชียงของเพื่อการท่องเที่ยว
11. โครงการจัดงานวัฒนธรรมสัมพันธ์ 30 ชนเผ่าเพื่อการท่องเที่ยว
12. โครงการจัดงานสืบสานวัฒนธรรมไทยลื้อ

13. โครงการจัดงานวัฒนธรรมสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยว
14. โครงการจัดงานวัฒนธรรมสี่เผ่าชาวดอยหลวงเพื่อการท่องเที่ยว
15. โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม: พระธาตุเก้ายอม
16. โครงการตามรอยเส้นทางพ่อขุนเม็งราย (เส้นทางเชียงแสน - เชียงราย - เชียงใหม่)
17. โครงการสำรวจและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวทางใหม่
18. โครงการศึกษาความเหมาะสมวิถีชีวิตชนเผ่า (คนไทยบนพื้นที่สูง) เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชียงรายแบบ Home Stay
19. โครงการลานคนเจียงฮายสืบสานดนตรีล้านนา
20. โครงการส่งเสริมกาดมั่ววิถีไทยล้านนา

กลยุทธ์ที่ 5 การพัฒนาความเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบน (GMS)

1. โครงการจัดงานวัฒนธรรมสัมพันธ์ลุ่มแม่น้ำโขง
2. โครงการจัดงานมหาสงกรานต์ 4 ชาติ ลุ่มน้ำโขงเพื่อการท่องเที่ยว
3. สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวสี่ประเทศห้าเชียง

กลยุทธ์ที่ 6 ประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยวตลอดปี

1. โครงการ Road Show ในประเทศและต่างประเทศ
2. โครงการจัดทำหนังสือประวัติศาสตร์เมืองเชียงรายเพื่อการเรียนรู้และการท่องเที่ยว
3. โครงการพัฒนาศูนย์บริหารจัดการการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย E-Commerce
4. โครงการผลิตสื่อแนะนำแหล่งท่องเที่ยว และเส้นทางท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย
5. โครงการประชุมสัมมนาการประชาสัมพันธ์และการตลาดเชิงรุก การท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย
6. โครงการสนับสนุนการบริหารงานด้านข้อมูลสารสนเทศของศูนย์บริหารการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย
7. โครงการผลิตภาพยนตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยว เชียงราย และกลุ่มจังหวัด “ตามรอยสามกษัตริย์ พ่อขุนเม็งราย พ่อขุนงำเมือง พ่อขุนรามคำแหง”
8. โครงการ Chiang and GMS Travel Mast

ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย

นอกจากนี้ ในแผนปฏิบัติราชการ 4 ปี พ.ศ. 2548-2551 ของศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการจังหวัดเชียงราย ได้สรุปประเด็นศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย ไว้ดังนี้

การพิจารณาศักยภาพและความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย จะต้องพิจารณาทั้งด้านความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ปริมาณและคุณภาพที่เกี่ยวกับการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยว และนโยบายหรือแผนการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของจังหวัด ซึ่งจังหวัดเชียงรายมีข้อได้เปรียบหรือมีจุดเด่นที่เป็นโอกาสของจังหวัดดังนี้

1. สามเหลี่ยมทองคำและแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว
2. มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เชียงแสนและเวียงกาหลง
3. จังหวัดเชียงรายเป็นศูนย์กลางอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบนและมีศักยภาพสามารถเดินทางไปมาหาสู่ประเทศเพื่อนบ้านได้สะดวก
4. มีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติที่มีชื่อเสียงและศักยภาพจำนวนมากและหลากหลาย
5. มีแหล่งซื้อ-ขายสินค้าชายแดนบริเวณอำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ
6. ได้รับการส่งเสริมให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษทำให้มีผลต่อการท่องเที่ยว
7. มีทรัพยากรธรรมชาติและปัจจัยอื่นๆ ทางการท่องเที่ยวที่สามารถพัฒนาได้
8. มีภูมิอากาศหนาวเย็นในช่วงฤดูหนาวและมีทัศนียภาพสวยงามสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ
9. เป็นแหล่งอารยธรรมชนเผ่า มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย
10. มีสิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทางทั้งทางบกทางน้ำและสนามบินนานาชาติ
11. จังหวัดเชียงรายยังคงสภาพความเป็นท้องถิ่นพื้นเมืองล้านนาอยู่มาก
12. การขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทั้งในระดับพื้นที่และประเทศ
13. รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวทั้งภายในประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน
14. มีการติดต่อร่วมมือกันของประเทศในเขตอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบนทำให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวร่วมกัน
15. มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบกเชื่อมต่อกับจีนและลาว
16. มีน้ำโขงซึ่งเป็นแม่น้ำนานาชาติที่มีความงดงามและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีความคล้ายคลึงกันของวัฒนธรรมในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบน
17. มีการพัฒนาร่วมกันของประเทศหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ

ทั้งนี้ที่ผ่านมาการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งที่จังหวัดเชียงรายถือว่าเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพและความพร้อมทั้งทางธรรมชาติและองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งจากการวิเคราะห์สาเหตุ และปัญหาอุปสรรคจำแนกได้ดังนี้

แหล่งท่องเที่ยวในเขตเมืองหรือเขตเทศบาลต่างๆ

1. ความทรมานของโบราณสถานในเมือง เช่น วัดต่างๆ
2. ระบบบริการพื้นฐานในเมืองยังไม่ดีพอ เช่น ความสะอาด การกำจัดขยะ
3. ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวยังไม่เพียงพอ
4. ขาดการดูแลรักษา สภาพแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ ให้ดี
5. ขาดบุคลากรทางการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ

แหล่งท่องเที่ยวบริเวณรอบนอกเขตเมืองหรือเขตเทศบาลต่างๆ

1. ความทรมานของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม
2. ระบบบริการพื้นฐานในแหล่งท่องเที่ยวยังไม่เพียงพอ เช่น บริการที่พัก อาหาร การสื่อสาร ความปลอดภัย การกำจัดขยะ
3. ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ ยังไม่ดีพอ อาทิ ถนน บริการพาหนะเดินทาง ป้ายบอกทางภาษาต่างประเทศ และข้อมูลด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น นักท่องเที่ยวไม่ค่อยทราบ
4. ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวมีน้อยและไม่แพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลข่าวสารที่เป็นภาษาต่างประเทศ และข้อมูลด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น นักท่องเที่ยวไม่ค่อยทราบ
5. ขาดข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการท่องเที่ยวอย่างอนุรักษ์ ซึ่งเป็นผลให้แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและวัฒนธรรมถูกทำลายอย่างมากและรวดเร็ว
6. ขาดบุคลากรทางการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ
7. ขาดการพัฒนารูปแบบสินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึกที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ทำให้ตลาดสินค้าของที่ระลึกขาดความน่าสนใจ

แหล่งท่องเที่ยวชาติพันธุ์

1. ขาดความเข้าใจในอันที่จจะรักษารูปแบบการท่องเที่ยวชาติพันธุ์และประเพณีของชนเผ่าให้มีความยั่งยืน
2. ระบบบริการพื้นฐานในหมู่บ้านส่วนใหญ่ยังไม่เหมาะสม เช่น บริการที่พัก ห้องสุขา อาหาร การสื่อสาร ความปลอดภัย การกำจัดขยะ

3. ความสะดวกในการเข้าถึงหมู่บ้านยังไม่มีดีพอ อาทิ ถนน บริการพาหนะเดินทาง ป้ายบอกทางต่างๆ

4. ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับหมู่บ้านชาติพันธุ์มีน้อยและไม่แพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลข่าวสารที่เป็นภาษาต่างประเทศและข้อมูลด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ชาวเขา นักท่องเที่ยวไม่ค่อยทราบ

5. ขาดบุคลากรทางการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ

6. ขาดการพัฒนารูปแบบสินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึก ที่เป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่าต่างๆ ทำให้ตลาดสินค้าของที่ระลึกขาดความน่าสนใจ (การสัมมนาวิชาการ การท่องเที่ยว เชียงรายจะก้าวไกล หัวใจอยู่ที่ความร่วมมือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545)

ปัญหาด้านการบริหารจัดการ

1. องค์กรหลายๆ แห่งในพื้นที่ยังไม่เห็นความสำคัญและขาดศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงรุก
2. ขาดการจัดการด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ที่มีเอกภาพและมีประสิทธิภาพ
3. ขาดการประสานงานที่ดีระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชน และชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ
4. ขาดการวิจัยการจัดการระบบข้อมูลข่าวสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างครบวงจรและไม่ต่อเนื่อง ไม่มีการติดตามผล
5. การบริการบางส่วนไม่มีคุณภาพและไม่ได้มาตรฐาน เช่น รถเช่า ที่พัก และร้านอาหาร รวมถึงบุคลากรด้านการท่องเที่ยว
6. คนในชุมชนขาดจิตสำนึกในการดูแลรักษาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
7. สาธารณูปโภคและการคมนาคมยังไม่ครอบคลุมและทั่วถึงแหล่งท่องเที่ยว
8. ปัญหาด้านยาเสพติดที่มีผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยว
9. การจัดการเรื่องความปลอดภัยยังไม่ครอบคลุมเพียงพอ
10. การรับวัฒนธรรมใหม่ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นเริ่มเลือนหายไป
11. ขาดความโดดเด่นของสินค้าการท่องเที่ยว
12. ขาดงบประมาณเพื่อพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่รองรับการลงทุนการค้าและการท่องเที่ยว
13. เงื่อนไข กฎเกณฑ์ นโยบายประเทศเพื่อนบ้านไม่ชัดเจนทำให้ไม่เอื้อต่อข้อตกลงและความร่วมมือซึ่งกันและกัน

14. ไม่ได้รับการระบุเป็นจังหวัดท่องเที่ยวหลักในการพัฒนาการท่องเที่ยวตาม
แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
15. ประเทศเพื่อนบ้านยังขาดเสถียรภาพทางการเมืองและความมั่นคงภายใน
16. ระบบการคมนาคมระหว่างประเทศยังไม่สะดวกและปลอดภัย
17. ความแตกต่างด้านเศรษฐกิจและระดับการพัฒนาของประเทศต่างๆ ในอนุภูมิภาค
ทำให้เกิดปัญหาด้านความร่วมมือและผลประโยชน์
18. ความเจริญเติบโตของอารยธรรมตะวันตกส่งผลทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นเสื่อมลงและ
มีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเปลี่ยนไป
19. การมีคู่แข่งที่มีสินค้าคล้ายคลึงกัน เนื่องจากความใกล้ชิดของภูมิประเทศ ทำให้
สินค้าการท่องเที่ยวของประเทศเพื่อนบ้านต่างก็มาจากธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มี
ลักษณะโดยรวมเหมือนกัน ในขณะที่เชียงรายยังไม่มีสินค้าที่โดดเด่นเมื่อเทียบกับ
ประเทศเพื่อนบ้าน เนื่องจากเพื่อนบ้านต่างก็มีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นมรดกโลก หรือสิ่ง
มหัศจรรย์ของโลก เช่น ลาวมีเมืองหลวงพระบาง เวียดนามมีฮาลอง และฮอยอัน
กัมพูชามีนครวัด และจีนมีกำแพงเมือง เป็นต้น

(แผนปฏิบัติการ 4 ปี พ.ศ. 2548-2551: ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการจังหวัดเชียงราย: 9-10)

การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาที่ส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่จังหวัดเชียงราย

จากการนำเสนอยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของหน่วยงานหลัก คณะวิจัยได้ทำการ
วิเคราะห์ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายในเบื้องต้น ของหน่วยงานที่
เกี่ยวข้อง ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว สามารถสรุปประเด็นปัญหาที่สำคัญดังนี้

1. จังหวัดเชียงรายยังคงจัดระบบการท่องเที่ยวที่เป็นการท่องเที่ยวมวลชน (Mass
tourism) และการท่องเที่ยวทางเลือก (Alternative tourism)
2. กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวยังคงกระจาย แต่เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง
โดยเฉพาะการจัด กิจกรรม การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมล้านนา กิจกรรมของชนเผ่า การท่องเที่ยว
ตามเทศกาลประเพณี และกิจกรรมตามฤดูกาลในเรื่องพืชพันธุ์ไม้และดอกไม้ ที่ภูมิอากาศของ
จังหวัดเชียงราย เชื้อต่อการจัดกิจกรรมประเภทนี้
3. จังหวัดเชียงรายพยายามปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแหล่งใหม่ รวมทั้งฟื้นฟู
อนุรักษ์แหล่ง ท่องเที่ยวโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งอาจมีความขัดแย้งต่อการขยายตัว

เป็นเขตเศรษฐกิจชายแดน หรือการเป็นประตูสู่เศรษฐกิจโลกเชื่อมต่อกับกลุ่มประเทศอนุภูมิภาค กลุ่มแม่น้ำโขง

4. จังหวัดเชียงรายได้จัดกิจกรรมการพัฒนา และฝึกอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยว และส่งเสริม กิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การฝึกอบรมมัคคุเทศก์ การนวดแผนไทย การอบรมสปา เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวทางเลือก

5. การปฏิรูประบบราชการใหม่ทำให้บางหน่วยงานที่เคยมีบทบาทสำคัญต่อการวางแผน พัฒนาการท่องเที่ยว ในอดีตอย่างเป็นระยะเวลายาวนาน เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ ปรับบทบาทไปสู่การจัดทำแผนการตลาดที่ดำเนินมาตรการเชิงรุกในการรักษาตลาดเดิมและ สร้างตลาดใหม่ (กลยุทธ์หลักที่ 3.3.2 แผนบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2548 – 2551 ประเด็น ยุทธศาสตร์ที่ 3 การปรับปรุงโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้สมดุลและแข่งขันได้ ค.การปรับโครงสร้าง การท่องเที่ยว การบริการและการค้า -สำนักงานกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาเจ้าภาพกลยุทธ์ หลัก) โดยมีสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นเจ้าภาพหลักดังนี้

5.1 พัฒนาฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเดิม และแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทาง ธรรมชาติ และวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นใหม่ให้มีคุณภาพ พร้อมทั้งส่งเสริม กิจกรรมใหม่ๆ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มแก่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และบริการด้านการท่องเที่ยว

5.2 ยกย่องมาตรฐานการให้บริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวทั้งในด้านบุคลากร โครงสร้างพื้นฐานและความปลอดภัย

5.3 สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคเอกชน ชุมชนท้องถิ่น และสถาบันการศึกษาใน การรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว

5.4 ส่งเสริมให้คนไทยท่องเที่ยวในประเทศ โดยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและบริการ ที่ มีคุณภาพและตรงตามความต้องการของคนไทย

จากการกำหนดแผนกลยุทธ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำให้พบว่า จังหวัดเชียงราย จำเป็นที่จะต้องทบทวนกระบวนการวางแผน เพื่อให้เกิดการบูรณาการของการวางแผน พัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตามการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรียังกล่าว คง ไม่อาจที่จะนำไปดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนได้อย่างสมบูรณ์ หากปราศจาก การศึกษาข้อมูลจากบทเรียนของกระบวนการวางแผนของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และ องค์การปกครองท้องถิ่น ซึ่งเป็นฐานรากที่สำคัญในการกำหนดนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยว

มากกว่าการตอบสนองนโยบายการท่องเที่ยวที่กำหนดโดยส่วนกลาง เพราะอาจไม่สอดคล้องกับการนำไปปฏิบัติที่เป็นจริงได้

โดยเฉพาะการกำหนดกลยุทธ์หลัก ยังกระจายกระจายของแต่ละหน่วยงาน โดยมีได้คำนึงถึงเอกลักษณ์ พื้นที่ทางธรรมชาติที่งดงามของจังหวัดเชียงราย และวิถีชีวิตเชิงวัฒนธรรมมาเป็นปัจจัยในการวางแผนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ความเป็นไปได้ของการพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน ย่อมจะต้องนำบทเรียนของการวางแผน ควบคู่กับการประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นด้านสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของการวางแผนหรือไม่ได้มีการวางแผนก็ตาม

ดังนั้น โครงการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นกรอบงานวิจัยหนึ่งของชุดโครงการธนาคารข้อมูล เพื่อการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่จะสนับสนุนให้มีการดำเนินการวิจัยเชิงบูรณาการในพื้นที่เฉพาะ (Area - based Research) จะเป็นผลงานวิจัยที่นำไปใช้วางแผนยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดเชียงรายต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบทเรียน วิธีการคิด และการใช้ข้อมูลของหน่วยงานภาครัฐ องค์การเอกชนที่ดำเนินธุรกิจท่องเที่ยว และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการวางแผนการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษาผลการนำแผนงานและโครงการของหน่วยงานภาครัฐ องค์การธุรกิจท่องเที่ยว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ไปสู่การปฏิบัติ
3. เพื่อศึกษากระบวนการและวิธีการประสานแผนงานและโครงการของหน่วยงานภาครัฐ องค์การธุรกิจท่องเที่ยว และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวระดับพื้นที่
4. เพื่อกำหนดมาตรการการเรียนรู้ร่วมกันด้านกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์การธุรกิจท่องเที่ยว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

1.3 ขอบเขตการศึกษา

เนื่องจากการวิจัยโครงการ “บทเรียนจากกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อการจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนจังหวัดเชียงราย” ที่ดำเนินโครงการในช่วงปี พ.ศ. 2548-2549 เป็นช่วงของการปรับเปลี่ยนระบบการปฏิรูประบบ

ราชการ ทำให้สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคเหนือเขต 2 ที่เคยเป็นหน่วยงานหลัก มีบทบาทในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมทั้งสำนักงาน จังหวัดเชียงราย ที่มีหน้าที่จัดทำนโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ได้เปลี่ยน บทบาทไปสู่การมอบหมายงานให้ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการจังหวัดเชียงราย นอกจากนี้ผู้กำหนดนโยบายการท่องเที่ยวระดับชาติและภูมิภาคได้เปลี่ยนแปลงบทบาทที่ เกี่ยวข้องกับการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไปด้วย

1.3.1 ข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยในโครงการนี้จึงอาจมีข้อจำกัดในการจัดเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ แผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายระยะ 10 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2536-2546 ที่อาจมีผลให้การ วิเคราะห์ในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายในอดีตไม่มีความครบถ้วน สมบูรณ์ อย่างไรก็ดี การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัด เชียงราย รวมทั้งเหตุการณ์ที่ส่งผลให้การกำหนดยุทธศาสตร์ และแผนปฏิบัติงานขึ้นอยู่บน นโยบายบริหารราชการแผ่นดินของภาครัฐ คงจะทำให้การประสานเชื่อมโยงของข้อมูลการศึกษา เหตุการณ์ท่องเที่ยวในอดีตไม่สมบูรณ์ ซึ่งอาจนำไปสู่ผลการศึกษาในด้านบทเรียน วิธีการคิด ตลอดจนกระบวนการ วิธีการประสานแผนงานและโครงการของหน่วยงานภาครัฐ องค์การธุรกิจ ท่องเที่ยว และองค์กรปกครองท้องถิ่นต่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย

1.3.2 ประเด็นคำถามการวิจัย มีดังนี้

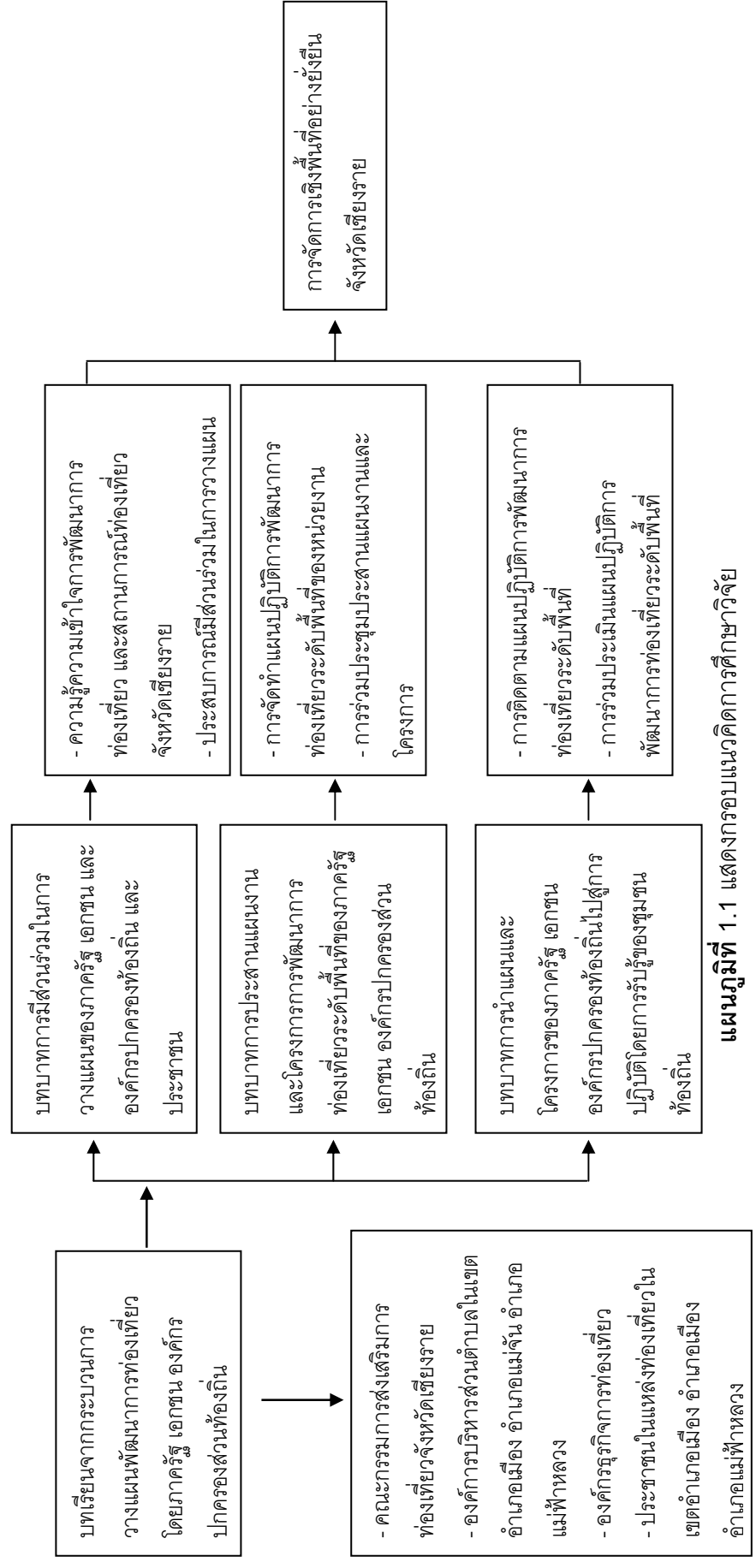
1. ภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว และประชาชน ตลอดจนองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จังหวัดเชียงราย เข้ามามีส่วน ร่วมหรือบทบาทในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายหรือไม่ อย่างไร
2. แผนพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายแต่ละหน่วยงานในอดีตประสบ ความสำเร็จหรือไม่ อย่างไร หรือได้นำไปปฏิบัติจริงหรือไม่
3. คณะกรรมการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวระดับจังหวัดมีบทบาทในการวางแผน พัฒนาการท่องเที่ยวมากน้อยอย่างไร
4. ประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทราบหรือไม่ว่ามีการวางแผนการท่องเที่ยวของ ทางจังหวัดเชียงราย
5. กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายควรเป็น อย่างไร

1.3.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

- (1) คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย
- (2) องค์การบริหารส่วนตำบลของจังหวัดเชียงราย
- (3) กลุ่มประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว
- (4) ผู้กำหนดนโยบายการท่องเที่ยวระดับชาติ และภูมิภาค

1.3.4 กรอบแนวคิดการศึกษาวิจัย

การวิจัยโครงการ “บทเรียนจากกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองท้องถิ่น เพื่อการจัดกาารเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนจังหวัดเชียงราย” กำหนดกรอบแนวคิดการศึกษาวิจัยตามแผนภูมิ ดังนี้

แผนภูมิที่ 1.1 แสดงกรอบแนวคิดการศึกษาวิจัย

จากแผนภูมิกรอบแนวคิดการศึกษาวิจัยแสดงให้เห็นว่าบทเรียนจากการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อไปสู่การจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ย่อมขึ้นอยู่กับบทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการวางแผนได้แก่ คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย องค์การบริหารส่วนตำบลของจังหวัดเชียงราย องค์กรธุรกิจเอกชนและกลุ่มประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว โดยหากว่าผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถแสดงบทบาทตามกรอบที่กำหนดไว้ ย่อมทำให้การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ประสบความสำเร็จ สามารถทำการประสานและนำแผนงานโครงการไปสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาการท่องเที่ยวและการจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน

1.4 คำนิยามศัพท์

การพัฒนาการท่องเที่ยวและการจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง แนวคิดประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเสมอภาคของชุมชนท้องถิ่นด้านมาตรฐานความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิต ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

ในการจัดทำแผนพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยวคือ การสร้างสมดุลระหว่างเจ้าบ้านและผู้มาเยือนที่ต้องมีแผนการจัดการและพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่สอดคล้องและสัมพันธ์กันกับแผนที่จะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม จึงถือได้ว่าการวางแผนพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเป็น “เครื่องมือ” ที่สามารถเพิ่มประโยชน์และลดผลกระทบเชิงลบได้สูงสุดทางการท่องเที่ยว

บทเรียนจากการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว หมายถึง การศึกษาบทบาทของภาครัฐในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว การควบคุม แผนงานการท่องเที่ยวให้เป็นไปตามนโยบายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ ส่วนใหญ่บทบาทของภาครัฐกำหนดกลยุทธ์การท่องเที่ยว 2 กลยุทธ์หลักคือ (1) กลยุทธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวตามฤดูกาล (2) กลยุทธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวตามสภาพพื้นที่ทางภูมิศาสตร์

การวางแผนการท่องเที่ยวโดยภาครัฐมีตั้งแต่ระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่น จะมีรูปแบบโครงสร้างเป็นคณะกรรมการหรือโครงสร้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ส่วนใหญ่ขาดความต่อเนื่อง ขาดการรวมตัวในการประสานแผนดำเนินงาน และขาดการวางแผนกลยุทธ์

การวางแผนการท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ โดยผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว จำเป็นต้องคำนึงถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่จำเป็นต้องสร้างจิตสำนึกให้กับนักท่องเที่ยวที่เป็น

มิตรกับสิ่งแวดล้อม อันเป็นผลให้การสร้างผลกำไรทางธุรกิจต้องมีความสมดุลกับอุปสงค์การ
ท่องเที่ยวในระยะยาว

คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงรายแต่งตั้ง
คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อทำหน้าที่กำหนดนโยบาย ให้ความเห็นชอบและติดตาม
แผนพัฒนาการท่องเที่ยวของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หมายถึง องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และ
องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) แต่ในที่นี้้องค์การบริหารส่วนจังหวัด และเทศบาล มีบทบาท
หน้าที่อยู่ในคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายเป็นหลัก ตามที่กล่าวข้างต้น
ฉะนั้นด้านการจัดการเชิงพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับท้องถิ่นโดยตรงในที่นี้ก็คือ องค์การบริหาร
ส่วนตำบล (อบต.) มีหน้าที่ความรับผิดชอบในด้านการจัดทำแผนพัฒนาระดับตำบล และการ
จัดสรรงบประมาณให้กับการพัฒนาท้องถิ่นตามบทบาทหน้าที่ตามมาตรา 66-67

หน้าที่ความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลให้ความสำคัญในหน้าที่ความ
รับผิดชอบหลักในด้านการจัดทำแผนพัฒนาระดับตำบล และการจัดสรรงบประมาณให้กับการ
พัฒนาท้องถิ่นตามบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1. องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) มีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาตำบลทั้งในด้าน
เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (มาตรา 66)
2. องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) มีหน้าที่ต้องทำในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล
ดังต่อไปนี้ (มาตรา 67)
 - (1) จัดให้มีและบำรุงรักษาทางน้ำและทางบก
 - (2) รักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดินและที่สาธารณะ รวมทั้งกำจัดมูลฝอย
และสิ่งปฏิกูล
 - (3) ป้องกันและระงับโรคติดต่อ
 - (4) ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
 - (5) ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
 - (6) ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ
 - (7) คุ้มครอง ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 - (8) บำรุงรักษาศิลปะจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น
 - (9) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ทางราชการมอบหมาย โดยจัดสรรงบประมาณหรือบุคลากรให้
ตามความจำเป็น และสมควร(ความเดิมในมาตรา 68 (8) ถูกยกเลิกและใช้ข้อความใหม่แทนแล้ว

โดยมาตรา 14 และเพิ่มเติม (9) โดยมาตรา 15 ของ พ.ร.บ. สภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2542 ตามลำดับ)

3. องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) อาจทำในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ดังต่อไปนี้ (มาตรา 68)

- (1) ให้มีน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และการเกษตร
- (2) ให้มีและบำรุงการไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น
- (3) ให้มีและบำรุงรักษาทางระบายน้ำ
- (4) ให้มีและบำรุงสถานที่ประชุม การกีฬา การพักผ่อนหย่อนใจ และสวนสาธารณะ
- (5) ให้มีและส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรและกิจการสหกรณ์
- (6) ส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมในครอบครัว
- (7) บำรุงและส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎร
- (8) การคุ้มครองดูแลและรักษาทรัพย์สินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน
- (9) หาผลประโยชน์จากทรัพย์สินขององค์การบริหารส่วนตำบล
- (10) ให้มีตลาด ท่าเทียบเรือ และท่าข้าม
- (11) กิจการเกี่ยวกับการพาณิชย์
- (12) การท่องเที่ยว
- (13) การผังเมือง

(ความเดิมในมาตรา 68 (12) และ (13) เพิ่มเติมโดยมาตรา 16 ของ พ.ร.บ. สภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2542)

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องบทเรียนจากกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อการจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนจังหวัดเชียงราย คณะวิจัยได้ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาประกอบด้วย

1. แนวคิด ทฤษฎีการท่องเที่ยว
2. ทฤษฎีเกี่ยวกับนักท่องเที่ยว
3. แนวคิดเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการท่องเที่ยว
4. แนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว
5. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม
6. แนวคิดการบริหารจัดการเชิงพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน และองค์กรท้องถิ่น
7. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ร่วมกัน
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
9. ศักยภาพการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย

2.1 แนวคิด ทฤษฎีการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว (Tourism) การพักผ่อน (Leisure) และสันทนาการ (Recreation) มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ต่อกัน คำนิยามการพักผ่อนของ Boniface และ Cooper (1987) หมายถึง เวลาของบุคคลในขณะทำงาน นอนหลับและความต้องการจำเป็นอื่นๆ ได้รับการตอบสนอง ส่วนสันทนาการเกิดขึ้นในช่วงเวลาของการพักผ่อน Mathieson และ Wall (1982) ได้นิยามการท่องเที่ยว หมายถึง การเคลื่อนย้ายของคนไปยังแหล่งท่องเที่ยวไกลออกไปจากบ้านและที่ทำงานตามปกติ กิจกรรมที่เกิดขึ้น ระหว่างการพำนัก และอุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ ที่จัดขึ้นไว้สามารถรองรับความต้องการต่างๆ ได้ ดังนั้น ถ้าการพักผ่อนเป็นเรื่องของการกำหนดเวลา และสันทนาการเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายใต้เวลาของการพักผ่อน การท่องเที่ยวจึงเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเหล่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งการท่องเที่ยวให้ความสำคัญในการจัดกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนและสันทนาการ การท่องเที่ยวจึงมีองค์ประกอบของคุณลักษณะส่วนผสมของหลายมิติทั้งมิติกายภาพ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง

ระบบการท่องเที่ยว (Tourism system) ได้นำมาอธิบายและจัดรูปแบบจากนักวิชาการต่างๆ ในหลายทศวรรษโดยเน้นอุปสงค์และอุปทานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในทุกด้าน Gunn (1988) อธิบายระบบการหน้าที่ของการท่องเที่ยว (Functioning Tourism System) ที่อุปสงค์การท่องเที่ยวประกอบด้วยตลาดนักท่องเที่ยว ความสนใจ และความสามารถในการท่องเที่ยว อุปทานการท่องเที่ยวประกอบด้วย การขนส่ง แหล่งท่องเที่ยว การจัดบริการและ ข้อมูลข่าวสาร ในองค์ประกอบย่อยของอุปทานการท่องเที่ยวด้านการขนส่ง จะประกอบด้วยปริมาณและคุณภาพของการขนส่งทุกประเภท แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดดึงดูดจะต้องประกอบด้วยทรัพยากรที่มีคุณภาพที่ได้รับการพัฒนาเพื่อสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวในการจัดบริการจะต้องรวมถึงคุณภาพในการบริการ อาหาร ที่พักแรม และผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวอื่นๆ ในด้านข้อมูลข่าวสารต้องส่งเสริมความสำคัญให้นักท่องเที่ยวสนใจมาเยือน และซื้อผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว สำหรับนักวิชาการท่านอื่นๆ ได้อธิบายองค์ประกอบ ของระบบการท่องเที่ยวที่ แตกต่างจากการอธิบายของ Gunn แต่มีได้มีความแตกต่างมากนัก ในด้านหน้าที่ของการท่องเที่ยว เช่น Mill และ Morrison (1985) ได้รวมจุดดึงดูดของแหล่งท่องเที่ยวและการจัดบริการไว้ในองค์ประกอบของจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยว ส่วน Pearce (1989) ได้แยกสถานที่จัดออกจากการจัดบริการ และการให้บริการข้อมูลข่าวสารเป็นเรื่องของโครงสร้างพื้นฐาน

ระบบการท่องเที่ยวประกอบด้วยองค์ประกอบหลายด้านสำหรับระบบการท่องเที่ยวที่เน้นด้านสิ่งแวดล้อมจะเน้นถึงระบบที่หมายถึงความต่อเนื่องเชื่อมโยงที่มีองค์ประกอบของปัจจัยนำเข้า (Inputs) กระบวนการ (Processes) ผลผลิต (Outputs) และการประเมินย้อนกลับ (Feed back) ปรากฏตามแผนภูมิที่ 2.1 สามารถอธิบายได้ดังนี้

The diagram illustrates the innovation ecosystem development process, showing the flow from demand and supply to the final product and impact. Key components include:

- อุปสงค์ (Demand):** The starting point, leading to 'จุดเริ่มต้น' (Starting Point).
- อุปทาน (Supply):** The supply side, leading to 'การขนส่ง' (Transportation) and 'อุปทาน' (Supply).
- จุดเริ่มต้น (Starting Point):** A central node representing the initial stage of the ecosystem.
- การขนส่ง (Transportation):** The process of moving goods or services from the starting point to the supply side.
- อุปทาน (Supply):** The final stage of the supply chain, leading to 'ผลิตภัณฑ์' (Product).
- ผลิตภัณฑ์ (Product):** The final output of the ecosystem, leading to 'ผลกระทบ' (Impact).
- ผลกระทบ (Impact):** The final outcome of the ecosystem development.

The diagram also includes various intermediate nodes and arrows representing the relationships between different elements in the ecosystem, such as 'การขนส่ง' (Transportation), 'อุปทาน' (Supply), 'ผลิตภัณฑ์' (Product), and 'ผลกระทบ' (Impact).

แหล่งที่มา : ปรับปรุงจาก Newsome, D (2002) et.al. Aspects of Tourism: Natural Area Tourism Ecology, Impact and Management, P. 7.

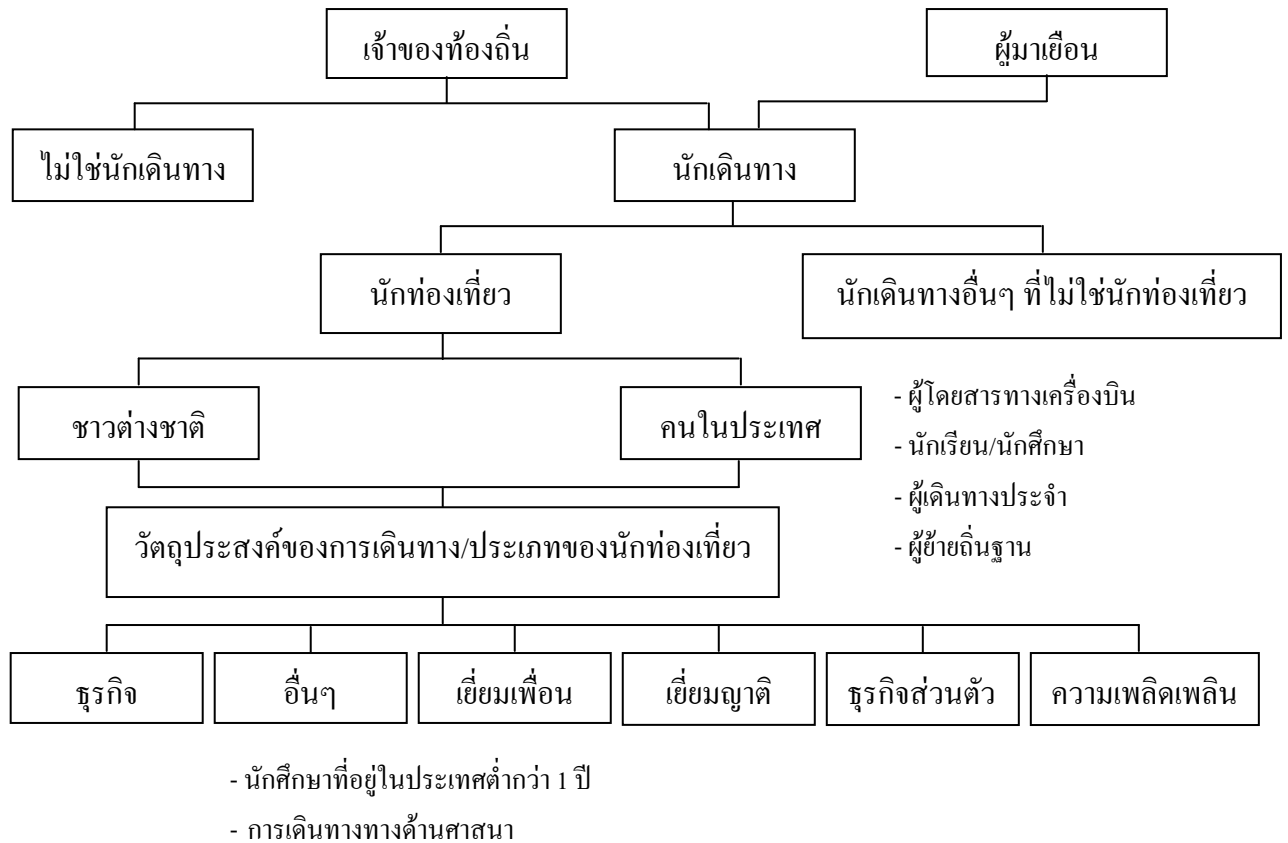
ปัจจัยนำเข้าหมายถึงองค์ประกอบด้านอุปสงค์การตลาดที่สามารถจูงใจให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมาท่องเที่ยว ขณะที่องค์ประกอบด้านอุปทานการตลาดได้แก่ แหล่งท่องเที่ยว สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ตลอดจนการบริการ โครงสร้างพื้นฐาน และการเป็นเจ้าบ้านให้กับผู้มาเยือน ส่วนกระบวนการจะประกอบด้วยองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจที่ปฏิสัมพันธ์ต่อนักท่องเที่ยวซึ่งอาจจะเกิดผลกระทบเชิงบวกหรือเชิงลบ ส่วนการประเมินย้อนกลับ หมายถึงการประเมินการวางแผน นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่เน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่หลีกเลี่ยงการเกิดผลกระทบหรือการสูญเสียที่น้อยที่สุด

2.2 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับนักท่องเที่ยว

ความหมายของคำว่า “การท่องเที่ยว” (Tourism) และการเดินทาง (Travel) ได้ถูกนำมาใช้ร่วมกัน แต่ในความหมายของ “การท่องเที่ยว” จากคำนิยามขององค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization - WTO) ซึ่งมีส่วนรับผิดชอบต่อการท่องเที่ยว ให้ความหมาย ดังนี้

การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมการเดินทางของบุคคลระหว่างสถานที่นอกสิ่งแวดล้อมปกติที่มีการพักอาศัยไม่เกิน 1 ปี เพื่อจุดหมายในการพักผ่อน การทำธุรกิจ และจุดมุ่งหมายอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการรับค่าตอบแทนจากสถานที่เข้าไปเยือน การนำแนวคิดในความหมายที่กว้างของการท่องเที่ยวจึงทำให้ต้องกำหนดการใช้ความหมายของการท่องเที่ยวของแต่ละประเทศหรือระหว่างประเทศ ดังนั้น “การท่องเที่ยว” จึงหมายถึงกิจกรรมทุกประเภทของผู้มาเยือน ซึ่งรวมถึงนักท่องเที่ยวที่มีการพักแรม หรืออยู่ในช่วงเวลาของหนึ่งวัน (www.worldtourism.org) องค์การการท่องเที่ยวโลกได้จัดจำแนกประเภทของนักท่องเที่ยวตามแผนภูมิที่ 2.2 ดังนี้

แผนภูมิที่ 2.2 การจัดประเภทของนักท่องเที่ยว (พัฒนาและปรับปรุงจาก Chadwick, 1994)

แหล่งที่มา: Stephen J. Page. 2003. Tourism Management - Managing for Change.

Sydney: Butter-Worth Heinemann.

จากแผนภูมิที่ 2.2 การจำแนกประเภทที่ประกอบด้วยผู้มาเยือนหรือนักเดินทาง โดยแบ่งเป็นนักท่องเที่ยวภายในประเทศและต่างประเทศ ส่วนกลุ่มที่ไม่ใช่นักท่องเที่ยวได้แก่ เจ้าหน้าที่ประจำเครื่องบิน และผู้ลี้ภัย กล่าวโดยสรุป การท่องเที่ยว คือการเคลื่อนย้ายจากแหล่งพำนักของประชาชน การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจหรืออุตสาหกรรม และเป็นระบบการปฏิสัมพันธ์ที่กว้างใหญ่ระหว่างประชาชน เพื่อการเดินทางออกนอกชุมชน และจัดบริการตอบสนองความต้องการในด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว Burkart และ Medlik (1981) ได้สรุปคุณลักษณะของการท่องเที่ยวไว้ 5 ประการ ดังนี้

- (1) การท่องเที่ยวเกิดจากการเคลื่อนย้ายของประชาชนจากที่หนึ่งไปสู่จุดหมายปลายทาง

- (2) องค์ประกอบ 2 ประการของการท่องเที่ยวทุกประเภทได้แก่ การเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางและการพักผ่อนที่รวมถึงกิจกรรมที่เกิดขึ้น ณ จุดหมายปลายทางนั้น
- (3) การเดินทางและการพักผ่อนเกิดขึ้นนอกสถานที่พักปกติและที่ทำงาน การท่องเที่ยวจึงเป็นกิจกรรมที่แตกต่างจากกิจกรรมของประชาชนในส่วนที่พักอาศัยหรือการทำงานตามกิจวัตรปกติ
- (4) การเคลื่อนย้ายไปสู่จุดหมายปลายทางชั่วคราว มีระยะเวลาสั้น ภายในเวลา 2 – 3 วัน หนึ่งอาทิตย์หรือ หนึ่งเดือน มีความมุ่งหมายเพื่อเดินทางกลับ
- (5) จุดหมายปลายทางมีเป้าหมายเพื่อการท่องเที่ยวไม่ใช่การแสวงหาที่พักอยู่ถาวร หรือเพื่อการจ้างงานในสถานที่นั้น

การวิจัยเพื่อการวางแผนการตลาดและการสร้างผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวจะเน้นในเรื่องจำนวนนักท่องเที่ยว การเดินทางมาถึงจุดหมายปลายทาง ระยะเวลาพักผ่อน การเดินทางกลับ ค่าใช้จ่ายและประเภทค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว คุณลักษณะและความพึงพอใจต่อแหล่งท่องเที่ยว กลุ่มเป้าหมายของนักท่องเที่ยวที่เป็นนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศจะมาจากกลุ่มประเทศยุโรป อเมริกาเหนือ ออสเตรเลีย และนักท่องเที่ยวระดับชนชั้นกลางรุ่นใหม่จากประเทศกำลังพัฒนา สาเหตุที่จูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางเพื่อการพักผ่อน หรือชื่นชมความงดงามของแหล่งท่องเที่ยวเกิดจากแรงจูงใจภายในและภายนอกโดย Mountinho (1987) ได้ให้คำจำกัดความของแรงจูงใจเพื่อการท่องเที่ยวเป็น “ภาวะความต้องการของจิตใจที่ทำให้บุคคลแสดงออกเพื่อสร้างความพึงพอใจให้กับตนเอง” ด้วยการใช้การท่องเที่ยวเป็นแบบแผนการบริโภคเพื่อสร้างความพึงพอใจให้กับตนเอง ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจำเป็นต้องเรียนรู้ความต้องการการบริโภคการท่องเที่ยวในฐานะที่นักท่องเที่ยวเป็นผู้ซื้อและบริโภค ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจที่ ต้องพึงพิงการเข้าใจเจตคติต่อการท่องเที่ยวของปัจเจกบุคคล

Mc Intosh และ Goeldner (1990, อ้างจาก: Page, S.J. (2003). Tourism Management Managing for Change. London: Butterworth, p.59) ได้เสนอองค์ประกอบมูลเหตุจูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปท่องเที่ยว ได้แก่ (1) การจูงใจจากแหล่งท่องเที่ยว (2) การจูงใจจากวัฒนธรรม (3) การจูงใจจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และ (4) การจูงใจความมีสถานภาพและความภาคภูมิใจในตนเอง

การจูงใจซึ่งเป็นมูลเหตุของคําท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวต้องการไปท่องเที่ยว ทำให้ Cohen (1974, อ้างจาก: Page, S.J. (2003). Tourism Management Managing for Change. London: Butterworth) ได้จำแนกนักท่องเที่ยวหรือนักเดินทางออกเป็น 4 ประเภทดังนี้ (1) นักท่องเที่ยวเป็นคณะ (organized mass tourists) เป็นกลุ่มที่จัดขึ้นเพื่อการพักผ่อน มีโอกาสพบปะชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวค่อนข้างน้อยมาก (2) นักท่องเที่ยวประเภทบุคคล (individual mass tourists) เป็นผู้ใช้สิ่งอำนวยความสะดวกเช่นเดียวกับกลุ่มนักท่องเที่ยวเป็นคณะ แต่ประสงค์จะเยี่ยมเยือนสถานที่แห่งอื่นนอกเหนือจากกลุ่มนักท่องเที่ยวเป็นคณะ (3) นักผจญภัย (explorers) จะจัดรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างอิสระและต้องการหาประสบการณ์ด้านวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมตามแหล่งท่องเที่ยว (4) นักท่องเที่ยวเลื่อนลอย (drifters) ไม่ประสงค์จะเข้ากลุ่มกับนักท่องเที่ยวอื่นๆ หรือการพักผ่อนแต่ประสงค์จะเข้าพักในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ในระยะต่อมา Pearce (1993) ได้เสนอรูปแบบที่ปรับปรุงจากระดับความต้องการของบุคคลโดยมาสโลว์ (Maslow's hierarchical system) ออกเป็น 5 ระดับ ที่เกิดจากแรงจูงใจ ดังนี้ (1) ความต้องการทางกายภาพ (2) ความต้องการความปลอดภัยและความมั่นคง (3) ความต้องการสร้างสัมพันธภาพ (4) ความต้องการที่เป็นความสนใจส่วนตัวและการพัฒนาตนเอง (5) การเติมเต็มและความต้องการที่เห็นตนเองมีความสำคัญ

จากมูลเหตุของแรงจูงใจให้เกิดการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยว จึงสรุปทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยวได้ดังนี้

- (1) การท่องเที่ยวเป็นส่วนผสมของผลิตภัณฑ์และบริการที่สามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างหลากหลาย
- (2) นักท่องเที่ยวไม่จำเป็นต้องยึดมั่นอยู่กับความต้องการด้านจิตใจหรือการแสดงความคิด แม้จะเป็นสิ่งที่ตนเองรู้ดีแต่ก็จะไม่ค่อยเปิดเผยให้เพื่อนหรือครอบครัวได้รับรู้
- (3) แรงจูงใจด้านการท่องเที่ยวอาจเกิดขึ้นหลายทิศทาง ทั้งส่วนที่เป็นไปในทิศทางเดียวหรือทิศทางตรงกันข้าม กล่าวคือ เป็นทั้งปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูด
- (4) แรงจูงใจอาจเปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลาหรือเหตุการณ์ได้ แต่ยังเป็นเรื่องที่เชื่อมโยงด้วยกัน เช่น ความรู้ความเข้าใจ การเรียนรู้ บุคลิกภาพและวัฒนธรรม เป็นต้น
- (5) แบบจำลองของ Pearce ทำให้เข้าใจบทบาทของแรงจูงใจที่มีส่วนสัมพันธ์ต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของบุคคล ตลอดจนวัฏจักรชีวิตและพัฒนาการของบุคคล ทำให้

เกิดความเข้าใจในพฤติกรรมของผู้บริโภค และบทบาทของการตลาดที่ทำให้บุคคลสามารถเลือกซื้อกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ตามความต้องการของตน

การกำหนดค่านิยมของนักท่องเที่ยวได้กำหนดไว้หลายด้าน Plog (1974) ได้กำหนดคุณสมบัติทางบุคลิกภาพให้สอดคล้องกับประเภทของนักท่องเที่ยวโดยใช้แนวคิดทางจิตวิทยาไว้ 2 ประเภท คือ

1. นักท่องเที่ยวที่ไม่นิยมการผจญภัย (non - adventurous)
2. นักท่องเที่ยวที่นิยมการผจญภัย (adventurous)

Poon (1993) ได้ชี้ประเด็นนับตั้งแต่ปี 1990 เป็นต้นไป ได้เริ่มมีนักท่องเที่ยวประเภทใหม่เกิดขึ้นที่เป็นผู้มีประสบการณ์ มีความเป็นอิสระ และมีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม โดย Poon ได้เสนอว่า นักท่องเที่ยวประเภทใหม่นี้จะมีขึ้นอย่างฉับพลันและไม่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าที่ไม่เหมือนกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางเป็นกลุ่มใหญ่มีการเตรียมการจัดบริการไว้ให้เช่นที่เคยปฏิบัติกันมา Holden (2002) ได้จำแนกประเภทนักท่องเที่ยวที่มีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม มีตั้งแต่ความสนใจเพียงเล็กน้อย จนถึงความสนใจมาก และมีความผูกพัน จึงจำเป็นที่จะต้องจัดการระบบสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสมต่อการกำหนดกลยุทธ์ทางธุรกิจที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวที่จำแนกตามกลุ่มพฤติกรรมความสนใจต่อสิ่งแวดล้อม ปรากฏตามตารางที่ 2.1 ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว

ตารางที่ 2.1 ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว

แบบแผนประสบการณ์	ความหมาย	พฤติกรรมและเจตคติต่อสิ่งแวดล้อม
สิ่งแวดล้อมในฐานะเป็นหน่วยการจัดกิจกรรม	สิ่งแวดล้อมทำหน้าที่เพื่อเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ	ไม่สนใจสภาพแวดล้อม ขาดความสนใจที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติหรือประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม
สิ่งแวดล้อมในฐานะระบบสังคม	สิ่งแวดล้อมในฐานะเป็นแหล่งปฏิสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและเพื่อน	องค์ประกอบทางกายภาพจะไม่ได้รับความสนใจเนื่องจากจุดสนใจอยู่ที่การสร้างสรรค์ และสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

สิ่งแวดล้อมในฐานะอาณาเขตด้านอารมณ์	ความรู้สึกรุนแรงต่อสิ่งแวดล้อมที่ให้ความสำคัญต่อสภาพความเป็นอยู่	ความสำนึกต่อสภาพความเป็นอยู่ และท่องเที่ยวไปในสิ่งแวดล้อมที่มีความแตกต่าง
สิ่งแวดล้อมในฐานะเป็นตัวตน	เชื่อมโยงสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและวัฒนธรรมในฐานะของความเป็นตัวตน	ความรู้สึกรุนแรงต่อภูมิทัศน์และวัฒนธรรม โดยรับรู้ถึงการมีคุณค่ามากกว่าสภาพบ้านเรือนทั่วไป

แหล่งที่มา : ปรับปรุงจาก New Some, D. 2002. อ้างแล้ว หน้า 10.

2.3 ประเภทของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การท่องเที่ยวมวลชน (Mass tourism)
2. การท่องเที่ยวทางเลือก (Alternative tourism)

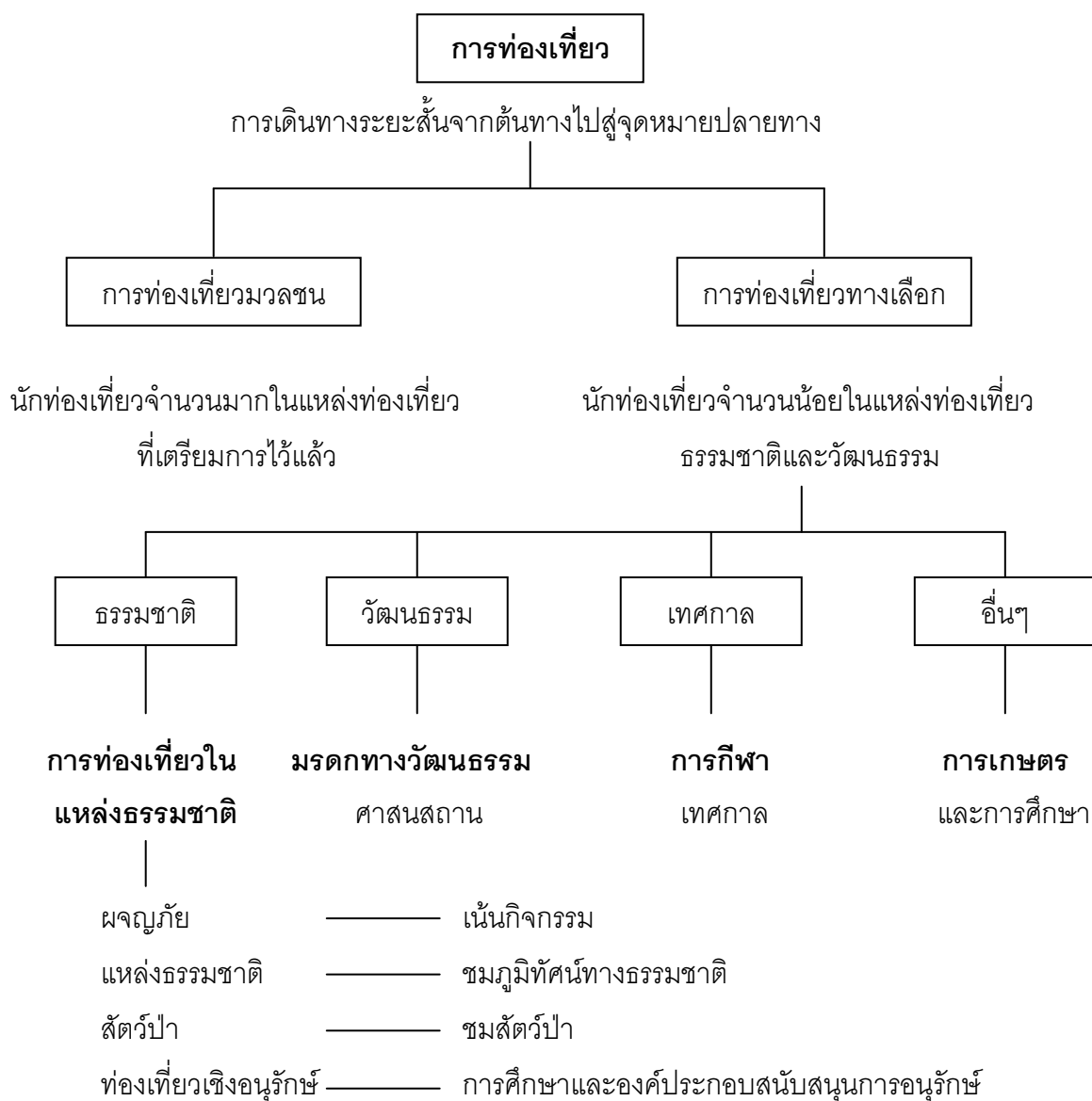
การท่องเที่ยวมวลชน หมายถึง การท่องเที่ยวของคนกลุ่มใหญ่ประสงค์จะท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวที่ได้จัดเตรียมไว้โดยอาจมีความสนใจทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอยู่บ้าง โดยประสงค์จะสัมผัสความเพลิดเพลินต่อผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวทางเลือก คือการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวมีความสนใจเป็นพิเศษ หรือการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบที่เน้นความสำคัญในเชิงการติดต่อสัมผัส และการสร้างความเข้าใจระหว่างแหล่งท่องเที่ยวหรือผู้เชื้อเชิญ และผู้มาเยือน และระหว่างนักท่องเที่ยวกับสิ่งแวดล้อม (Smith และ Eadington, 1992)

Cater (1993) ได้อธิบายการท่องเที่ยวทางเลือก ประกอบด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยวขนาดเล็กโดยชุมชนเป็นเจ้าของกิจการ ซึ่งจะแตกต่างไปจากการท่องเที่ยวมวลชนที่เป็นกิจกรรมขนาดใหญ่ที่ประชาชนทั่วโลกให้ความสนใจ โดยเฉพาะการแสวงหาอะไรไม่ว่าจะเป็นประชาชนในชาติหรือต่างชาติ ส่วนการท่องเที่ยวทางเลือกจะมีผลต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมน้อยมาก โดยสามารถเชื่อมโยงกับธุรกิจชุมชนและการเกษตร ตลอดจนการควบคุมค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นโดยชุมชนท้องถิ่น ที่ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ประเด็นสำคัญของการท่องเที่ยวทางเลือกจึงเน้น ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพประเภท

การท่องเที่ยวเขียว (green tourism) ที่รวมถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อันนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Holden,2000)

แผนภูมิที่ 2.3 โครงสร้างการจำแนกประเภทการท่องเที่ยว

แหล่งที่มา : ดัดแปลงจาก David Newsome, et.al.Aspect of Tourism: Natural Area Tourism Ecology, Impacts and Management หน้า11, Sydney: Channel View Publication, 2002.

จากแผนภูมิที่ 2.3 สามารถอธิบายการจำแนกประเภทการท่องเที่ยวทางเลือกได้ดังนี้

(1) การท่องเที่ยวแหล่งธรรมชาติ

การท่องเที่ยวแหล่งธรรมชาติ เป็นการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เช่น การชมธรรมชาติเพื่อเป็นวัตถุประสงค์เบื้องต้นและจัดกิจกรรมผจญภัย เช่น การล่องแพหรือการดำน้ำ Wearing และ Neil (1977) รวมทั้ง Dowling (1977,1979) ได้จำแนกลักษณะการท่องเที่ยวแหล่งธรรมชาติที่รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวที่พึ่งพิงธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวเนื่องโดยธรรมชาติออกเป็น 3 มิติ ซึ่งทั้ง 3 มิติเหล่านี้เป็นเรื่องของการศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ (1) การท่องเที่ยวในสิ่งแวดล้อม ได้แก่การท่องเที่ยวผจญภัย (2)การท่องเที่ยวเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานทางธรรมชาติและการท่องเที่ยวด้านชีวิตสัตว์ป่า (3) การท่องเที่ยวเพื่อสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

1. การท่องเที่ยวผจญภัย (Adventure tourism)

การท่องเที่ยวผจญภัย มีส่วนคล้ายคลึงกับการท่องเที่ยวพื้นฐานทางธรรมชาติ และมีความแตกต่างในด้านลักษณะการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวผจญภัยเน้นการจัดกิจกรรมในพื้นที่ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับการใช้ความท้าทายของพลกำลังร่างกาย มีความเป็นการศึกษา และสัมผัสธรรมชาติ แยกออกเป็น 3 ประเภท คือ

- (1) ขนาดเล็ก มีคุณลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เช่น การชมนก และการดำน้ำ
- (2) ขนาดกลางและการกีฬา ได้แก่ การพายเรือ และล่องแก่ง
- (3) ขนาดใหญ่และการท่องเที่ยวมวลชน ได้แก่ การท่องเที่ยวแบบ ซาฟารี หรือสวนสัตว์

ขนาดใหญ่ หรือทุ่งสัตว์ป่า

2. การท่องเที่ยวเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural based tourism)

การท่องเที่ยวเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นในสถานการณ์ทางธรรมชาติ แต่ให้ความสำคัญในการสร้างความเข้าใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยคำนึงถึงการขึ้นชมสภาพของธรรมชาติเป็นวัตถุประสงค์อันดับแรก การท่องเที่ยวลักษณะนี้จึงมีจุดเน้นในการศึกษาและสังเกตสิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติที่ไม่มีชีวิต (a biotic) ได้แก่ ภูเขา หินงอกหินย้อย การก่อตัวของลักษณะพื้นดิน และรวมถึงการศึกษาสิ่งที่มีชีวิต เช่น พืชไม้ และดอกไม้ การจัดรูปแบบลักษณะนี้ใช้ปรัชญาการท่องเที่ยวเน้นลักษณะธรรมชาติเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจในการอนุรักษ์ เพื่อให้เกิดความยั่งยืน และสร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบให้กับนักท่องเที่ยว ประชาชน เจ้าของพื้นที่ และ รัฐบาล แม้จะมีลักษณะการท่องเที่ยวขนาดเล็ก แต่ในอนาคตน่าจะเป็นการท่องเที่ยวมวลชนได้แก่การท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติที่รวบรวมทุกสิ่งไว้อย่างบูรณาการ

3. การท่องเที่ยวชมสัตว์ป่า (Wildlife tourism)

การท่องเที่ยวชมสัตว์ป่าส่วนใหญ่เน้นคุณภาพของพื้นที่ธรรมชาติหรือองค์ประกอบของสิ่งมีชีวิต เช่น พันธุ์ไม้และดอกไม้ที่เป็นจุดสร้างความสนใจให้กับนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวชมสัตว์ป่า แม้จะใช้เวลาที่สั้นแต่สามารถสร้างประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวในการเรียนรู้ระบบนิเวศวิทยา และการอยู่ร่วมกันของสัตว์ป่า

4. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ “เป็นการเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ”

“การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวธรรมชาติที่ครอบคลุมถึงสาระด้านการศึกษา การเข้าใจธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และมีการจัดการเพื่อรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน คำว่าธรรมชาติสิ่งแวดล้อมยังครอบคลุมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นด้วย และคำว่ารักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืนนั้นหมายถึง การปันผลประโยชน์ต่างๆ กลับสู่ชุมชนท้องถิ่นและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ”

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการคือ

1. การท่องเที่ยวธรรมชาติ หมายถึง การที่นักท่องเที่ยวมีโอกาสชื่นชมสถานที่ธรรมชาติ เช่น การเดินป่า การชมนกหรือสัตว์ป่า การเที่ยวชมน้ำตก การชมพรรณไม้ที่หาดูได้ยาก (เช่น กุหลาบพันปีที่ดอยอินทนนท์) หรือแม้กระทั่งการชมวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น วัฒนธรรมชาวเขา เป็นต้น

2. การศึกษาและเข้าใจธรรมชาติสิ่งแวดล้อม หมายถึง การที่นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ถึง รายละเอียดของสัตว์ป่า พรรณไม้ หรือลักษณะของระบบนิเวศ ประเด็นด้านการศึกษานี้สามารถแบ่งได้ออกเป็นหลายระดับขึ้นอยู่กับความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น ตั้งแต่การชมเพื่อการเพลิดเพลินจนถึงการศึกษาในรายละเอียดนักท่องเที่ยวสามารถศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติได้ด้วยวิธีง่ายๆ เช่น ในระดับต้น นักท่องเที่ยวสามารถดูพฤติกรรมของสัตว์ป่า การฟังเสียงธรรมชาติ การดมกลิ่นดอกไม้ ในระดับที่สูงขึ้นนักท่องเที่ยวอาจเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติด้วยการใช้เวลา ณ สถานที่แห่งนั้นนานขึ้น (หลายวัน) เพื่อศึกษาค้นคว้าแม้กระทั่งทำการวิจัย

3. การไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมหรือการอนุรักษ์ระบบนิเวศ หมายถึง การที่กิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องไม่ไปทำลายสภาพแวดล้อม หรือสร้างมลพิษในระดับที่เกินความสามารถที่ธรรมชาติจะรองรับได้ เช่น การก่อสร้างอาคารถาวรที่อาจทำลายทัศนียภาพ ปริมาณขยะมูลฝอย

ที่ไม่มีการจัดเก็บให้เรียบร้อย หรือแม้กระทั่งความแออัดจากจำนวนนักท่องเที่ยว ที่อาจส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้จำเป็นต้องมีการควบคุมเพื่อมิให้เป็นการทำลายการท่องเที่ยวมิฉะนั้นจะนำมาซึ่งความ สูญเสียต่อทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ และในที่สุดก็ จะทำให้ธุรกิจการท่องเที่ยวเองต้องประสบกับความหายนะ นอกจากนั้นแล้ว ควรจะมีวิธีที่จะนำ รายได้บางส่วนจากการท่องเที่ยวมาใช้ในการอนุรักษ์ เช่น รายได้จากการเก็บค่าเข้าชมหรือรายได้ จากการเก็บภาษีท่องเที่ยว

4. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 3 ประการ คือ

1. เนื่องจากความยากจนในชนบทเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประชาชนท้องถิ่น ต้องอาศัย พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีพ เช่น การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อหาที่ทำกินหรือการล่าสัตว์ ป่าเพื่อเป็นอาหาร หรือนำมาขายเพื่อเป็นรายได้เสริม เมื่อเป็นเช่นนี้ หากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สามารถสร้างงานให้ประชาชนท้องถิ่นได้ ก็จะช่วยให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น และจะช่วยลด ความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีพ

2. การให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม นอกจากจะเป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นแล้วยัง เป็นการแสดงให้เห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นมีได้มองว่า ทรัพยากรธรรมชาตินั้นเป็นสมบัติ ของนักธุรกิจที่ประกอบกิจการท่องเที่ยวที่จะเข้าไปแสวงหาประโยชน์แต่เพียงฝ่ายเดียว การปัน ผลประโยชน์ส่วนหนึ่งกลับสู่ท้องถิ่นด้วยการจ้างงาน ยังเป็นการแสดงให้เห็นว่า ประชาชนท้องถิ่น ก็ยังได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาตินั้นอยู่ แต่แทนที่จะเป็นในรูปแบบของการทำลาย ก็ เปลี่ยนเป็นการให้ นักท่องเที่ยวเข้าชมแทน ในหลายกรณีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยการให้นักท่องเที่ยว เข้าชมจะทำรายได้ให้มากกว่าการนำทรัพยากรธรรมชาติไปใช้ในรูปแบบ อื่น เช่น การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อการเกษตรหรือการล่าสัตว์เพื่อนำมาขาย ประการสุดท้าย การเปิด โอกาสให้ประชาชนท้องถิ่นมีงานทำในกิจการท่องเที่ยว จะเป็นการช่วยสนับสนุนอนุรักษ์ ชนบทธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้านไปในตัวเช่น การแสดงพื้นบ้านหรือการขายสินค้าหัตถกรรม พื้นบ้านเพื่อเป็นรายได้เสริม ซึ่งเป็นการอนุรักษ์งานฝีมือท้องถิ่นไปในตัว

จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มิได้หมายความว่าความถึงการท่องเที่ยวธรรมชาติเท่านั้น แต่ ยังมีสาระเกี่ยวข้องกับการนิเวศ การศึกษาและการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นด้วย ดังนั้นการ ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงถือได้ว่าเป็นรูปแบบของการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ไม่เพียงจะส่งผลให้กับ อุตสาหกรรมการ ท่องเที่ยวอย่างเดียว แต่ยังครอบคลุมไปถึงการแบ่งปันผลประโยชน์จากธุรกิจ การท่องเที่ยว (รายได้) มาใช้เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ธุรกิจการ ท่องเที่ยวพัฒนาไปอย่างยั่งยืน พร้อมกับเน้นประเด็นด้านการศึกษา การปลูกจิตสำนึกให้

ประชาชนในเรื่องระบบนิเวศ และที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทั้งในรูปของการสร้างงาน หรือการอนุรักษ์ไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้าน (หนังสือ: โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย มีนาคม 2540:2-4)

5. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2538) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ว่า การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาชื่นชม และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคมวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ บนพื้นฐานของนิยามความหมายดังกล่าว นักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวจะเป็นกลุ่มผู้เดินทางที่แสวงหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมต่างๆ ที่ให้ประสบการณ์ที่หลากหลายให้มากขึ้น
2. ประสบการณ์จากการได้ไปเที่ยวในแหล่งธรรมชาติและประสบการณ์ที่ได้สัมผัสวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของสังคมที่มีความแตกต่างจากที่ตนอยู่
3. โอกาสที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับลักษณะทางธรรมชาติวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่
4. มีการอนุรักษ์สภาพธรรมชาติและสมบัติทางวัฒนธรรมในพื้นที่ที่ไปชมแนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงไม่ใช่เพียงการท่องเที่ยวอย่างเดียว หากยังมุ่งประสานผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่มุ่งเสนอขายสินค้าหรือบริการทางการท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวอย่างเดียว แต่ยังมุ่งประสานผลประโยชน์ทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมอีกด้วย จึงนับได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้การท่องเที่ยวพัฒนาไปอย่างมีประสิทธิภาพมีจุดมุ่งหมายหลักในการสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นระหว่างกระแสพัฒนาทางเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์ จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันส่งเสริมเพื่อให้การท่องเที่ยวบรรลุจุดมุ่งหมายดังกล่าว ทั้งนี้จำต้องอาศัยความร่วมมือสนับสนุนส่งเสริมจากทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายเอกชน ซึ่งทุกฝ่ายต่างก็มีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กล่าวคือ เสนอทางเลือกใหม่ในการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและวัฒนธรรมที่แปลกใหม่แก่นักท่องเที่ยว ขณะเดียวกันก็สามารถสร้างรายได้เข้าสู่ประเทศและสร้างความพอใจแก่ประชาชนเจ้าของท้องถิ่นในขณะเดียวกันก็ปกป้องรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมทางการท่องเที่ยวให้คงอยู่คู่สังคมมนุษย์นานที่สุดที่จะนานได้ และการ

ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สรุป ดังนี้

1. จะต้องมีความกระทบน้อยที่สุด (Less impact) ต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น เช่น การออกแบบสิ่งก่อสร้างต้องมีสีที่กลมกลืนธรรมชาติ
2. ต้องมีการให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว (Knowledge) โดยสื่อต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจและได้รับความเพลิดเพลิน การสร้างจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์ และช่วยลดผลกระทบต่างๆ ที่อาจจะเกิดต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
3. ให้ประชาชนในท้องถิ่นต้องได้รับผลประโยชน์ (Local benefit) จากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ เช่น การจ้างงาน การบริการ การขายอาหาร การขายของที่ระลึก
4. ประชาชนในท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วม (Local participation) ตั้งแต่การวางแผน การตัดสินใจ การจัดการ เพื่อให้คนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ

(2) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือการท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งๆ ที่แสดงความเป็นวัฒนธรรม เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิถีการดำเนินชีวิต ศิลปะทุกแขนง และสิ่งต่างๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย ผู้ท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมาความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ความนิยมของบุคคลในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบันผ่านสิ่งเหล่านี้ ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากมาย การท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่กำลังเป็นที่นิยม คือ "โฮมสเตย์" ผู้ท่องเที่ยวจะได้เข้าไปพักอาศัยกับชาวบ้านในชุมชน และดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับชาวบ้าน

ประเทศไทยประกอบด้วยผู้คนหลายเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ วิถีชีวิตที่ดำรงอยู่บนพื้นฐานของความศรัทธา เป็นแนวทางในการปฏิบัติที่สืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรม ที่แสดงออกในรูปแบบของ พิธีกรรมและพิธีการ รวมไปถึงการสร้างบ้านเรือนที่ อยู่อาศัย การแต่งกาย การรับประทานอาหาร ภาษาพูด และการประกอบอาชีพที่ส่วนหนึ่งแสดงถึงความสามารถในเชิง ช่างสร้างงานฝีมือที่งดงาม คือหนึ่งในทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าของประเทศ

เมื่อก่อนนี้การเดินทางท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น เป็นเพียงการเดินทางไปในที่ต่าง ๆ เพื่อชมธรรมชาติที่บริสุทธิ์สวยงาม เป็นการพักผ่อนหย่อนใจเท่านั้น แต่ปัจจุบันทิศทางการท่องเที่ยวเริ่มเปลี่ยนแปลงไปในเส้นทางของการศึกษาและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ควบคู่ไป

กับการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ รูปแบบหนึ่งที่ได้รับค่านิยม คือการท่องเที่ยวในรูปแบบ “โฮมสเตย์” ที่ให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเข้าไปใช้ชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกับคนในท้องถิ่น อยู่บ้านเดียวกัน ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เช่น ที่หมู่บ้านคีรีวง จ.นครศรีธรรมราช บ้านปราสาท จ.นครราชสีมา หมู่บ้านไทยทรงดำ จ.เพชรบุรี และหมู่บ้านโคกโก่ง จ.กาฬสินธุ์ การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ นักท่องเที่ยวจะได้ปฏิบัติตนเหมือนกับชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เช่น เข้าชั้นทำอาหาร เตรียมใส่บาตร ตอนสายออกไปทำไร่ทำนา ปลูกผัก ผู้หญิงอาจอยู่บ้านทำงานฝีมือ ทอผ้า จักสาน ได้รับประทานอาหาร ท้องถิ่น ซึ่งอาจเก็บผัก ตกปลากันเอง ได้เรียนรู้ วิถีชีวิตของผู้คนที่ต่างไปจากที่เราเป็นอยู่ ที่ จ.ราชบุรี และสมุทรสงคราม มีตลาดน้ำ ที่ยังคงมีชาวบ้านพายเรือมาค้าขาย แ่น้ำลำน้ำ สะท้อนให้เห็นถึงเรื่อง รวบรวมครั้งอดีตที่ผู้คนยังใช้ประโยชน์จากแม่น้ำ ลำคลองก่อนจะมีถนนตัดผ่าน หรือที่ จ.อยุธยา สุพรรณบุรี และอ่างทอง ก็ยังคงมีบ้านเรือนไทยให้ได้พบเห็นกัน

(3) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism)

ประเทศไทยได้มีการจำแนกการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพออกเป็น 3 ประเภท

1. การท่องเที่ยวเชิงบำบัดรักษาสุขภาพ (Health Healing) เป็นการท่องเที่ยวที่ผนวกโปรแกรมการทำกิจกรรมบำบัดหรือฟื้นฟูสุขภาพต่างๆ ที่หลากหลาย

2. การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Health Promotion) เป็นการท่องเที่ยวไปในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ และพักในโรงแรม หรือรีสอร์ท หรือศูนย์สุขภาพ ร่วมทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพที่สถานที่นั้นๆ จัดขึ้น เช่น การนวดแผนไทย บริการสมุนไพรบำบัด บริการอาบน้ำแร่

ประเทศไทย มีปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวลักษณะนี้ มีเครื่องมือและอุปกรณ์ทางการแพทย์ที่ทันสมัย แพทย์มีประสบการณ์และความชำนาญ มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย มีที่พัก ร้านอาหารมากมายหลายประเภท หลายระดับ คนไทยมีอภยาศัยไม่ตรีดี ราคาค่าบริการต่างๆ สมเหตุสมผลนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ จึงให้ความสนใจใช้บริการเป็นจำนวนมาก

3. การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์พื้นบ้าน

การแพทย์พื้นบ้านเป็นวิธีการรักษาโรคแบบประสบการณ์ของชุมชนที่ได้รับการสั่งสมสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ มีความหลากหลายกันไปในแต่ละภูมิภาค แต่ละสังคมวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นระบบการแพทย์ที่มีบทบาทในการดูแลสุขภาพของชุมชนมาเป็นเวลายาวนาน มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต มีรูปแบบและวิธีการรักษาที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อนเข้าใจง่าย

การแพทย์พื้นบ้านถือเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นมรดกของชาติที่ได้รับการสั่งสมและสืบทอดมาเป็นระยะเวลาช้านาน ได้ทำหน้าที่รับใช้สังคมโดยการรักษาความยืนยาวของชีวิต การมีสุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ แข็งแรง การรักษาโรคภัยไข้เจ็บของสมาชิกในสังคม

ปัจจุบันระบบการแพทย์พื้นบ้านยังคงมีอยู่ในชุมชนแต่ละท้องที่ และรูปแบบการทองเที่ยวมีอยู่อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะการทองเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมที่เปิดโอกาสให้นักทองเที่ยวได้เข้ามาเที่ยวชมสัมผัสวิถีชีวิตของชุมชนมากขึ้น จึงทำให้การทองเที่ยวเชิงสุขภาพหรือการแพทย์แบบพื้นบ้านเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจ ตัวอย่างการทำสปา ซึ่งเป็นวิธีการบำบัดจากอาการเคล็ดขัดยอก เจ็บปวดตามร่างกายต่างๆ อย่างหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันพัฒนาเป็นธุรกิจอย่างหนึ่งไปแล้ว และมีแนวโน้มว่าจะได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางในกลุ่มนักทองเที่ยวชาวต่างชาติ

สปา การดูแลสุขภาพด้วยวิธีชุมชน คือการบำบัดอาการปวดเมื่อย เคล็ดขัดยอกต่างๆ ด้วยสมุนไพรโดยใช้ความร้อนเป็นตัวสื่อกลางช่วยให้เกิดการระเหยนำตัวยาจากสมุนไพรซึมซับเข้าสู่ผิวหนัง ด้วยวิธีการ 2 ลักษณะ คือ

1) การประคบสมุนไพร

การใช้สมุนไพรที่มีน้ำหอมระเหยมาห่อรวมกัน นำมาเนียงให้ร้อน ความร้อนจากลูกประคบจะช่วยกระตุ้นให้การไหลเวียนของโลหิตดีขึ้น นอกจากนี้ไอน้ำหอมระเหย จะซึมเข้าทางผิวหนังช่วยรักษาอาการเคล็ดขัดยอก ลดอาการปวดได้

2) การอบสมุนไพร

การอบตัวด้วยไอน้ำที่ได้มาจากการต้มสมุนไพรให้ผิวหนังสัมผัสกับไอน้ำ พร้อมกับการสูดไอน้ำสมุนไพร ช่วยให้เส้นเลือดฝอยขยายตัว การไหลเวียนของโลหิตดีขึ้น รูขุมขนเปิด เพื่อขับถ่ายของเสียออกทางผิวหนัง บรรเทาอาการปวดเมื่อย ผ่อนคลายกล้ามเนื้อ การประคบ อบสมุนไพร จะใช้ควบคู่กับการนวดแผนไทย โดยมากมักใช้หลังการนวดเสร็จแล้ว ช่วยลดอาการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อ ข้อต่อ ช่วยให้เนื้อเยื่อพังผืดหยุ่นตัว ร่างกายสดชื่น

นอกเหนือสปาแล้ว การทองเที่ยวเชิงสุขภาพยังมีรูปแบบการรักษาสุขภาพจากการแพทย์พื้นบ้านอย่างอื่นเป็นที่น่าสนใจเที่ยวชมอีกมาก แม้ว่าการทองเที่ยวลักษณะนี้ยังต้องพัฒนาอีกมาก และเพิ่งเป็นที่ตื่นตัวได้ไม่นาน และรู้จักกันมากเฉพาะการทำสปาเท่านั้น แต่การทองเที่ยวเชิงสุขภาพนี้ยังมีขอบเขตกว้างไปการเรียนรู้ถึงวิธีการดูแลรักษาสุขภาพอย่างเป็นระบบ เพียงแต่ ณ ปัจจุบันไม่ปรากฏรูปแบบการทองเที่ยวลักษณะนี้ในตัวชุมชนผู้มีฐานะเป็นเจ้าของภูมิปัญญาดั้งเดิมของการแพทย์พื้นบ้าน

(4) การทองเที่ยวเชิงเกษตร

การทองเที่ยวเชิงเกษตร คือ การเดินทางทองเที่ยวไปยังพื้นที่ชุมชนเกษตรกรรมสวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์ และสัตว์เลี้ยงแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่าง ๆ

สถานที่ราชการ ตลอดจน สถาบัน การศึกษาที่มีงานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี การผลิตทางการเกษตรที่ทันสมัย เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จและผลิตผลในกิจกรรมทางการเกษตรในลักษณะต่าง ๆ ได้ความรู้ ได้ประสบการณ์ใหม่ ๆ บนพื้นฐานความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่นั้น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้คิดค้นนำเอาทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ในประเทศมาจัดกิจกรรมจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงชมนักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยว เพื่อขยายเส้นทางท่องเที่ยวและกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นผู้ประกอบการ กิจกรรมการเกษตรไทย หรือ Amazing Agricultural Heritage เป็นกิจกรรมหนึ่งของ ททท.ที่น่าสนใจประกอบด้วยกิจกรรมย่อย ได้แก่ การทำนา ทำสวนไม้ตัดดอก การทำสวนผลไม้ การทำสวนครัวสวนผัก การทำสวนสมุนไพร การทำนา การทำฟาร์มปศุสัตว์ งานเทศกาลผลิตภัณฑ์ต่างๆ

(http://www.mots.go.th/tour_description.htm)

(5) การท่องเที่ยวเชิงวิสาหกิจชุมชน

การท่องเที่ยวเชิงวิสาหกิจชุมชน เป็นแนวคิดการท่องเที่ยวที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่ได้ไม่นาน และไม่ค่อยคุ้นหูกันมากนัก แม้ว่ารูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมานานแล้ว เพียงแต่ในระยะหลังนักวิชาการ และนักปฏิบัติพัฒนาทั้งหลายได้ให้ความสนใจในการวางชุมชนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ด้านวิชาชีพจากภูมิปัญญา และความสามารถของท้องถิ่นเอง แล้วค่อยไปให้การสนับสนุนช่วยเหลือในส่วนที่ขาดหายไป

การท่องเที่ยวลักษณะนี้ นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เคยสัมผัสมานานแล้ว เพียงแต่ยังไม่รู้ว่าการท่องเที่ยวดังกล่าวมีความแตกต่างไปจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งโดยสาระแท้จริงแล้ว การท่องเที่ยวเชิงวิสาหกิจชุมชนจะมีลักษณะเด่นอยู่ตรงที่ สถานที่ท่องเที่ยวหรือสิ่งที่ได้ดู ได้พบไม่ได้เป็นเพียงวัตถุสิ่งอย่างเดียว แต่เป็นการสอดแทรกสาระเพื่อการเรียนรู้จากสิ่งที่เป็นไปพบปะในลักษณะต่างๆ ได้มากมาย ทั้งจากวัตถุสิ่งของ สิ่งประดิษฐ์ หรือแม้แต่ตัวบุคคลที่ปรากฏอยู่ในชุมชนท้องถิ่นที่ได้ชื่อว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น อุทยานกรรมสิ่งประดิษฐ์จากกระดาษสาบ่อสร้าง จังหวัดเชียงใหม่ และอุทยานกรรมการบินไถ่ผิงกร จังหวัดราชบุรี เป็นต้น นั่นคือตัวอย่างแหล่งท่องเที่ยวที่รู้จักคุ้นเคยเป็นอย่างดี และแสดงถึงว่าสิ่งที่ได้ไปสัมผัสไม่ได้ให้แค่ความสุข ความเพลิดเพลินจากการได้ไปชมสิ่งประดิษฐ์จากกระดาษสา และไถ่ผิงกรเพียงอย่างเดียว แต่ยังให้สาระความรู้จากภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นที่ช่วยเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนได้หลากหลายกรณี

ฉะนั้นการท่องเที่ยวเชิงวิสาหกิจชุมชน สามารถจำแนกตามลักษณะการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชน 3 ด้าน ได้แก่

1. **ผลิตภัณฑ์ หรือสิ่งประดิษฐ์** ที่เกิดจากภูมิปัญญา ความสามารถของชุมชนที่ได้คิดค้น และทำขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ หรืออาชีพ
2. **กลุ่มชุมชน** การรวมกลุ่มของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างพลังในการทำงานร่วมกันในกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มปลาซ้ม กลุ่มไข่เค็ม เป็นต้น
3. **ฝึก และเรียนรู้ร่วมกับชุมชน** นอกเหนือจากการได้ชมได้สัมผัสกับผลิตภัณฑ์และกลุ่มชุมชนในท้องถิ่นแล้ว แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวิสาหกิจชุมชนยังมีความหมายรวมไปถึงการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนและคนต่างถิ่น (นักท่องเที่ยว) ที่เข้าไปเรียนรู้ทั้งจากการปฏิบัติ และการพูดคุยแลกเปลี่ยนให้เกิดความรู้ใหม่ๆ จากชุมชน และชุมชนเองก็สามารถได้รับความรู้ใหม่ๆ จากภายนอกได้เช่นกัน

การท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าว ได้เริ่มพัฒนาและมีตัวอย่างนำร่องให้กับชุมชนอื่นๆ มาบ้างแล้ว ยกตัวอย่าง เช่น บ้านแม่ข้าวต้ม หมู่ที่ 1 ตำบลแม่ข้าวต้ม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย มีกลุ่มผู้ทำผลิตภัณฑ์ปลาซ้ม ซึ่งเป็นอาหารพื้นเมืองอย่างหนึ่งของทางเหนือ และที่บ้านสันตันกก หมู่ที่ 17 ตำบลเดียวกัน มีกลุ่มผู้ผลิตไข่เค็ม เป็นต้น

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว และระบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

2.4.1 การวางแผนการท่องเที่ยว

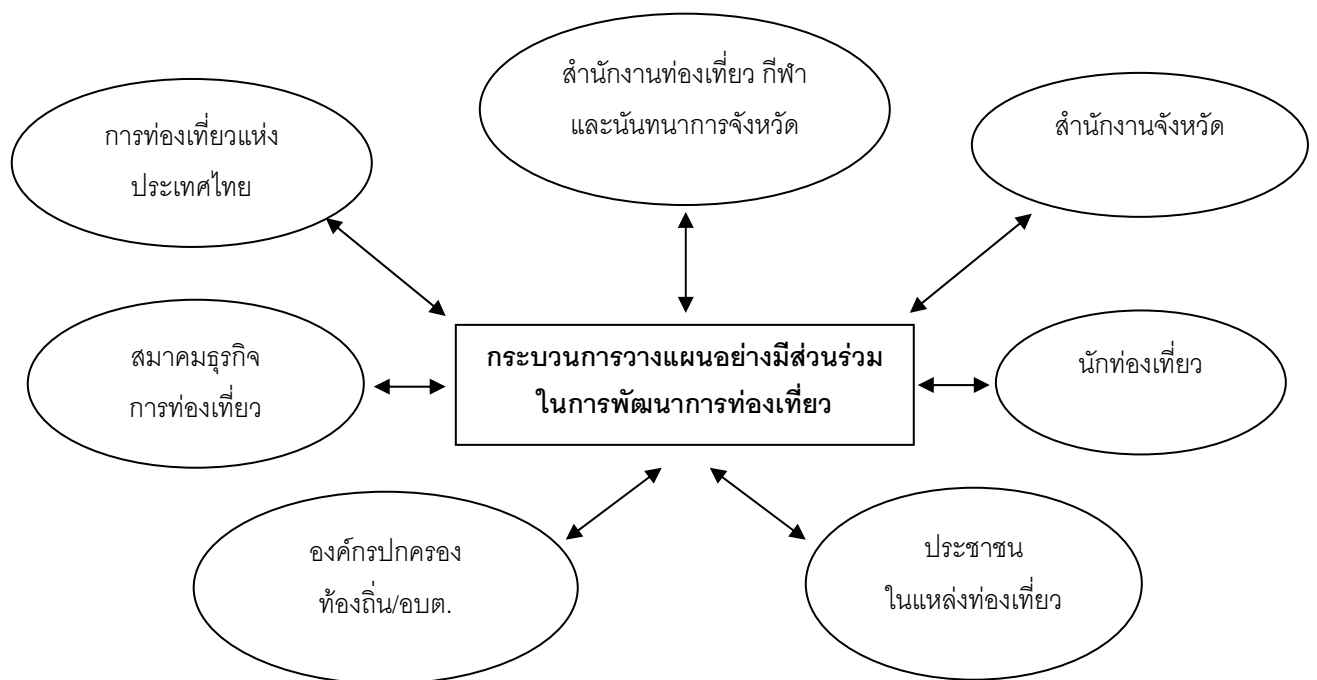
การวางแผน คือ กระบวนการกำหนดทิศทาง เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ ยุทธศาสตร์ และแผนงาน หน้าที่ขั้นพื้นฐานของการวางแผน คือ การมองภาพในอนาคตของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นผลิตภัณฑ์ของนักท่องเที่ยว การวางแผนจึงเป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา องค์ประกอบของกระบวนการวางแผน มีดังนี้

1. กำหนดทิศทาง เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ โดยที่เป้าหมายคือ การมองสถานการณ์ในอนาคตที่ก่อให้เกิดการดำเนินกิจการสัมฤทธิ์ผลเป็นที่พอใจ และวัตถุประสงค์คือข้อกำหนดที่เฉพาะเจาะจง สามารถวัดได้
2. กำหนดยุทธศาสตร์และแผนงาน โดยยุทธศาสตร์ คือ ทิศทางการบริหารจัดการเพื่อให้แผนงานสามารถนำไปปฏิบัติอย่างบรรลุผล และ
3. การปฏิบัติตามแผนงาน และการทบทวน

กระบวนการวางแผนที่ประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบทั้ง 3 องค์ประกอบนั้น Hall (2000) ได้อธิบายถึงกระบวนการวางแผนกลยุทธ์ (strategic planning) ที่ให้ความสำคัญของการทบทวนแผน ดังนั้นกระบวนการวางแผนลักษณะนี้ จึงต้องอาศัยความยืดหยุ่นและการทบทวนแผนอย่างต่อเนื่อง เพื่อก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม ของผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ในการวางแผนซึ่ง ได้แก่ คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว องค์การปกครองท้องถิ่น ผู้กำหนดนโยบายการท่องเที่ยว กลุ่มประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวและองค์กรธุรกิจท่องเที่ยว (Hall และ McArthur, 1998, Sautter และ Leisen, 1999)

กระบวนการวางแผนกลยุทธ์อย่างมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย สามารถอธิบายในแผนภูมิของภาพที่ 2.4 ดังนี้

แผนภูมิที่ 2.4 การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียในกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว

แหล่งที่มา : ดัดแปลงจาก Hall & McArthur, 1998, Sautter & Leisen, 1999.

การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ในกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการตัดสินใจที่ดี สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและท้องถิ่น (Bramwell&Lane, 2000) เนื่องจากผู้มีส่วนได้เสีย สามารถให้ข้อมูลที่ถูกต้องตามสถานการณ์จริง ชุมชนท้องถิ่นให้การยอมรับต่อการ

วางแผน เกิดค่านิยมที่ดีในการทำงานบำรุงรักษาทรัพยากร อีกทั้งยังสามารถร่วมกันกำหนดเป้าหมายของแผนงานในอนาคตอย่างเป็นเอกฉันท์

กระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อเนื่อง สามารถดำรงรักษาให้คงสภาพความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว สร้างงานสร้างรายได้ให้กับประชาชนในท้องถิ่น การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ที่จะต้องสามารถเชื่อมโยงกับความเป็นท้องถิ่น (Locally) และความเป็นสากล (Globally) กล่าวคือ จะต้องวางแผนและดำเนินการตามแผนภายใต้บริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainability) และด้วยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ในทุกขั้นตอนของการวางแผน ซึ่งให้ความสำคัญในด้านการวางแผนกลยุทธ์ (Strategic planning)

การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อการจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน จะประกอบด้วย องค์ประกอบ 3 มิติ คือ มิติทางสังคม มิติทางเศรษฐกิจ และ มิติทางสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ถ้าทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นเกิดชำรุดทรุดโทรม อันเป็นผลจากการท่องเที่ยวของผู้มาเยือนจำนวนมาก อาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวแห่งนั้นขาดการวางแผนและกำหนดนโยบายที่ดีโดยไม่สามารถกำหนดมาตรการและแผนงาน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่น กล่าวอีกนัยหนึ่ง การท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่หมายความว่า ถ้าสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติหรือวัฒนธรรมถูกทำลายก็เท่ากับว่าประชาชนในท้องถิ่นสูญเสียพลังความเข้มแข็งในการดำรงรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมไว้ได้ แนวคิดของการพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนจึงอยู่บนพื้นฐานความสำคัญในการสร้างผลิตผล (productive) ของการท่องเที่ยวและการสร้างสัมพันธภาพอย่างผสมกลมกลืน (harmonious relationship) ระหว่างองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนนี้จะต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่ผู้มีส่วนได้เสียจะต้องให้ความสำคัญและมีส่วนร่วมต่อการวางแผนและการจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน

เครื่องมือในการวิเคราะห์การวางแผนเพื่อการจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน มีหลายรูปแบบ แต่ที่นิยมนำมาใช้อย่างแพร่หลาย โดยนำแนวคิดการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessments: EIA) เป็นกรอบในการวางแผน ซึ่งการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) เป็นทั้งเครื่องมือและกระบวนการโดยสามารถก่อให้เกิดการทบทวนพัฒนาโครงการและป้องกันการสูญเสียหรือเสื่อมโทรมสภาพแวดล้อมที่น้อยที่สุด EIA สามารถใช้ในการวางแผนแบบบูรณาการและต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยว ที่รวมมาตรการทั้งผลดีและ ผลเสียทางสังคมและเศรษฐกิจ EIA จึงนำมาใช้ในการกำหนดทิศทางการมองอนาคตการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน ซึ่ง

จำเป็นต้องนำเป้าหมายทางสังคม และเป้าหมายทางเศรษฐกิจมาเป็นกรอบในการกำหนดตัวชี้วัดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วย

อย่างไรก็ดีการศึกษาประสบการณ์บทเรียนจากกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียนั้น ควรให้ความสำคัญของการวางแผนกลยุทธ์ที่ควรเรียนรู้และกระบวนการวางแผนอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยมีระบบการคิดและการตัดสินใจอย่างมีส่วนร่วมเป็นสำคัญในการมองอนาคตเพื่อให้ทิศทางและเป้าหมายการพัฒนาการท่องเที่ยวบรรลุผลสูงสุด

2.5 แนวคิดความยั่งยืนด้านการท่องเที่ยว

“ความยั่งยืน” (Sustainability) ได้กลายเป็นเป้าหมายหลักที่สำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวและการจัดการสิ่งแวดล้อม มีคำที่คล้ายๆ กัน คือ Sustainability Development; Sustainable Use of Resources; Ecological Sustainability and; Global Sustainability

Oxford English Dictionary ให้คำนิยามว่า Sustainability คือ สามารถที่จะดำรงอยู่ได้ to Sustain คือ การรักษามนุษย์ ชุมชน ฯลฯ ไม่ให้ล่มสลาย หรือรักษาให้ดำรงอยู่ได้ รากทางภาษาของคำนี้มีความหมายว่า “พิทักษ์รักษา”

ปัจจุบันนี้ คำว่า Sustainable ถูกนำมาใช้ควบคู่กับ Development มากที่สุด โดยทั่วไปการพัฒนาแบบยั่งยืน คือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่นำเอาทรัพยากรทั้งหมดไม่ว่าจะเป็น ธรรมชาติ มนุษย์ การเงิน และกายภาพ มาจัดการเพื่อก่อให้เกิดความมั่งคั่ง ความกินดีอยู่ดี และความสุขสมบูรณ์ที่เพิ่มขึ้น

จากรายงาน Brundtland Report (Our Common Future) ให้ความหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืนว่า “เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของสังคมปัจจุบันโดยไม่บั่นทอนศักยภาพในการพัฒนาของคนรุ่นหน้าในการแสวงหาการตอบสนองความต้องการของตน”

นักวิชาการด้านการท่องเที่ยวได้นำแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนมาเน้นประเด็นการท่องเที่ยว (Hunter, 1995, Butler, 1998, Milne, 1998, Williams และ Shaw, 1998) ในสาระดังต่อไปนี้

- ประเด็นความเสมอภาคของชุมชนท้องถิ่นด้านมาตรฐานความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิต
- ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และอุปสงค์ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
- การพิทักษ์ ทรัพยากร สิ่งแวดล้อมที่เป็นพื้นฐานการท่องเที่ยว ได้แก่ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

- การส่งเสริมการแข่งขันของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
- การกำหนดตำแหน่งด้านความยั่งยืนทั้งในส่วนที่เป็นจุดแข็งหรือจุดอ่อน
- การพัฒนาที่ยั่งยืนและการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในทศวรรษจากระดับผู้ปฏิบัติ หมายถึง ความยั่งยืนของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว หรือองค์ประกอบของการท่องเที่ยว ในขณะที่ผู้ปฏิบัติอีกฝ่ายหนึ่งได้เสนอว่า การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน หมายถึง กระบวนการของการพัฒนาการท่องเที่ยว (Godfrey, 1996) ในทางกลับกันผู้ปฏิบัติรายอื่นๆ เน้นว่าแนวคิดของความยั่งยืนเป็นเพียงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่ยังไม่สิ้นสุดสมบูรณ์ จำเป็นจะต้องเชื่อมโยงช่องว่างระหว่างนักพัฒนาด้านการท่องเที่ยวกับนักสิ่งแวดล้อม (Mc Kercher, 1993, Fyall และ Garrod, 1997) จะเห็นได้ว่าผู้ปฏิบัติในระยะเริ่มแรกจะคำนึงถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อพัฒนาการเติบโตทางการท่องเที่ยว และผู้ปฏิบัติในระยะหลัง เป็นฝ่ายพิทักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยว (Fyall และ Garrod, 1997) ดังนั้น การนำแนวคิดความยั่งยืนมาใช้ประกอบแนวคิดการท่องเที่ยว จึงเป็นเครื่องมือที่นำมาใช้เพื่อพัฒนาให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีความยั่งยืน และก่อให้เกิดอุปสงค์ด้านการท่องเที่ยวที่มั่นคง (Stabler, 1997) โดยสรุปการนำแนวคิดความยั่งยืนในการท่องเที่ยวในฐานะเป็นเครื่องมือ สามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเด็น คือ (1) การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable tourism development) และ (2) การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable tourism)

2.5.1 การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable tourism development)

แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Godfrey, 1996) ได้จำแนกออกเป็น 2 แนวคิด ได้แก่ (1) แนวคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว (product) และ (2) แนวคิดเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (industry approaches)

แนวคิดด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวให้ความสำคัญด้านการพัฒนากลยุทธ์และพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ขณะที่แนวคิดด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเน้นการท่องเที่ยวมวลชนที่พยายามให้การท่องเที่ยวเป็นธุรกิจที่ยั่งยืน ซึ่งได้มีการปฏิรูปการจ้ดระบบการท่องเที่ยวชุมชนและการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวใหม่ อย่างไรก็ตามแนวคิดผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดประเด็นปัญหาระหว่างการท่องเที่ยวชนบทกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประเด็นเหล่านี้จะนำไปสู่แนวคิดอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในเรื่องประเภทและความต้องการทรัพยากร วิธีการพิทักษ์คุ้มครองสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวที่จะไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เน้นความสำคัญด้านคุณภาพ ทั้งระดับท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ผู้เข้ามาเยือน โดยจำเป็นต้องมีระบบการจัดการเพื่อให้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท่องเที่ยว และการพัฒนาเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวมีความสอดคล้องต่อกัน

สภาสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาแห่งโลก (The World Commission on Environment and Development-WCED, 1987) ได้เสนอรายงานเรื่อง Our Common Future ในสาระสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยให้คำจำกัดความ “การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการให้กับประชาชนในปัจจุบันที่ไม่ทำให้การพัฒนาเป็นเรื่องข้อสัญญาที่ประชาชนต้องแสวงหาความสามารถเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองในอนาคต” การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นแนวคิดที่แพร่หลายในระดับสากลที่ครอบคลุมในทุกส่วนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ดังนั้นการพัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จึงมีความหมายที่แสดงถึงการท่องเที่ยวที่ได้รับการพัฒนา และธำรงรักษาในเชิงพื้นที่ เช่น ชุมชน สิ่งแวดล้อม โดยสามารถดำรงอยู่ตลอดกาล ไม่เสื่อมสลาย (Butler, 1993) การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องจัดระบบการจัดการที่ต้องประสานนโยบายต่างๆ และการวางแผนเชิงรุก ตลอดจนให้ความรู้และการศึกษาแก่กลุ่มต่างๆ เพื่อการมีส่วนร่วมในการวางแผนระยะยาว (Butler, 1991) ซึ่งต้องกำหนดกลยุทธ์ในการวางแผน 4 ประเด็น เพื่อเป้าหมายการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ

(1) ลดจำนวนนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่มีการเข้าไปเยือนมากเกินไปจนขอบเขตที่แหล่งท่องเที่ยวนั้นจะรองรับได้ (2) เปลี่ยนประเภทการท่องเที่ยวจากการท่องเที่ยวมวลชนเป็นการท่องเที่ยว “ทางเลือก” (3) เปลี่ยนแปลงทรัพยากรที่ถูกนำมาใช้เกินปริมาณให้อยู่ในระดับที่สามารถปรับปรุงให้อยู่ในสภาพคงทนถาวร (4) ให้ความศึกษาแก่ผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบต่อการท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนขึ้นอยู่กับ การสร้างดุลยภาพระหว่างการพัฒนา เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในท้องถิ่น การไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การพิทักษ์ ทรัพยากร ความสมบูรณ์ทางวัฒนธรรมที่คงไว้วิถีวัฒนธรรมดั้งเดิม และความพึงพอใจของ นักท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับชุมชนหรือเชิงพื้นที่จะพบถึงข้อจำกัด ในด้านการจัดระบบการจัดการ ตลอดจนการวางแผนและการติดตามผลการปฏิบัติตาม แผน (Choi, Sirakaya, 2005) ทั้งในระดับชุมชน และครอบคลุมพื้นที่โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวขนาดเล็ก และแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่าง ยั่งยืนได้เป็นประเด็นปัญหาสำหรับการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวและติดตามผลการ ปฏิบัติจากการวางแผนในระดับชุมชนท้องถิ่น ที่สำคัญยิ่งการวางแผนการท่องเที่ยว ระดับประเทศขาดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่ชัดเจน แม้กระทั่งระบบการ บริหารการจัดการ และการจัดทำตัวบ่งชี้มาตรฐานการท่องเที่ยวที่ไม่ชัดเจนเช่นกัน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ขอให้ราชบัณฑิตยสถานช่วยบัญญัติคำจำกัดความของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยราชบัณฑิตยสถานได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า หมายถึง การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสุนทรียภาพ โดยใช้ทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างชาญฉลาด สามารถรักษาเอกลักษณ์ของธรรมชาติและวัฒนธรรมไว้ได้นานที่สุด เกิดผลกระทบน้อยที่สุดและใช้เป็นประโยชน์ได้ยาวนานที่สุด

จากทฤษฎีต่างๆ ที่กล่าวมา พอสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและสถานภาพการเป็นเจ้าของท้องถิ่น ภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติที่จะรองรับได้ และตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีต่อกระบวนการท่องเที่ยว อีกทั้งประชาชนทุกส่วนต้องได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคกัน รวมถึงมีการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศของท้องถิ่นนั้นไว้ได้

การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) เป็นต้นมานั้น เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีเป้าหมายนำเงินตราต่างประเทศโดยสร้างงานสร้างอาชีพให้เศรษฐกิจเจริญก้าวหน้าและเติบโตอย่างรวดเร็ว นับจากปี พ.ศ. 2525 เรื่อยมาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยมีความเจริญทางเศรษฐกิจขึ้นเป็นลำดับ สร้างรายได้เข้าประเทศเป็นอันดับหนึ่งมากกว่าสินค้าส่งออก ทั้งสินค้าสิ่งทอและสินค้าเกษตรกรรม ต่อมาในปี พ.ศ. 2530 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ประกาศเป็นปีท่องเที่ยวไทย (Visit Thailand Year)

แม้ว่า ททท. ได้วางแผนพัฒนาการส่งเสริมการท่องเที่ยวไว้ เพื่อป้องกันผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวที่อาจเกิดคู่กัน โดยมีนโยบายหลักในข้อ3ว่า “อนุรักษ์และฟื้นฟูสมบัติ วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คงความเป็นเอกลักษณ์ของไทยไว้ด้วยดีที่สุด” แต่ผู้ประกอบการหลายรายมิได้ปฏิบัติตามแผนฯ แต่กลับมุ่งใช้ทรัพยากรกันอย่างฟุ่มเฟือย ขาดจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อม ขาดการรับผิดชอบ การเสียสละต่อส่วนรวม ละเลย และละเมิดต่อกฎระเบียบ กฎหมาย ในที่สุดประมาณปี พ.ศ. 2528-2529 เมืองหลักทางการท่องเที่ยวหลายแห่ง ได้รับผลกระทบจากมลพิษทางสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาขยะ ปัญหาน้ำเสีย ปัญหาสิ่งแวดล้อม (น้ำ ไฟ โทรศัพท์) ไม่เพียงพอในเมืองต่างๆ เช่น เมืองพัทยา เกาะเสม็ด

ตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ททท. ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม เพื่อลดผลกระทบมลพิษทางสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับแผนแม่บทของโลก คือ แผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) ที่กำหนดถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการบริโภค ประชากร และความสามารถในการรองรับของโลกต่อการดำรงสิ่งมีชีวิต (Earth's life Supporting Capacity) รวมถึงการพัฒนาเทคโนโลยีและเทคนิคต่างๆ ที่จะตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ขณะเดียวกันนั้นได้มีการจัดการทรัพยากรอย่างระมัดระวัง การพัฒนาอย่างยั่งยืนมุ่งเน้นในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยรวม ปรับสภาพการจัดการเพื่อเข้าสู่ยุคใหม่ของกระแสโลกที่เปลี่ยนไปจากสังคมบริโภคนิยมสู่สมัยสังคมที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ

สำหรับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ได้กำหนดให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้เจริญเติบโตอย่างเสรีภาพ มั่นคงและสมดุลเสริมสร้างโอกาสการพัฒนาศักยภาพของคนในการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาและได้รับผลจากการพัฒนาที่เป็นธรรม อันเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ สร้างงานสร้างรายได้แล้วยังให้ความสำคัญต่อการพัฒนาสังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน นโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวของ ททท. ตามแผนฯ 8 ในข้อ 1. ส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม และทรัพยากรการท่องเที่ยวควบคู่กับสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้สามารถรองรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวในระยะยาวและคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติสืบไป

ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฯ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549 ให้ความสำคัญการพัฒนาแบบองค์รวม การดำเนินงานแบบบูรณาการ มีคนเป็นศูนย์กลาง เช่นเดียวกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฯ ฉบับที่ 8 มุ่งการพัฒนาสู่สังคมที่เข้มแข็งและมีดุลยภาพใน 3 ด้าน คือ สังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฯ ฉบับที่ 9 นี้มีวิสัยทัศน์ (Vision) ประชาชนทุกคนได้รับการคุ้มครองสิทธิและเข้าถึงระบบการคุ้มครองทางสังคมที่มีประสิทธิภาพ ได้มาตรฐานอย่างทั่วถึงเสมอภาคและเป็นธรรม โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรี คุณธรรม ความโปร่งใส ภูมิปัญญา ท้องถิ่น การมีส่วนร่วม การบูรณาการทางสังคม และการพัฒนาที่ยั่งยืน

โดยสรุปแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฯ ฉบับที่ 9 จะประกอบไปด้วยการพัฒนาคุณภาพคนและคุ้มครองทางสังคม การปรับโครงสร้างการพัฒนาชนบทและเมืองอย่าง

ยั่งยืน การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การบริหารเศรษฐกิจส่วนรวม การเพิ่มสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ การพัฒนาความเข้มแข็งทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การบริหารจัดการที่ดี

การท่องเที่ยวไทยจะต้องปรับตำแหน่งเชิงยุทธศาสตร์ เพื่อสร้างความแตกต่างเหนือคู่แข่ง โดยดูแนวโน้มของค่านิยม พัฒนาสินค้าและบริการให้สอดคล้องกับความต้องการเฉพาะกลุ่ม พัฒนาการท่องเที่ยวสู่มาตรฐานสากลเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืน ขยายขอบเขตพื้นที่ท่องเที่ยวให้ไทยเป็นศูนย์กลางเพิ่มบทบาทขององค์กรระดับท้องถิ่น ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นหลัก และมุ่งเน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ

สรุปแผนปฏิบัติการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งชาติ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฯ ฉบับที่ 8 ไทยเน้นด้าน ความหลากหลายและแตกต่างของผลิตภัณฑ์ (Product Diversification) ได้ดี ไทยยังมีศักยภาพสูงที่จะขยายตัวได้ดีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฯ ฉบับที่ 9 โดยมีจุดอ่อนหรือสัญญาณเตือนภัยที่จะแก้ไข คือ การบริหารจัดการในภาครัฐ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรท่องเที่ยว และวงจรกับดักราคาต่ำ วัตถุประสงค์หลักของแผนฯ คือ สร้างให้ไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพสูง (Quality Destination) การดำเนินงานจะต้องแบ่งออกเป็นการแก้ไขปัญหาเร่งด่วน และการแก้ไขปัญหาโครงสร้าง การแก้ไขปัญหาเร่งด่วน เพื่อแสวงหารายได้เพื่อปฏิวัติเศรษฐกิจ การแก้ปัญหาโครงสร้างเพื่อแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการโดยกำหนดให้การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเป็นวาระแห่งชาติ ตั้งหน่วยประสานงานการปฏิบัติให้เป็นระบบ ตั้งเป้าหมายให้ไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพสูง พัฒนากลุ่มธุรกิจเชิงพื้นที่ ลงทุนด้านความรู้และสารสนเทศ

สรุปแผนกลยุทธ์ 10 ประการ คือ การบริหารแผนฯ และปรับโครงสร้าง การพัฒนาสมรรถนะการบริหารจัดการท่องเที่ยวขององค์กรท้องถิ่น การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน การพัฒนาระบบสารสนเทศและพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ สนับสนุนการประชุมและนิทรรศการนานาชาติ การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น และ SMEs การยกระดับคุณภาพสู่ความเป็นสากล การท่องเที่ยวเพื่อสังคมปัญญา ส่งเสริมและขยายบริการด้านการท่องเที่ยว และพัฒนาไทยเป็นศูนย์กลางท่องเที่ยวในภูมิภาค

2.5.2 การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism)

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้นำมาใช้ในความหมายที่เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หรือผู้ปฏิบัติด้านงานท่องเที่ยวได้นำมาใช้ปะปนกันโดยมิได้จำแนกความเหมือนหรือความแตกต่างระหว่างแนวคิดทั้ง 2 ด้านนี้ (WTO, 1993, Fyall และ Garrod, 1997)

โดย Butler (1993) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง “การท่องเที่ยวในรูปแบบที่สามารถธำรงรักษาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวให้มีความมั่นคงตลอดเวลา” และ Wall (1997), ได้ให้ความหมายความแตกต่างของสองแนวคิดนี้ โดยเสนอว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึงการนำทรัพยากรจากหลายมิติมาเป็นองค์ประกอบในการพัฒนาการท่องเที่ยว แต่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึงการนำทรัพยากรในมิติเดียวเพื่อการท่องเที่ยว ดังนั้นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงเน้นทรัพยากรจากแหล่งท่องเที่ยวเพียงมิติเดียว โดยละเลยทรัพยากรจากแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว ได้แสดงความคิดเห็นว่าการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นการนำผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวแบบมวลชน (Lane, 1994, Cater และ Goodall, 1997) ดังนั้นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในส่วนของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนคือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (eco-tourism) และการท่องเที่ยวธรรมชาติ (nature-based tourism) นักวิชาการได้ชี้ให้เห็นว่า (Richards, 1996) การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นกระบวนการที่ต้องพัฒนาไปสู่เป้าหมายการพัฒนาการท่องเที่ยวในขอบเขตด้านสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการพัฒนาด้านอุปสงค์และอุปทานของระบบการท่องเที่ยวให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเป็นแนวโน้มที่ก่อให้เกิดการผสมผสานระหว่างการท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์ ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงวิถีการใช้เวลาว่างในการเดินทางท่องเที่ยวโดยมีแนวโน้มว่าต้องการท่องเที่ยวแบบผจญภัย เข้าไปมีส่วนร่วมและสัมผัสกับธรรมชาติอย่างแท้จริง ต้องการที่จะศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับสถานที่ที่ไปเยือนสำหรับแนวโน้มเรื่องการอนุรักษ์ เกิดจากการที่ประชากรเพิ่มขึ้น และภาวะเศรษฐกิจถดถอย กิจกรรมการพัฒนาต่างๆ เกิดขึ้นภายในและบริเวณรอบๆ พื้นที่อนุรักษ์ ซึ่งส่วนใหญ่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศจึงได้มีการพยายามผสมผสานเรื่องการอนุรักษ์เข้ากับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยการใช้ประโยชน์พื้นที่อนุรักษ์ที่จัดตั้งขึ้นก่อนหน้านี้ และที่กำลังประกาศจัดตั้งขึ้นใหม่ให้เป็นแหล่งพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคมควบคู่ไปกับการสงวนรักษาระบบนิเวศตามธรรมชาติ โดยการส่งเสริมเรื่องการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติ และทรัพยากรธรรมชาติเป็นทางเลือกอย่างหนึ่งที่เปิดโอกาสให้มีการจ้างงานและสร้างรายได้จำนวนมาก ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เป็นการสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจให้แก่ราษฎรในชนบท เพื่อจะได้ตระหนักถึงความสำคัญและหันมาช่วยกันสนับสนุนการสงวนรักษาพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนเป็นแรงผลักดันให้กลุ่มอนุรักษ์และประชาชนทั่วไปยอมรับทั่วกันว่าการท่องเที่ยวที่มีการวางแผนที่ดีจะมีศักยภาพใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการอนุรักษ์อุทยานแห่งชาติ และพื้นที่อนุรักษ์ประเภทอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี (ศุภยวิชัยป้าไม้, 2538:7)

ในการประชุม GLOBE' 90 ณ ประเทศแคนาดาได้ให้คำจำกัดความว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง “การพัฒนาการท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่างๆ ของอนุชนรุ่นหลังด้วย การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย” (วิลาส เตชะไพบูลย์, 2538:191)

Shirly Ebert (1992: 54) ได้กล่าวถึง ลักษณะและหลักการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ดังนี้

1. ต้องดำเนินการภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต ที่มีต่อขบวนการการท่องเที่ยว
 2. ต้องตระหนักต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต ที่มีต่อขบวนการการท่องเที่ยว
 3. ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน
 4. ต้องชี้นำภายใต้ความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้นๆ
- ดังนั้น การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจึงมีหลักการ คือ
1. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมซึ่งเป็นสิ่งสำคัญและเป็นแนวทางการทำธุรกิจในระยะยาว
 2. การลดการบริโภคที่มากเกินไปและการลดปริมาณของเสียจะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาวและเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยวด้วย
 3. การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมซึ่งมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาว และช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
 4. การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว
 5. การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยพิจารณาด้านราคาและคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ซึ่งไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัด แต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลาย

6. การมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในสาขาการท่องเที่ยว จะไม่เพียงแต่สร้างผลตอบแทนแก่ประชากรและสิ่งแวดล้อมโดยรวมแต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยว

7. การปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ ระหว่างผู้ประกอบการ ประชาชนท้องถิ่น องค์กร และสถาบันที่เกี่ยวข้อง มีความจำเป็นในอันที่จะร่วมงานกันไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งร่วมแก้ปัญหาและลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

8. การฝึกอบรมบุคลากร โดยสอดคล้องความคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืน ต่อบุคลากรในท้องถิ่นทุกระดับ จะช่วยยกระดับของการบริการการท่องเที่ยว

9. การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลข่าวสารอย่างพร้อม จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและเคารพในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว และจะช่วยยกระดับความพอใจของนักท่องเที่ยว

10. การวิจัยและติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวและนักลงทุน

แนวคิดการพัฒนายั่งยืนมีความหลากหลาย การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะบรรลุเป้าหมายเชิงนโยบายได้อย่างไร ซึ่งการวิจัยการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรกำหนดเครื่องมือชี้วัดระหว่างสถานการณ์การท่องเที่ยวที่เป็นจริงกับสถานการณ์การท่องเที่ยวที่พึงประสงค์

การสร้างตัวชี้วัดด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอาจมีได้หลายแนวทางและหลายมิติ การท่องเที่ยวในความหมายที่เป็นที่เข้าใจโดยทั่วไปหมายถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ประกอบด้วย มิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม (Mowforth & Munt, 1998) แต่มีข้อถกเถียงเพิ่มเติมระหว่างนักวิชาการที่เสนอว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวควรประกอบด้วย มิติต่างๆ ทางนิเวศวิทยา สังคม เศรษฐกิจ องค์กรและสถาบันการเมือง วัฒนธรรม และเทคโนโลยี ในระดับนานาชาติ ระดับชาติ ภูมิภาค และชุมชนท้องถิ่น โดยครอบคลุมวิชาการเกษตร การท่องเที่ยว รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และนิเวศวิทยา มิติต่างๆ ที่กล่าวข้างต้นมีความเป็นอิสระต่อกันและจำเป็นต้องที่พึ่งพิงซึ่งกันและกันการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนหรือที่แปลมาจากภาษาอังกฤษว่า

“Sustainable Tourism” เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวได้ให้ความสนใจเรื่องการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนกันมากขึ้น เนื่องจากความตื่นตัวด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการท่องเที่ยวที่หันมานิยมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติหรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีผู้กล่าวถึงความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้หลายประการ ดังนี้

การประชุม Globe' 90 (พ.ศ. 2533) ให้คำจำกัดความว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและสถานภาพการเป็นผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาทรัพยากรของอนุชนรุ่นหลังด้วย

องค์การ Eastern Caribbean States (OECS) ให้คำจำกัดความว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การใช้ประโยชน์สูงสุดในทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาประเทศ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคและการเลี้ยงดูตนเอง เพื่อสร้างประสบการณ์ที่ดีให้แก่ผู้มาเยือน และเป็นการปรับปรุงคุณภาพชีวิต โดยความร่วมมือของหลายๆ ฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ

ส่วนใหญ่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนให้ความสำคัญต่อมิติที่คนทั่วไปเข้าใจคือ มิติทาง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยอธิบายมิติการท่องเที่ยวแต่ละด้านดังนี้

(1) มิติความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ

การท่องเที่ยวมีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจที่ยั่งยืนหมายถึง อัตราการเติบโตทางการพัฒนาที่สามารถทำการจัดการได้โดยคำนึงถึง ข้อจำกัดด้านสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ผลกำไรจากการประกอบธุรกิจท่องเที่ยวควรกระจายไปสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างทั่วถึง

(2) มิติความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม

การท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงการปกป้องคุ้มครองทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในแง่การมีคุณค่าเพื่อเป็นทรัพยากรสำหรับอนุชนรุ่นปัจจุบันและอนาคต

(3) มิติความยั่งยืนทางสังคมวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวในมิติความยั่งยืนทางสังคมวัฒนธรรมหมายถึง การเคารพในเอกลักษณ์ทางสังคม และทุนทางสังคม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมและสมบัติของชุมชน ความยั่งยืนทางสังคม วัฒนธรรมมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างความเข้มแข็งเป็นปึกแผ่น และความภาคภูมิใจเพื่อให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่น และในเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวสามารถควบคุมวิถีการดำเนินชีวิตของตนเองได้

เนื่องจากการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นแนวคิดทางการเมือง (Pearce 1993, Hall 1994, McIntosh, Goeldner และ Ritchie 1995) ดังนั้นการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนจึงขึ้นอยู่กับระบบการเมือง และการกระจายอำนาจของสังคมนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลจะเป็นฝ่ายกำหนดแผนและนโยบายการท่องเที่ยวเป็นผลทำให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นในเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวถูกละเลยจากกระบวนการตัดสินใจในการวางแผนซึ่งในความเป็นจริงแล้วประชาชนควรจะเป็นฝ่าย

กำหนดนโยบายและแผนการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของตนเอง
(Gunn, 1994; Hart, 1998; Murphy, 1983; Pigram, 1990; Simmons, 1994)

ประเด็นแนวคิดทางการเมืองที่เชื่อมโยงมาสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน โดยประชาชนถูกละเลยจากการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของกระบวนการวางแผนจะพบถึงตัวแปรที่เป็นปัจจัยร่วม เช่น (1) สิทธิของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น (2) การไม่มีส่วนร่วมของชุมชน และผู้ที่มีส่วนได้เสียไม่ส่วนในการทำงานอย่างประสานความร่วมมือ (3) ขาดผู้นำชุมชน (4) กฎระเบียบข้อบังคับไม่ชัดเจน และ (5) การควบคุมจากปัจจัยภายนอกต่อกระบวนการพัฒนา ดังนั้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานแนวคิดของระบบการเมืองจะต้องสร้างการตอรองในนโยบายการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและการสร้างกลไกของรัฐที่เอื้อต่อการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติได้ในทุกระดับ (Becker, Jahn และ Stiess, 1999)

(4) มิติความยั่งยืนด้านความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ด้านการขนส่งระบบการสื่อสาร และข้อมูลข่าวสาร

มิติด้านนี้มีความสำคัญต่อการเติบโตด้านการท่องเที่ยวสมัยใหม่ โดยเฉพาะเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนในการลดความสูญเสียด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านสังคมและวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว

ความก้าวหน้าเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น ระบบการเรียนทางไกล (distance-education) การใช้จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ และการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ สามารถช่วยให้ผู้มีส่วนได้เสียได้รับข่าวสารข้อมูล และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และระบบการตลาดระหว่างผู้มาเยือนและชุมชน (Milne & Mason, 2000)

2.6 แนวคิดการบริหารจัดการเชิงพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน และองค์กรท้องถิ่น และแนวคิดสิทธิชุมชนและการกระจายอำนาจการจัดการการท่องเที่ยวสู่องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น

สิทธิชุมชนเป็นวิถีคิดที่มีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรม ความผูกพันทางสังคม ทางศีลธรรม เป็นพื้นฐานที่ชุมชนใช้ในการกำหนดสิทธิประเพณีในการควบคุมจัดการและปกป้องดูแลทรัพยากรของตน เพื่อให้ชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรของตนได้ยาวนาน ทั้งนี้เพราะหลักการสำคัญของการใช้ทรัพยากรคือ สิทธิการใช้และหลักการพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ สิทธิตามธรรมชาติที่มุ่งเน้นการยังชีพหลักการต่างๆ ข้างต้นเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม เพราะช่วยให้ทุกคนในชุมชนมีสิทธิในการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างเป็นธรรม ขณะเดียวกันก็รักษาความสมดุลของระบบนิเวศเอาไว้เพราะการตัดสินใจใช้ทรัพยากรของชุมชนจะเชื่อมโยงระหว่าง

ความมั่นคงทางสังคมของชุมชนในระบบนิเวศกับสภาวะแวดล้อมอยู่เสมอ จึงทำให้เกิดความเป็นธรรมต่อระบบนิเวศมากกว่าการใช้ทรัพยากรของบุคคลในระบบนิเวศที่มักจะไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (สเนห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ, 2536)

สิทธิชุมชน หมายถึง สิทธิร่วมเหนือทรัพย์สินของชุมชนให้มีความสำคัญกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน แม้ว่าโดยทฤษฎีแล้วสมาชิกของชุมชนทุกคนจะมีสิทธิตามธรรมชาติในการใช้ทรัพยากรส่วนร่วมแต่ชุมชนก็สามารถใช้อำนาจออกกฎหมาย โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคมและระบบการผลิตของชุมชนเป็นสำคัญ แนวคิดสิทธิชุมชนจะมุ่งเน้นถึงพันธะหน้าที่ความรับผิดชอบร่วมกันภายในชุมชนเอง และระหว่างชุมชนที่เกี่ยวข้องในการดูแลรักษาทรัพยากรและธรรมชาติแวดล้อม โดยนัยนี้สิทธิชุมชนจึงเป็นเหมือนหนึ่งเครื่องมือหรือกลไกของความสมดุลต่อกระแสอำนาจและผลประโยชน์จึงเท่ากับเป็นหลักประกันการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนในที่สุด (วิวัฒน์ คติธรรมนิตย, 2536)

จากหลักฐานแนวคิดเชิงกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและระบบกรรมสิทธิ์อันเป็นแนวคิดรัฐตะวันตก ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งและการแย่งชิงทรัพยากรในลักษณะที่รุนแรงและซับซ้อนมาก จึงจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนแนวความคิดจากการที่ถือว่าทรัพยากรธรรมชาติทั้งหมดเป็นของรัฐ และองค์กรของรัฐเท่านั้น ที่มีสิทธิในการควบคุมและจัดการมาสู่แนวคิดที่มองว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นของปวงชน รัฐและชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิและหน้าที่ร่วมกันในการอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและเป็นธรรม ทั้งนี้สิทธิชุมชนท้องถิ่นจะต้องได้รับการสถาปนาส่งเสริมตามกฎหมายชุมชนรวมถึงการยอมรับจารีต ประเพณี วัฒนธรรม องค์กรชุมชนในการจัดการดูแลทรัพยากรของชุมชนให้เหมาะสมกับท้องถิ่นต่อไป

ส่วนการกระจายอำนาจเป็นเรื่องที่ส่วนกลางได้แบ่งปันอำนาจโดยการโอนความรับผิดชอบให้ส่วนท้องถิ่นมีอำนาจในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น มีความเป็นอิสระในการดำเนินงานตามที่ท้องถิ่นต้องการ เพราะว่าชุมชนท้องถิ่นจะเข้าใจถึงสภาพปัญหา ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นหรือความต้องการของท้องถิ่นที่ส่วนกลางไม่สามารถตอบสนองได้อย่างเต็มที่ และทั่วถึง รวมถึงความแตกต่างในด้านพื้นที่ วัฒนธรรม ที่ต้องมีการบริหารจัดการให้เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น

การกระจายอำนาจมีลักษณะคือ มีการแยกหน่วยงานออกไปเป็นองค์กรนิติบุคคล อิสระจากการบริหารส่วนกลาง เช่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด องค์กรบริหารส่วนตำบล มีการเลือกตั้งเจ้าหน้าที่ผู้มาปฏิบัติงานในองค์กรนั้น เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วม

ในการปกครองตนเองอย่างใกล้ชิด และมีอิสระในการดำเนินกิจการต่างๆ

(มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชาศิลปศาสตร์, 2539)

จากแนวความคิดเรื่องสิทธิชุมชนและการกระจายอำนาจนี้ สามารถนำมาปรับปรุงใช้ในชุมชนท้องถิ่นที่มีทรัพยากรและวัฒนธรรมที่สวดยงามเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิมีอำนาจในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นคือ ร่วมกันจัดสรรทรัพยากรท้องถิ่นให้เกิดความเป็นธรรมและเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นด้วยกฎเกณฑ์หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นและการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพราะการที่ชุมชนมีปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติ กระบวนการสื่อสารถ่ายทอดและการพัฒนาย่อมเกิดขึ้น จะมีการนำแนวคิดวิทยาการใหม่ๆ มาปรับใช้ในชุมชนของตนเอง และกิจกรรมท่องเที่ยวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยการเรียนรู้จากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนนำแนวคิดและวิธีการต่างๆ ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนท้องถิ่นต่อไป (พระมหาสุทิตย์ อบอูน, 2541)

2.7 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ร่วมกัน

กระบวนการมีส่วนร่วม หรือการร่วมมือกระทำได้ๆ มาแต่โบราณ เป็นลักษณะของสังคมเกษตรกรรม หรือสังคมชนบท ซึ่งประชาชนมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีอะไรก็ร่วมคิด ร่วมปรึกษาหารือกัน แต่ในสังคมปัจจุบันได้กลายเป็นสังคมเมือง ทุกคนมีภารกิจซึ่งแตกต่างกัน ทำให้ความสนใจ หรือความต้องการแตกต่างกันหลากหลาย การที่จะมาร่วมกันคิด ร่วมกันทำเช่นเดิมได้เปลี่ยนแปลงไป สิ่งที่พบเห็นโดยเฉพาะจากประสบการณ์ตรงในการสร้างประชาคม พบว่าเป็นการรวมตัวของคนมักจะเกิดขึ้น เมื่อผู้มีส่วนได้เสียมีทุกข์ร่วมกัน แต่เมื่อทุกข์หมดไป การรวมตัวหรือการมีประชาคมก็เป็นที่ไปได้ยาก เนื่องจากความสนใจของแต่ละกลุ่ม แต่ละคนมีหลากหลาย การสร้างประชาคมหรือประชาสังคมจึงเป็นเพียงระยะเวลาสั้นๆ

(ธรรมภิบาล การมีส่วนร่วมของประชาชนและกระบวนการทางด้านสิ่งแวดล้อม, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, พ.ศ. 2544, หน้า 70)

สิ่งที่สำคัญที่จะทำให้เกิดการสร้างความรู้ได้จะต้องมีการเปิดพื้นที่ทางสังคม ตรงนี้นักวิชาการเรียกว่า Social Space ที่ผ่านมานั้น การเปิดพื้นที่ทางสังคมจำกัดอยู่ในส่วนของนักวิชาการ องค์กร และกลุ่มบางกลุ่มที่จะเป็นคนจัดการด้านความรู้ การเปิดพื้นที่ทางสังคม จะพบว่าการกำหนดด้วยบทบาทและหน้าที่หลายๆ ส่วน ที่ผ่านมากกระบวนการสร้างความรู้สู่ท้องถิ่นหรือกระบวนการสร้างความรู้สู่สังคมไทยมองไปหลายจุดไม่ว่าจะเป็นครอบครัว บ้าน ชุมชน วัด

โรงเรียน มหาวิทยาลัย แต่ว่าในการผสมผสานการสร้างเข้าหากันไม่เกิดเป็นรูปธรรมขึ้น อีกประเด็น “วิธีวิทยา” ในการแก้ปัญหาของชุมชนที่ผ่านมาเป็นโจทย์หรือประเด็นมักถูกตั้งจากคนภายนอก แล้วก็เข้าไปศึกษาวิธีต่างๆ เพราะฉะนั้นสิ่งสำคัญอันก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันตามกระบวนการทางวิจัยก็คือ การพัฒนาโจทย์ คำถามวิจัยจากพื้นที่ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการด้านหาคำตอบร่วมกัน การมีส่วนร่วมเริ่มตั้งแต่การเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการคิด มีการตั้งคำถาม มาร่วมกันทำ มาร่วมเรียนรู้ มาวิเคราะห์ มีการตรวจสอบข้อมูลซึ่งกันและกัน และนำไปทำการแปลความหมาย (ถอดบทความ. ชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ โดยอิสระ, เอกสารจากการประชุม “วิจัยเพื่อท้องถิ่น” ครั้งที่ 2 วันที่ 28-29 พฤศจิกายน 2545. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546, หน้า 44-47)

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.8.1 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

อโณทัย เพียรคงชล (อ้างในวีระชัย มงคลพันธ์, 2542) ได้ศึกษา ความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของพื้นที่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง พบว่าประชาชนท้องถิ่นมีความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้านมรดกเศรษกิจนำเที่ยวธรรมชาติ ร้อยละ 95.56 และมีความต้องการเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการเป็นมัคคุเทศก์ที่ถูกต้องจากหน่วยงานราชการถึงร้อยละ 89.54 ประชาชนท้องถิ่นมีความต้องการจัดบริการด้านพาหนะรับส่งนักท่องเที่ยว ร้อยละ 85.56 ส่วนที่ไม่ต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้เนื่องมาจากไม่มีพาหนะเป็นของตนเอง และคิดว่าเป็นงานผู้ชายเท่านั้น สำหรับประชาชนท้องถิ่นที่มีความต้องการจัดบริการด้านที่พักให้แก่นักท่องเที่ยวมีจำนวนร้อยละ 96.67 ส่วนผู้ที่ไม่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมนี้เนื่องมาจากไม่มีความถนัด และไม่ชอบเพราะเป็นลักษณะงานที่ยุ่งยากและเป็นภาระมาก ต้องมีความรับผิดชอบสูง หากลงทุนแล้วกลัวจะไม่คุ้มค่า ส่วนประชาชนที่มีความต้องการจัดบริการด้านอาหารและเครื่องดื่ม มีร้อยละ 75.56 ส่วนผู้ที่ไม่ต้องการเข้าร่วมกิจกรรมนี้ เนื่องมาจากการคมนาคมไม่สะดวก ห่างไกลจากตลาด กลัวลงทุนแล้วไม่คุ้มค่า และไม่มีเงินมาลงทุนในระยะแรก ซึ่งเท่าที่ผ่านมานักท่องเที่ยวมักนิยมนำสัมภาระติดตัวมาด้วย หรือหากทำแล้วกลัวนักท่องเที่ยวจะรับประทานไม่ได้ และงานดังกล่าวน่าจะเป็นงานของผู้หญิงมากกว่า

สุนันทา จันทวารา (2545) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหาดคุศุเตือ อำเภอมือเมือง จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหาดคุศุเตือ อยู่ในระดับน้อยในประเด็นการมีส่วนร่วม 5 ประเด็นดังนี้

1. การค้นหาปัญหาและประเด็นปัญหา
2. การวางแผน
3. การร่วมปฏิบัติงาน
4. การตัดสินใจ
5. การติดตามประเมินผล

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท่องเที่ยว คือปัจจัยภายใน ได้แก่ ทศนคติต่อการท่องเที่ยว ประโยชน์ที่ได้รับ ความตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว และปัจจัยภายนอก ได้แก่ การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยว แรงจูงใจทางเศรษฐกิจ การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ และการได้รับการชักชวนจากภาครัฐ ภาคประชาชน หรือผู้นำหมู่บ้าน และนอกจากนั้น แนวทางที่จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวได้ การให้ภาครัฐเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงาน การมีผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างรัฐ เจ้าของสถานที่และผู้ดำเนินการ ควรมีการชักชวนและประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้น รวมทั้งการจัดตั้งคณะกรรมการทำงานให้ชัดเจน

กนกอร รัตนอุดมสวัสดิ์ (2545) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวสามเหลี่ยมทองคำ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย พบว่า ความคิดเห็นต่อสภาพแหล่งท่องเที่ยวสามเหลี่ยมทองคำ ส่วนใหญ่เห็นว่าแหล่งท่องเที่ยวมีความเสื่อมโทรมทางด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อมโดยรวม ได้แก่ ด้านสาธารณูปโภค ด้านสวัสดิภาพและความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ด้านกิจกรรมในการท่องเที่ยวและด้านนโยบายการจัดการ ส่วนความเสื่อมโทรมด้านน้ำทิ้งจากร้านค้า บริการที่จอดรถและบ้านพักอาศัยอยู่ในระดับดีมาก ด้านความต้องการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก เพื่อช่วยกันค้นปัญหาและสาเหตุ การวางแผนฟื้นฟู การดำเนินกิจกรรมการปฏิบัติฟื้นฟู และติดตามและประเมินผลการดำเนินการด้านตระหนักถึงปัญหาโดยรวมในระดับปานกลาง โดยเฉพาะประเด็นของจำนวนนักท่องเที่ยวที่ลดลง การรับข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยว สำหรับแรงจูงใจที่ทำให้ต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ต้องการมีรายได้เพิ่ม มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ความภาคภูมิใจ ความมั่นคงในชีวิตไม่จำเป็นต้องย้ายถิ่นฐาน และความปลอดภัย

2.8.2 การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

รัฐทิติยา หิรัญยหาต (2544) ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาด้านศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของบ้านหนองขาว พบว่า มีศักยภาพในด้านคุณค่าทางการศึกษา ความปลอดภัย สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การประชาสัมพันธ์ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีศักยภาพพื้นที่ในการรองรับการพัฒนาทางแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับสูง แต่ศักยภาพในด้านความพร้อมของบุคลากรควรมีการปรับปรุง นอกจากนี้ต้องมีการเพิ่มศักยภาพด้านสาธารณูปโภคขั้นสูงในสิ่งต่างๆ เช่น ร้านอาหาร ร้านขายสินค้า ที่ระลึก ห้องสุขาสำหรับนักท่องเที่ยวและศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยว

รุ่งรัตน์ หัตถกรรม (2545) ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวผ้าไหม ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมพบว่า ศักยภาพด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวของชุมชนมีศักยภาพปานกลาง ศักยภาพด้านการเข้าถึงชุมชน ศักยภาพปานกลาง ด้านศักยภาพสิ่งอำนวยความสะดวกของชุมชนมีศักยภาพปานกลาง และยังต้องมีการปรับปรุงและเพิ่มศักยภาพในเรื่องห้องสุขาสาธารณะสำหรับนักท่องเที่ยวและจัดสร้างศูนย์บริการข้อมูลทางด้านการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน สำหรับแนวทางการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวผ้าไหมเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้ให้แนวทางการพัฒนาอยู่ 4 แนวทาง 1) แนวทางการพัฒนาด้านสิ่งอำนวยความสะดวก 2) แนวทางการจัดองค์กรด้านการท่องเที่ยวของชุมชน 3) แนวทางการพัฒนาความพร้อมด้านบุคลากร และ 4) แนวทางการจัดรายการนำเที่ยวของชุมชน

จะเด็ด ศิริงาม (2545: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตอำเภอภูเรือ จังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเป็นนักท่องเที่ยวที่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การเดินทางนิยมเดินทางมาเป็นหมู่คณะโดยใช้รถยนต์ส่วนตัวมากกว่ารถโดยสารประจำทาง และนักท่องเที่ยวนิยมท่องเที่ยวในฤดูหนาว นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในระดับมาก ในปัจจัยด้านความเป็นมิตรไมตรีของผู้คนในท้องถิ่นมีความพึงพอใจในระดับปานกลาง ในปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว การคมนาคม ที่พัก รีสอร์ท ร้านอาหารและบริการธุรกิจจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง ของที่ระลึก มาตรการรักษาความปลอดภัย การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร และมีความพึงพอใจในระดับน้อย ในปัจจัยด้านธุรกิจบริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ นักท่องเที่ยวเห็นว่าควรเร่งพัฒนา ปรับปรุงหรือส่งเสริมเพื่อการพัฒนา แบ่งได้เป็น 3 ด้าน แต่ละด้านมีเรื่องที่ต้องเร่งทำคือ ด้านสภาพทั่วไป ควรเร่งส่งเสริมให้มีเครื่องบริการเงินด่วน

อัตโนมิติภายในพื้นที่อำเภอภูเรือ ส่งเสริมและให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นและการให้ความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อแก่นักท่องเที่ยว จัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวตลอดเวลา อีกทั้งปรับปรุงภูมิทัศน์ในเขตชุมชนให้มีความสวยงามตลอดปี และส่งเสริมให้มีรถโดยสารประจำทางปรับอากาศกรุงเทพฯ-ภูเรือ โดยตรง ด้านสินค้าท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวควรเร่งปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวเดิมให้มีความสะอาด สวยงาม และมีระเบียบ

2.8.3 การจัดการแหล่งท่องเที่ยว

วัฒนพร สุขายา (2545) ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวดอยตุง จังหวัดเชียงราย พบว่า บริบทของสภาพแหล่งท่องเที่ยวดอยตุงทุกองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ องค์ประกอบด้านพื้นที่ องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการองค์ประกอบด้านองค์กร และองค์ประกอบด้านการจัดการ นอกจากนี้ ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวมีความรู้ด้านพื้นที่ดอยตุง ความรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ระดับปานกลาง ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวควรจะมีการปรับปรุงในด้านการให้ความรู้ และการสื่อความหมายให้กับนักท่องเที่ยว และคนในท้องถิ่น

2.8.4 การนำนโยบายการท่องเที่ยวระดับจังหวัดไปสู่การปฏิบัติ

ปาณิดล นิยมคำ (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษากระบวนการนำนโยบายการพัฒนาท่องเที่ยวระดับจังหวัดไปปฏิบัติ: ศึกษากรณีจังหวัดเพชรบุรี ผลการศึกษาพบว่านโยบายพัฒนาท่องเที่ยว จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งแยกออกเป็นแผนงานและโครงการต่างๆ นั้นในด้านวัตถุประสงค์มีความชัดเจน มีแนวทางในการนำนโยบายไปปฏิบัติ และผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดรับรู้นโยบายมาจากการร่วมประชุม การถ่ายทอด การมอบหมาย ได้แก่ บุคลากร งบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ยังไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงานตามนโยบาย การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องมีน้อยในกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ มีการกำหนดภารกิจและมอบหมายงานมีความชัดเจน มีการติดตาม และประเมินผลโครงการ แต่มีปัญหาในด้านการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนยังไม่มีส่วนร่วมเท่าที่ควร โดยปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญได้แก่ ปัญหาในด้านการประสานงานระหว่างหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ปัญหางบประมาณมีจำนวนจำกัดและมีไม่เพียงพอ บุคลากรไม่เพียงพอ และขาดความรู้ความชำนาญเฉพาะด้าน รวมทั้งปัญหาด้านการขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน แนวทางในการแก้ไขปัญหากระบวนการ

น่านโยบายการพัฒนาท่องเที่ยวระดับจังหวัดให้ประสบความสำเร็จนั้น ควรมีการฝึกอบรมพัฒนาความรู้ และปรับเปลี่ยนจำนวนผู้ปฏิบัติงานทางด้านการวางแผนและพัฒนานโยบาย รวมทั้งจัดสรรงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ให้เพียงพอต่อการปฏิบัติงานด้านนโยบาย ควรมีการประสานงานที่ดีระหว่างหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องพร้อมสนับสนุนให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

2.8.5 บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

สุภาภรณ์ หาญทอง (2543: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพัทลุง ผลการศึกษาพบว่า ศักยภาพจัดการท่องเที่ยวมีศักยภาพค่อนข้างต่ำ เนื่องจากการขาดหน่วยงานหลัก ที่จะรับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดงบประมาณไม่เพียงพอขาดการบริหารจัดการที่ดี ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญคือ ปัญหางบประมาณที่ไม่เพียงพอและมีอยู่จำกัด จำนวนบุคลากรที่ไม่เพียงพอกับงานและขนาดพื้นที่ที่รับผิดชอบ ปัญหาในเรื่องการประสานงาน และขาดความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ยังไม่ได้มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว ตลอดจนปัญหาคนในพื้นที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวในจังหวัดพัทลุง แนวทางการแก้ไขในการเพิ่มศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพัทลุงให้ประสบความสำเร็จนั้น ควรจะมีงานหน่วยงานที่รับผิดชอบและให้ความสำคัญกับการจัดการการท่องเที่ยวของจังหวัดให้มากกว่านี้ มีการจัดสรรงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์เพิ่ม ควรมีการพัฒนาบุคลากรในด้านการปฏิบัติงานให้ความรู้ในด้านการท่องเที่ยว ตลอดจนการเก็บข้อมูลในด้านการท่องเที่ยวให้พร้อมและสะดวกในการเรียกใช้เพื่อการปฏิบัติ เพิ่มการประสานงานและการประชาสัมพันธ์เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มากขึ้น

วิรุณา วรจินดา (2548: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณีสำคัญในจังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า (1) บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่ การส่งเสริมด้านการประชาสัมพันธ์โดยใช้สื่อต่างๆ การพัฒนาอาชีพและส่งเสริมรายได้แก่บุคคลและชุมชน เพื่อเป็นสินค้าจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว และยังมีบทบาทในการจัดทำแผนการท่องเที่ยวประจำปี (2) ลักษณะวัฒนธรรมและประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ งานประเพณีบุญเบิกฟ้าและงานนมัสการพระธาตุนาดูน วัฒนธรรมการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากบ้านกุดรัง และการทำเลื่อกกบ้านแพ่งนั้น มีจุดอ่อนคือ มีการประชาสัมพันธ์น้อย การมีส่วนร่วมของ

สถานศึกษายังมีน้อย สินค้าที่จำหน่ายในงานไม่หลากหลาย การคมนาคมไม่สะดวก จุดแข็งคือ เป็นการอนุรักษ์สืบทอดและส่งเสริมประเพณีอันดีงามของชาวอีสาน ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีกัน ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวให้กว้างไกลขึ้น การให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทุกวิถี การพัฒนาอาชีพเพื่อผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ การสร้างเครือข่ายกับองค์กรภาครัฐและเอกชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งส่งเสริมด้านงบประมาณและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรให้การสนับสนุนการท่องเที่ยวมากขึ้น

2.9 ศักยภาพของการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย

จังหวัดเชียงรายมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวค่อนข้างดีมาก เพราะมีปัจจัยเกื้อหนุนหลายประการได้แก่ มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน โดยมีอำเภอเชียงแสนเป็นจุดกำเนิดของบรรดาล้านนาทั้งหมด จนมีการสืบทอดเรื่องราวปรากฏเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมอย่างโบราณสถาน โบราณวัตถุ เป็นสถานที่ควรค่าแก่การศึกษาและท่องเที่ยวในปัจจุบันมากมาย นอกจากนี้ประวัติศาสตร์แล้ว ในด้านทรัพยากรธรรมชาติยังมีความสวยงามจากความโดดเด่นทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งของจังหวัด ทำให้มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม ไม่ว่าจะเป็นภูเขา น้ำตก ลำน้ำสายต่างๆ และมีอากาศที่ดี ชวนให้สัมผัส และนอกจากนี้จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่ยังรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของล้านนาได้ค่อนข้างดี ถึงแม้ว่าจะเริ่มรับอารยธรรมของชาติตะวันตกมาใช้อยู่บ้าง แต่ยังมีจุดเด่นในเรื่องการแต่งกาย และยังเป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะที่เด่นๆ มีอยู่ 9 เผ่าในจังหวัด หากนับทั้งหมดจะมีอยู่ประมาณ 30 เผ่า ซึ่งมีความแตกต่างทางภาษา และวิถีชีวิต ด้วยเหตุโดยรวมทั้งหมดจังหวัดเชียงรายจึงมีศักยภาพสูงด้านการท่องเที่ยว และมีความพร้อมที่ได้รับการพัฒนาให้ก้าวหน้าและยั่งยืนต่อไป

จากศักยภาพด้านการท่องเที่ยวข้างต้น ส่งผลให้จังหวัดเชียงรายมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวถึง 1,058,838 คน เป็นตัวอย่างในปี พ.ศ. 2543 โดยแบ่งนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจำนวน 361,843 คน และนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 688,995 คน ซึ่งเพิ่มจากปี 2542 ร้อยละ 8.89 และมีตัวเลขจากการศึกษาถึงรายได้ของจังหวัดเชียงรายที่มาจากการท่องเที่ยวมีอยู่ 1 ใน 3 ของรายได้ทั้งหมด ซึ่งจังหวัดเชียงรายมีรายได้ประชาชาติปีละประมาณ 3 หมื่นล้านบาท เท่ากับว่ารายได้เฉพาะการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายตกปีละ 1 หมื่นล้านบาท (ข้อมูลจากรายงานการสัมมนาวิชาการ สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว บัณฑิตศึกษาสถาน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. 2545)

นักท่องเที่ยวที่เข้ามาสู่ในจังหวัดเชียงรายดังกล่าว มีการสรุปเชิงตัวเลขเปรียบเทียบกันในแต่ละช่วงปีที่แสดงถึงตลาดการท่องเที่ยวของจังหวัด ดังนี้

ตารางที่ 2.2 อัตราการเปลี่ยนแปลงจำนวนนักท่องเที่ยว นักทัศนอาจร และผู้มาเยือน

	นักท่องเที่ยว			นักทัศนอาจร			ผู้เยี่ยมเยือน		
	พ.ศ. 2537	พ.ศ. 2538	+ (-) (%)	พ.ศ. 2537	พ.ศ. 2538	+ (-) (%)	พ.ศ. 2537	พ.ศ. 2538	+ (-) (%)
รวม	742,322	787,204	6.05	60,028	59,635	-0.65	802,350	846,839	5.54
ไทย	534,835	579,289	8.31	46,381	49,479	6.68	581,234	628,768	8.18
ต่างประเทศ	207,469	207,915	0.21	13,647	10,156	-25.58	221,116	218,071	-1.38

ตารางที่ 2.3 แนวโน้มจำนวนผู้มาเยี่ยมเยือน

พ.ศ.	นักท่องเที่ยว			นักทัศนอาจร			ผู้เยี่ยมเยือน		
	ไทย	เทศ	รวม	ไทย	เทศ	รวม	ไทย	เทศ	รวม
2539	625,430	224,930	850,360	53,700	11,110	64,810	679,130	236,040	915,170
2540	683,370	245,010	928,380	58,090	11,910	70,000	741,460	256,920	998,380
2541	741,320	260,070	1,001,390	62,470	12,520	74,990	803,790	272,590	1,076,380
2542	785,799	275,674	1,061,473	66,218	13,271	79,489	852,017	288,945	1,140,962

แหล่งที่มา : ข้อมูลจากเอกสารประกอบการวางแผนการท่องเที่ยว เล่มที่ 3

นอกจากนี้ข้อมูลเชิงสถิติที่ทางสำนักงานสถิติจังหวัดเชียงรายได้รวบรวมการเข้ามาเที่ยวในจังหวัดเชียงราย โดยจำแนกตั้งแต่ปี 2543-2547 ไว้ดังนี้

ตารางที่ 2.4 จำนวนโรงแรม และผู้เยี่ยมเยือน พ.ศ. 2543 – 2547

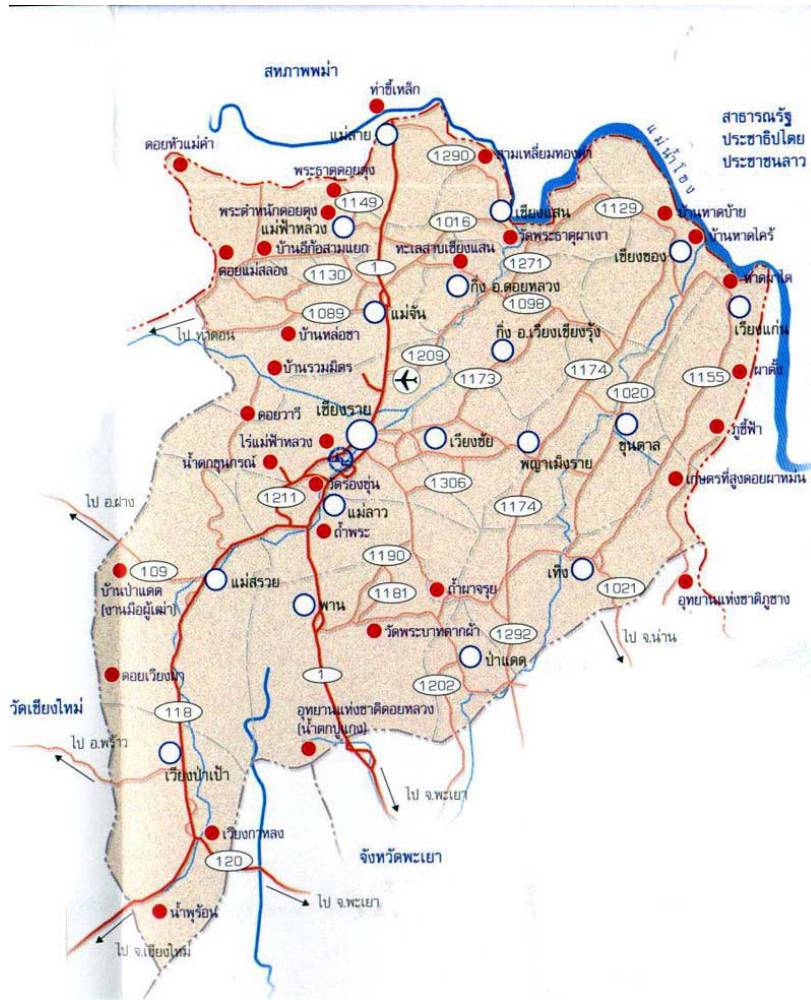
รายการ	2543	2544	2545	2546	2547
จำนวนโรงแรม (แห่ง)	58	40	40	40	101
จำนวนห้องพัก (ห้อง)	3,465	2,974	2,935	2,958	5,491
จำนวนผู้มาเยี่ยมเยือน	1,122,533	1,084,870	1,082,056	1,052,591	1,149,101
- ชาวไทย	744,585	704,474	712,512	759,047	852,749
- ชาวต่างประเทศ	377,948	380,396	369,544	293,544	296,352
จำนวนนักท่องเที่ยว ^{1/}	1,050,838	1,017,752	1,013,946	988,989	1,072,872
- ชาวไทย	688,995	654,351	661,370	708,794	792,961
- ชาวต่างประเทศ	361,843	363,401	352,576	280,195	279,911
จำนวนนักท่องเที่ยว ^{2/}	71,695	67,118	68,110	63,602	76,229
- ชาวไทย	55,590	50,123	51,142	50,253	59,788
- ชาวต่างประเทศ	16,105	16,995	16,968	13,349	16,441

2.9.1 การเดินทางสู่จังหวัดเชียงราย

การเดินทางเข้าสู่จังหวัดเชียงรายสามารถเดินทางได้ 3 เส้นทาง ได้แก่

1. เส้นทางนครสวรรค์-ลำปาง-พะเยา-เชียงราย จากรังสิตมาตามถนนพหลโยธิน (ทางหลวงหมายเลข 1) แล้วแยกซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข 32 ที่อำเภอวังน้อย จากนั้นผ่านจังหวัดอยุธยา สิงห์บุรี ชัยนาท นครสวรรค์ กำแพงเพชร ตาก เข้าสู่จังหวัดลำปาง แล้วตรงไปจังหวัดพะเยา จนเข้าสู่เชียงราย รวมระยะทาง 830 กิโลเมตร
2. เส้นทางนครสวรรค์-พิษณุโลก-แพร่-เชียงราย ใช้เส้นทางเดียวกับเส้นทางที่ 1 เมื่อไปถึงจังหวัดนครสวรรค์ ให้แยกขวามือไปตามทางหลวงหมายเลข 117 (นครสวรรค์-พิษณุโลก) จากนั้นใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 11 (พิษณุโลก-เด่นชัย) จากจังหวัดพิษณุโลก ผ่านจังหวัดอุตรดิตถ์ จนถึงอำเภอเด่นชัย ให้เลี้ยวไปทางจังหวัดแพร่ ตามทางหลวงหมายเลข 101 (แพร่-น่าน) จนถึงอำเภอร้องกวาง เลี้ยวซ้ายไปตามทางหลวงหมายเลข 103 ไปบรรจบกับถนนพหลโยธินที่อำเภอองาวเข้าสู่จังหวัดพะเยา แล้วตรงต่อไปจนถึงเชียงราย ระยะทางประมาณ 804 กิโลเมตร
3. เส้นทางนครสวรรค์-ลำปาง-เชียงใหม่-เชียงราย ใช้เส้นทางเดียวกับเส้นทางที่ 1 จนถึงจังหวัดลำปาง จึงเปลี่ยนไปใช้ทางหลวงหมายเลข 11 (ลำปาง-เชียงใหม่) ผ่านไปจังหวัดลำพูน แล้วเข้าสู่จังหวัดเชียงใหม่ แล้วใช้ทางหลวงหมายเลข 118 (เชียงใหม่-เชียงราย) ผ่านดอยสะเก็ด แม่ะจาง เวียงป่าเป้าเข้าสู่เชียงราย รวมระยะทาง 900 กิโลเมตร มีทางหลวงหมายเลข 11 ผ่าน

ลำพูนมาลำปาง บรรจบกับทางหลวงหมายเลข 1 เพื่อเดินทางกลับกรุงเทพฯ ได้ ดังรายละเอียดในแผนภูมิที่ 2.5

แผนภูมิที่ 2.5 แผนที่แสดงเส้นทางในการเดินทางสู่จังหวัดเชียงรายทั้งสายหลักและสายรอง
(ที่มาข้อมูลและแผนภาพ : <http://www.moohin.com>. 2549)

9.2.2 เทศกาล ประเพณี และแหล่งท่องเที่ยวประจำจังหวัดเชียงราย เทศกาลงานประเพณี

1. งานพ่อขุนเม็งราย จัดขึ้นในเดือนมกราคม ที่หาดเชียงราย โดยมีประชาชนจากประเทศเพื่อนบ้านมา ร่วมงาน ได้แก่ จีน ลาว และพม่า มีการแสดงทางวัฒนธรรม การออกร้านจำหน่าย สินค้าที่ระลึก และนิทรรศการของหน่วยงานหลายแห่ง

2. งานประเพณีขึ้นพระธาตุดอยตุง จัดขึ้นในวันขึ้น 14-15 ค่ำ เดือนหกเหนือ หรือเดือนมีนาคม เป็นประเพณีของชาวล้านนา รวมทั้งชาวไทยใหญ่ในพม่าที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยชาวบ้านและพระสงฆ์ จะเดินขึ้นพระธาตุในตอนกลางคืน เมื่อมาถึงก็จะพากันนมัสการองค์พระธาตูก่อน จากนั้นจึงหาพื้นที่ประกอบอาหารเพื่อตักบาตรในตอนเช้า หลังจากตักบาตรแล้วจะช่วยกันบูรณะบริเวณองค์พระธาตุ เมื่อถึงยามค่ำคืนก็มารวมกันที่ปะรำพิธีเพื่อฟัง เทศน์ จากนั้นมีการแสดงดนตรีพื้นบ้าน พอรุ่งเช้าของวันแรม 1 ค่ำ จะมีการตัก บาตรอีกครั้งหนึ่งแล้วจึงเดินทางกลับ

3. ประเพณีบวงสรวงเจ้าพ่อบلابึก เป็นประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อของผู้คนที่อยู่ริมแม่น้ำโขง โดยเฉพาะชาวประมง ในเขตบ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของเกี่ยวกับปลาบึก ซึ่งเป็นปลาขนาดใหญ่อาศัยอยู่ในแม่น้ำโขงว่าเป็นปลาศักดิ์สิทธิ์มีเทพเจ้าคุ้มครอง ก่อนที่ชาวประมงจะจับปลาบึกต้องมีการบวงสรวงก่อน ฤดูกาลจับปลาบึกอยู่ระหว่างเดือนเมษายน-พฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงที่ปลาบึกว่ายทวนน้ำขึ้นไปวางไข่ตอนต้นน้ำในประเทศจีน

4. เทศกาลลั่นจี่และของดีเมืองเชียงราย จัดขึ้นประมาณกลางเดือนพฤษภาคม บริเวณศาลากลางจังหวัด โดยจัดเป็นตลาด นั้ดลั่นจี่ มีการประกวดลั่นจี่ และผลิตผลทางเกษตร การประกวดขบวนรถและธิดาลั่นจี่

5. ประเพณีโล้ชิงช้าของชาวอีเก้อ หรือที่เรียกตนเองว่า "อาข่า" มีเชื้อสายจากจีน-ทิเบต เดินทางอพยพมาอยู่บริเวณ ชายแดนไทย-พม่า แถบตอนเหนือของลำน้ำกก โดยเฉพาะอำเภอแม่จัน และแม่สาย การโล้ชิงช้าเป็นการขึ้นไปขอพรและแสดงความรำลึกถึงพระคุณของเทพธิดาแห่งสรวงสวรรค์ ผู้ประทานความชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์ให้กับพืชพันธุ์ธัญญาหาร อีกทั้ง ยังเป็นการเซ่นไหว้บรรพบุรุษอีกด้วย จัดขึ้นในช่วงเดือนสิงหาคม

สถานที่น่าสนใจ

1. อนุสาวรีย์พ่อขุนเม็งรายมหาราช อยู่ตรงทางแยกที่จะไปอำเภอแม่จัน พระองค์ทรงสร้างเมืองเชียงรายเป็นเมืองหลวงแทนหิรัญนครเงินยาง เมื่อราวปี พ.ศ.1805 และเป็นผู้รวบรวมแคว้น ต่างๆ เข้าเป็นอาณาจักรล้านนาไทย ก่อนที่จะเสด็จสวรรคตที่เมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. 1854 รวมพระชนมายุได้ 72 พรรษา

2. วัดพระธาตุดอยจอมทอง อยู่บนดอยจอมทองริมฝั่งแม่น้ำกก ในเขตตัวเมืองเชียงราย ตามตำนานเล่าว่าเป็นพระธาตุเก่าแก่ที่มีมาก่อนเมืองเชียงราย โดยพระยาเรื่อนแก้วผู้ครองนครไชยนาทรายณ์ทรงสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1483 สันนิษฐานว่า เมื่อพ่อขุนเม็งรายทรงพบชัยภูมิที่สร้าง

เมืองเชียงรายจากดอยจอมทองนั้น คงจะมีการบูรณะองค์พระธาตุใหม่พร้อมๆ กับการสร้างเมืองเชียงราย

3. *สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์* เชียงราย อยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงราย 8 กิโลเมตร บนเส้นทางเชียงราย-แม่จัน ภายในสวนมีทัศนียภาพสวยงาม บรรยากาศร่มรื่น มีหนองบัวกว้าง 223 ไร่ บนพื้นที่รอบหนองบัวเป็นที่ตั้งของพลับพลา ศาลาสำหรับนั่งพักผ่อนและมีสวนป่าร่ม สวนไม้ อยู่บนที่ลาดเนินเขา

4. *วนอุทยานน้ำตกขุนกรณ์* ตั้งอยู่บริเวณดอยช้าง ตำบลแม่กรณ์ ห่างจากตัวเมืองตามทางหลวงหมายเลข 1211 ประมาณ 18 กม. เลี้ยวขวาเข้า ไป 11 กม. หรือไปตามทางหลวงหมายเลข 1 สายเชียงราย-พะเยา ประมาณ 15 กิโลเมตร จะมีป้ายแยกขวาไปอีก 17 กิโลเมตร และเดินเท้าไปยังตัวน้ำตกอีกราว 30 นาที น้ำตกขุนกรณ์เป็นน้ำตกที่สูงที่สุดของเชียงราย มีความสูงถึง 70 เมตร สองข้างทางที่เข้าสู่ น้ำตกเป็นป่าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

5. *ดอยแม่สลอง* เป็นที่ตั้งของหมู่บ้านสันติคีรี ซึ่งเป็นชุมชนกองพล 93 ที่อพยพจากประเทศพม่าเข้ามาในเขตไทย ตั้งแต่ปี 2504 ปัจจุบันเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ขึ้นชื่อของเชียงราย โดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาวราวเดือน ธันวาคมถึงกุมภาพันธ์ จะมีดอกนางพญาเสือโคร่ง ซึ่งเป็นซากุระ พันธุ์ดอกเล็ก สีชมพูอมขาว บานสะพรั่งตลอดแนวทางขึ้นดอยแม่ สลอง รวมทั้งทัศนียภาพที่สวยงาม อากาศที่หนาวเย็น และวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่น่าสนใจ เดินทางไปตาม เส้นทางเชียงราย-แม่จัน 29 กิโลเมตร เลี้ยวซ้ายเข้าทางหมายเลข 1089 ผ่านสามแยกก๊วยสะโตไปอีก 41 กิโลเมตร บนเส้นทางจะผ่านน้ำพุร้อนห้วยหินฝน ส่วนชากลับอาจใช้เส้นทางหมายเลข 1234 และ 1130 ซึ่งผ่านหมู่บ้านเฝ้าผาเดื่อ และบ้านสามแยกอีกก็้อ จากจุดนี้สามารถเดินทางไปยังบ้านเทอดไทย และสุดทางที่ดอยหัว-แม่คำ รวมระยะทาง 60 กิโลเมตร

6. *ดอยหัวแม่คำ* ใช้เส้นทางเดียวกับทางขึ้นดอยแม่สลอง แต่เมื่อเดินทางถึงบ้านอีก็้อสามแยกแล้ว แยกเข้าเส้นทางที่ผ่านบ้านเทอดไทย ไปบ้านหัวแม่คำ ซึ่งอยู่เกือบสุดชายแดนพม่า ห่างจากเชียงรายราว 100 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางราว 3 ชั่วโมง ดอย แห่งนี้เป็นที่ตั้งหมู่บ้านชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง ลีซอ และอาข่า ในช่วงเดือนพฤศจิกายน บนดอยสูงจะเหลืองอร่ามไปด้วย ดอกบัวตอง เพิ่มสีสันให้กับทัศนียภาพของหมู่บ้านแห่งนี้

7. *ดอยตุ้ง* เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมาก จากตัวเมืองเชียงรายตามทางหลวงหมายเลข 110 ประมาณ 48 กิโลเมตร ถึงหลักกิโลเมตรที่ 871- 872 แยกซ้ายเข้าทางหลวง 1149 ลัดเลาะไปตามภูมิประเทศที่งดงาม ผ่านหมู่บ้านชาวเขา และสถานที่ที่น่าสนใจหลายแห่ง อาทิ พระตำหนักดอยตุ้งและสวนแม่ฟ้าหลวง พระธาตุดอยตุ้ง

8. **อำเภอแม่สาย** อยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงราย 62 กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข 110 เป็นอำเภอเหนือสุดของประเทศไทย ติดต่อกับท่าขี้เหล็กของพม่า โดยมีแม่น้ำแม่สายเป็นพรมแดน ทั้งชาวไทยและชาวพม่าเดินทางไปมาหาสู่ค้าขายกันเป็นประจำ นักท่องเที่ยวที่จะเดินทางข้ามไปท่าขี้เหล็กภายในวันเดียว สามารถติดต่อกำปั่นผ่านแดนได้ทุกวัน ระหว่างเวลา 06.00-18.00 น. โดยเสียค่าธรรมเนียมตามที่กำหนด สำหรับชาวต่างประเทศ ต้องนำหนังสือเดินทางไป ติดต่อกับด่านตรวจคนเข้าเมืองแม่สาย ปุชนิยสถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง คือ สถานีวิทยุขามป้อม ซึ่งเป็นเจดีย์โบราณองค์ เล็กสร้างบนก้อนหินลักษณะคล้ายช้างหมอบ

9. **อุทยานแห่งชาติดอยหลวง** มีพื้นที่ครอบคลุมอยู่ในท้องที่จังหวัดเชียงราย ลำปาง และพะเยา มีเนื้อที่ประมาณ 1,170 ตารางกิโลเมตร สภาพภูมิประเทศเป็นเขาสูงทอดตัวแนวเหนือ-ใต้ มีดอยหลวงเป็นยอดเขาที่สูงที่สุด ประกอบด้วยป่าเบญจพรรณ ป่าดิบชื้น และป่าเต็งรังปะปนกัน มีสัตว์ป่าและนกหลายชนิด แหล่งท่องเที่ยวเด่นแห่งหนึ่งของอุทยานซึ่งอยู่ในเขตเชียงรายและเป็นที่ตั้งของที่ทำการอุทยานฯ คือ น้ำตกปูแกง การเดินทางใช้เส้นทางสายเชียงราย-พะเยา ไป 58 กิโลเมตร ถึงบ้านปูแกง บริเวณ กม. ที่ 77 เลี้ยวขวาอีก 9 กิโลเมตร น้ำไหลลดเลาะมาตามธารหินปูน เกิดเป็นน้ำตกใหญ่น้อยรวม 9 ชั้น

10. **อุทยานแห่งชาติขุนแจ** เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับผู้นิยมการผจญภัยและเดินป่า ที่ทำการอุทยานฯ ตั้งอยู่ริมทางบริเวณ กม. ที่ 55-56 ทางสายเชียงใหม่-เชียงราย (ทางหลวงหมายเลข 118) ผู้ประสงค์จะเดินป่าในเขตอุทยานฯ ตามเส้นทางเดินซึ่ง ผ่านแนวป่า น้ำตก และยอดดอยต่างๆ เช่น ดอยลังกา น้ำตกแม่ใจ จำเป็นต้องอาศัยคนนำทาง และต้องเตรียมอุปกรณ์ สำหรับค้างแรมมาเอง โดยติดต่อทำหนังสือถึงอุทยานแห่งชาติขุนแจ ตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า เชียงราย 57260 ล่วงหน้าเป็นเวลา 15 วันก่อนเดินทาง

11. **วัดพระธาตุเจดีย์หลวง** สร้างโดยพระเจ้าแสนภูเมื่อประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 19 โบราณสถานประกอบด้วยเจดีย์ประธานทรงระฆังแบบล้านนา สูง 88 เมตร ฐาน กว้าง 24 เมตร เป็นเจดีย์ใหญ่ที่สุดในเชียงแสน นอกจากนี้มีพระวิหาร ซึ่งเก่ามากพังทลายเกือบหมดแล้ว และเจดีย์รายแบบต่างๆ 4 องค์

12. **ภูชี้ฟ้า** อยู่ห่างจากดอยผาตั้งลงมาทางทิศใต้ 25 กิโลเมตร ยอดภูชี้ฟ้ามีลักษณะ เป็นหน้าผาตัดตรงตระหง่านเหนือแผ่นดินลาว มองเห็นหมู่บ้านเชียงตอง ของลาว บางมุมมองคล้ายเป็นยอดแหลมชี้ขึ้นไปบนท้องฟ้า เป็นจุดชม พระอาทิตย์ขึ้น และทะเลหมอกอันงดงาม ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ จะเป็น ช่วงที่ดอกเสี้ยวหรือดอกขงโคป่าบานสะพรั่งอยู่ทั่วไปบริเวณภูชี้ฟ้า การเดินทางจากจังหวัดเชียงรายระยะทางประมาณ 108 กิโลเมตร โดย ใช้เส้นทางเชียงราย-เทิง

ระยะทาง 64 กิโลเมตร และจากเทิง-ปางค่า ระยะทาง 24 กิโลเมตร และจากปางค่าถึงเชิงภูชี้ฟ้า อีก 19 กิโลเมตร บริเวณบ้านร่มฟ้าไทย

13. ดอยผาตั้ง เป็นจุดชมวิวยุทธไทย-ลาว สองฝั่งโขง และทะเลหมอกได้ตลอดปี โดยเฉพาะช่วงเดือนมกราคมถึงมีนาคม ดอกซากุระ และดอกเสี้ยวจะบานสะพรั่งไปทั่วแนวเขาดงามมาก เป็นที่ตั้งของหมู่บ้านชาวจีนฮ่อ ม้ง และเย้า โดยเฉพาะจีนฮ่อนั้น อดีตเคยเป็นส่วนหนึ่งของกองพล 93 ซึ่งอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณนี้ ดอยผาตั้งอยู่ห่างจากเชียงราย 183 กิโลเมตร โดยใช้เส้นทางเชียงราย-เชียงแสน-เชียงของ-ท่าเจริญ-เวียงแก่น- ปางหัด-ผาตั้ง หรือห่างจากเชียงของราว 70 กิโลเมตร จุดชมวิวยุทธไทยที่สวยงามที่สุดอยู่ที่เนิน 103 แล้วเดินเท้าต่อไปอีก 1 กิโลเมตร (แหล่งที่มา : <http://www.relaxzy.com/province/chiangrai/index.html>. 2549)

2.9.3 ขนาดของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย

ลักษณะการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย สามารถแบ่งกลุ่มตามลักษณะของสถานที่ท่องเที่ยวได้ 3 ลักษณะ คือ

1. แหล่งท่องเที่ยวขนาดใหญ่ และมีชื่อเสียง ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นมาแต่เดิมโดยธรรมชาติได้แก่ ดอยแม่สลอง ดอยตุง เป็นต้น สถานที่ท่องเที่ยวลักษณะนี้จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมและแวะเวียนมาเที่ยวจำนวนมากว่าลักษณะอื่น ทำให้วิถีชีวิตผู้คนที่ยังอยู่ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวพลอยได้รับผลกระทบตามมา รูปแบบวิถีชีวิตของผู้คนย่อมเปลี่ยนไปมาก เช่น จากที่เคยยึดอาชีพทำไร่ ทำสวน เป็นอาชีพหลัก ต้องเปลี่ยนมาเป็นยึดอาชีพค้าขายของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว เป็นอาชีพหลักอีกทางหนึ่ง หรือต้องแต่งกายเพื่อแสดงให้นักท่องเที่ยวชม โดยเฉพาะหมู่บ้านที่อยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว เป็นต้น

ด้วยความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวในลักษณะนี้ที่สามารถมองเห็นถึงผลกระทบต่างๆ ที่ตามมาจากการมีผู้มาเที่ยว ทำให้โอกาสที่องค์กร/หน่วยงานต่างๆ เข้ามาให้การช่วยเหลือสนับสนุนพัฒนายังแหล่งท่องเที่ยวก็มีมากขึ้น และชุมชนเองก็มีการปรับตัวด้วยตนเอง เพื่อรองรับกับผู้มาเยือนที่ช่วยเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม

2. แหล่งท่องเที่ยวขนาดกลาง มีชื่อเสียงในระดับจังหวัด แหล่งท่องเที่ยวลักษณะนี้ส่วนใหญ่จะเป็นที่รู้จักในกันภายในจังหวัด และจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งได้รับการพัฒนาและประชาสัมพันธ์อยู่เป็นระยะๆ อาทิ น้ำตกขุนกรณ์ น้ำตกนางแลใน น้ำตกห้วยแม่ซ่าย เป็นต้น จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมในระยะเวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้นแล้วมักจะว่างเว้น ไม่ตลอดทั้งปี จำนวนนักท่องเที่ยวจึงมีไม่สม่ำเสมอ ผลกระทบจากแหล่งท่องเที่ยวต่อชุมชนก็เป็นเพียงช่วงเวลา

ระยะสั้น และในระยะหลังๆ จะได้รับการสนับสนุนให้พัฒนาทั้งในระดับนโยบาย และปฏิบัติการ จากองค์กรท้องถิ่นมากขึ้น

3. แหล่งท่องเที่ยวขนาดเล็ก มีชื่อเสียงในระดับท้องถิ่น เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ผู้คนส่วนใหญ่จะรู้จักกันสำหรับคนในพื้นที่ และมีความเกี่ยวข้องกับผู้คนในท้องถิ่นตามวิถีการดำเนินชีวิต เช่น วัดพระธาตุเก่าแก่อำเภอวังวัดพระธาตุจอมสวรรค์ อำเภอแม่จัน หรือดอยดง ตำบลนางแล อำเภอเมืองเชียงราย เป็นต้น องค์กรท้องถิ่นพยายามพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่ยอมรับและดึงดูดผู้คนให้มาเยี่ยมชมมากขึ้นในอนาคต แต่ยังคงอยู่ในระดับประชาสัมพันธ์ และวางแผนสำรวจเพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว

บทที่ 3

ระเบียบและวิธีวิจัย

ในการศึกษาวิจัยโครงการ “บทเรียนจากกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว โดยภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อการจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนจังหวัดเชียงราย” คณะวิจัยได้รวบรวมประเด็นสำคัญจากคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย คณะกรรมการสมาคมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย และกลุ่มจังหวัดล้านนา ยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดล้านนา การจัดทำการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกจากคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล รวมทั้งประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว และการรวบรวมหลักฐานจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

3.1 วิธีดำเนินการศึกษา

1. ศึกษาข้อมูลจากแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ระหว่าง พ.ศ. 2536-2546 จากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรธุรกิจท่องเที่ยว และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
2. ศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน ได้แก่ ผู้แทนหน่วยงานในคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย และองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดเชียงราย
3. จัดทำ Focus Group กับผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการวางแผนเพื่อการฝึกความคิด การประสานข้อมูล และการประสานงาน และพันธะสัญญาต่อการนำแผนการพัฒนาไปสู่การปฏิบัติที่เป็นจริง ได้ประโยชน์ต่อประชากรจังหวัดเชียงรายและผู้มาเยือน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อการศึกษาประกอบด้วยแบบสอบถาม และแนวทางการสัมภาษณ์ 4 ประเภท คือ

1. แบบสอบถามสัมภาษณ์คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย
2. แบบสอบถามสัมภาษณ์แนวทางการจัดทำประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) คณะกรรมการบริหาร สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอแม่จัน อำเภอเมือง และอำเภอแม่ฟ้าหลวง

3. แบบสอบถามสัมภาษณ์แนวทางการจัดทำการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) กลุ่มประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว

4. แบบสอบถามสัมภาษณ์ผู้กำหนดนโยบายระดับชาติ และภูมิภาค

แนวทางสอบถามและสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง และมีส่วนได้เสียกับการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อการจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนจังหวัดเชียงราย เน้นประเด็นคำถามการวิจัย ดังนี้

1. ภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว และประชาชน ตลอดจนองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จังหวัดเชียงราย เข้ามามีส่วนร่วมหรือบทบาทในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายหรือไม่ อย่างไร

2. แผนพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายแต่ละหน่วยงานในอดีตประสบความสำเร็จหรือไม่ อย่างไร หรือได้นำไปปฏิบัติจริงหรือไม่

3. คณะกรรมการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวระดับจังหวัดมีบทบาทในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวมากน้อยอย่างไร

4. ประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทราบหรือไม่ว่ามีการวางแผนการท่องเที่ยวของทางจังหวัดเชียงราย

5. กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายควรเป็นอย่างไร

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

นำแบบสอบถามสัมภาษณ์ทำการทดสอบความเข้าใจในการตอบแบบสอบถาม และนำข้อเสนอจากกลุ่มทดสอบมาปรับปรุงแบบสอบถามให้มีความถูกต้องสมบูรณ์และเข้าใจมากที่สุด

1. เอกสารแผนพัฒนาการท่องเที่ยวปี พ.ศ. 2536 - 2546

2. รายงานการประชุมของส่วนราชการ เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด และคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว และข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

3. สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนการท่องเที่ยว และการทำ Focus Group เพื่อวางกรอบแนวคิดในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวที่สามารถนำไปปฏิบัติ และก่อให้เกิดผลทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในทุกส่วน

4. แบบสอบถาม เพื่อทำการสัมภาษณ์ กลุ่มเป้าหมาย

3.4 กลุ่มเป้าหมาย

ในการเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นการสุ่มตัวอย่างที่ไม่เป็นไปตามโอกาสหรือแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็น (Non-Probability Sampling) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เน้นการเลือกโดยสุ่มแต่เป็นการเลือกที่เน้นการเข้าถึงตัวอย่างที่เลือก และการเลือกหน่วยที่มีคุณลักษณะที่นักวิจัยสนใจ (Mcmillan and Schumacher, 1997: 165) จึงใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ดังนั้นกลุ่มเป้าหมาย ตามการสุ่มตัวอย่างเจาะจง มีดังนี้

1. คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย จำนวน 60 องค์กร ตัวแทนองค์กรละ 1 ราย จำนวน 60 ราย
2. องค์การบริหารส่วนตำบลของจังหวัดเชียงราย คัดเลือกจากอำเภอที่มีแหล่งท่องเที่ยวได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอแม่ฟ้าหลวง และอำเภอแม่จัน อำเภอละ 5 อบต. รวมสมาชิก อบต. 60 ราย
3. กลุ่มประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 60 ราย
4. ผู้กำหนดนโยบายการท่องเที่ยวระดับชาติและภูมิภาค/จังหวัดและนักธุรกิจการท่องเที่ยวกลุ่มล้านนา 8 จังหวัด จำนวน 20 ราย

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผลข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามสัมภาษณ์และการจัดทำการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) มาทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนา โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติเพื่อหาค่าร้อยละ (Percentage) ของจำนวนข้อมูลในแต่ละข้อ

การวิเคราะห์โดยใช้วิธีหาค่าร้อยละ

$$\text{ร้อยละ} = \frac{\text{คะแนนที่ได้รับในแต่ละข้อ} \times 100}{\text{คะแนนของข้อนั้นๆ}}$$

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทเรียนจากกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยภาคีรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อการจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนจังหวัดเชียงราย” ได้ จัดเก็บข้อมูลจากประชากรและกลุ่มตัวอย่าง 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) คณะกรรมการส่งเสริมการ ท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นตัวแทนหัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการ ท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย จำนวน 60 ราย

คณะวิจัยได้จัดส่งแบบสอบถามสัมภาษณ์ทางไปรษณีย์/โทรสารให้คณะกรรมการ ส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายแต่ละราย พร้อมทั้งได้โทรศัพท์สัมภาษณ์ในกรณีที่บางราย ประสงค์จะกรอกแบบสอบถามเพื่อความชัดเจนของข้อมูล คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว จังหวัดเชียงรายเป็นหัวหน้าส่วนราชการที่ให้ข้อมูลด้วยตนเอง ยกเว้นบางรายได้แก่ ผู้ว่าราชการ จังหวัด นายกเทศมนตรี และนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดได้มอบหมายให้เจ้าหน้าที่ ผู้รับผิดชอบโดยตรงเป็นผู้ให้ข้อมูลแทนด้วยการให้สัมภาษณ์

(2) องค์การบริหารส่วนตำบลของจังหวัดเชียงราย โดยคัดเลือกจากอำเภอที่มีแหล่ง ท่องเที่ยว จำนวน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอแม่ฟ้าหลวง และอำเภอแม่จัน อำเภอละ 5 องค์การบริหารส่วนตำบล รวมสมาชิกและกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 60 ราย การเก็บข้อมูลมีอยู่ 2 ลักษณะคือ การจัดเวทีประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ในกลุ่ม องค์การบริหารส่วนตำบลแต่ละอำเภอ (3 อำเภอ/3 เวที) และการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ โดยตรงและผ่านทางโทรศัพท์

(3) กลุ่มประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 60 ราย โดยทำการสุ่มตัวอย่างกลุ่ม ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวแห่งต่างๆ ในเขต 3 อำเภอเป้าหมาย การได้ข้อมูล จากกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวอาศัยเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์โดยตรง การสัมภาษณ์แบบ รวมกลุ่ม และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อต้องการได้ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทในภาค ประชาชนต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและวางแผนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของตนเอง

(4) ผู้กำหนดนโยบายการท่องเที่ยวระดับชาติและระดับภูมิภาค/จังหวัด และนักธุรกิจการ ท่องเที่ยวกลุ่มจังหวัดล้านนา 8 จังหวัด จำนวน 20 ราย

สำหรับผู้กำหนดนโยบายการท่องเที่ยวระดับชาติได้ปฏิเสธที่จะให้ข้อมูล เนื่องจากเห็นว่าหน้าที่โดยตรงขึ้นอยู่กับศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการจังหวัดเชียงราย การปฏิรูประบบราชการทำให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยทำหน้าที่ด้านการตลาดแต่เพียงอย่างเดียว

ดังนั้น การกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวระดับจังหวัด จึงมีผู้ให้ข้อมูลได้แก่ หัวหน้าสำนักงานจังหวัดในกลุ่มจังหวัดล้านนา 8 จังหวัด เนื่องจากศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ ยังไม่พร้อมที่จะให้ข้อมูล สืบเนื่องจากการปรับเปลี่ยนระบบการบริหารราชการ และนายกสมาคมธุรกิจท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดล้านนา 8 จังหวัด

ผลการศึกษาวิจัยจะนำเสนอแยกตามประเด็นคำถามการวิจัยออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

1. บทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายของภาครัฐ เอกชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวและประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว
2. ความสำเร็จในการนำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายไปสู่การปฏิบัติ
3. ระดับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการส่งเสริมและจัดการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล และประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว
4. บทเรียนจากกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย

4.1 บทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายของภาครัฐ เอกชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว และประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว

การศึกษารoles บทบาทการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล องค์การธุรกิจเอกชนและประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว คณะวิจัยได้แยกการเสนอข้อมูลส่วนที่ 1 ไว้ดังนี้

- 1.1 คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย
- 1.2 คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล
- 1.3 องค์การธุรกิจเอกชน
- 1.4 ประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว

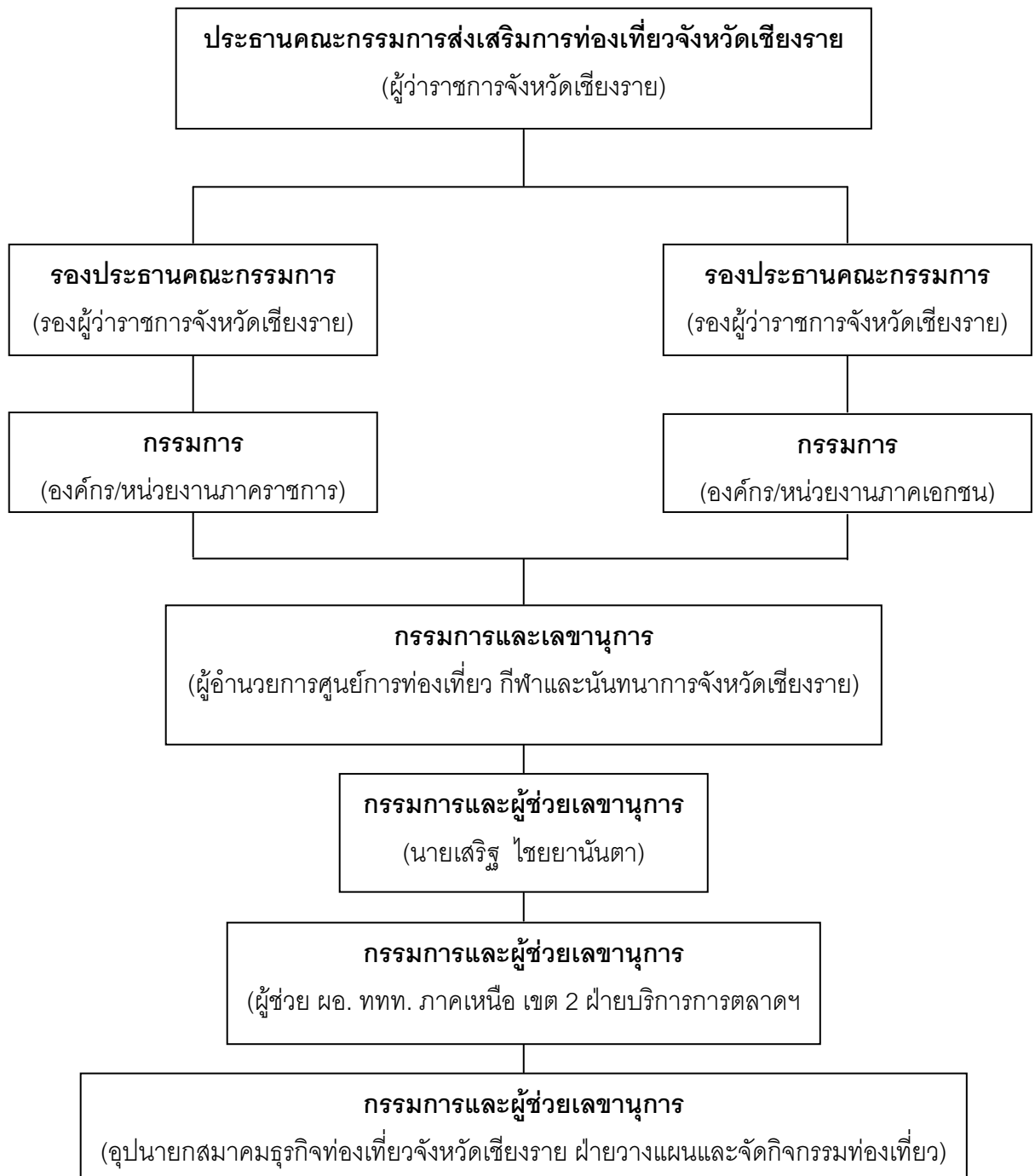
4.1.1 คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย

เนื่องจากคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย เป็นองค์กรที่รวมหน่วยงานระดับจังหวัด ด้านการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงขอเสนอลักษณะโดยรวมดังนี้

คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายเป็นองค์กรที่แต่งตั้งขึ้นโดยผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย รวมหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน จำนวน 60 หน่วยงาน ที่มีบทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัด คณะกรรมการชุดนี้ได้รับการแต่งตั้งขึ้นเมื่อปี 2547 ตามคำสั่งจังหวัดเชียงราย ที่ 2366/2547 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย โดยมีหน้าที่ดังนี้

1. กำหนดนโยบาย แผนงาน วิธีการดำเนินการและแนวทางการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย
2. ควบคุม เสนอแนะ รวมทั้งกำหนดเป้าหมายของการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวของจังหวัด ระหว่างภาครัฐบาลและเอกชนให้มีส่วนสนับสนุนต่อกันและกัน
3. ให้การสนับสนุน แก้ไขปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว ทั้งในด้านโครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคม รวมทั้งการบริการขั้นพื้นฐานให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ
4. วิเคราะห์และจัดทำแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว
5. ดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย
6. แต่งตั้งคณะอนุกรรมการ/คณะทำงาน ช่วยเหลือการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวตามความเหมาะสม
7. ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

เมื่อพิจารณาโครงสร้างของคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นที่รวมของหน่วยงานที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย คณะวิจัยได้จำแนกการแบ่งประเภทของหน่วยงานตามโครงสร้างคณะกรรมการตามแผนภูมิที่ 4.1 ดังนี้

แผนภูมิที่ 4.1 โครงสร้างคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย

แผนภูมิที่ 4.2 (ต่อ)

นายกเทศมนตรีนครเชียงราย	ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงราย	ประธานสภาวัฒนธรรม จังหวัดเชียงราย	สภาวัดสถอนี่ตำรวจ ท้องที่ 2 ฝ่ายปฏิบัติการ ตำรวจท้องที่ 2 กองบังคับ การตำรวจท่องเที่ยว
นายกเทศมนตรีตำบลแม่สาย	ผู้อำนวยการศูนย์การ ท่องเที่ยวกีฬา และ นันทนาการจังหวัดเชียงราย	อุปนายกสมาคมธุรกิจ ท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ฝ่ายวางแผนและจัด กิจกรรมท่องเที่ยว	ผู้อำนวยการท่าอากาศยาน เชียงราย
นายกเทศมนตรีตำบลเวียง เชียงของ	ประธานคณะกรรมการ โครงการสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ		ประชาสัมพันธ์จังหวัดเชียงราย
นายกองค์การบริหารส่วน ตำบลตับเต่า	นายเสรี ไร่ขยานันตา		นายกสมาคมสื่อสารมวลชน จังหวัดเชียงราย
นายกองค์การบริหารส่วน ตำบลปอ			ประธานชมรมนักจัดรายการ วิทยุจังหวัดเชียงราย
นายกองค์การบริหารส่วน ตำบลวาวี			ประธานชมรมสื่อมวลชนและชา สัมพันธ์จังหวัดเชียงราย
นายกองค์การบริหารส่วน ตำบลแม่สลองนอก			

ตารางที่ 4.1 การมีส่วนร่วมในการวางแผนของคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย

บทบาทการมีส่วนร่วม	คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว (แบ่งเป็น 7 ฝ่าย ตามโครงสร้าง)							การมีส่วนร่วมร้อยละ
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	
มีส่วนร่วม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	100

(1) หน่วยงานด้านการปกครอง และองค์กรปกครองท้องถิ่น (2) หน่วยงานด้านการวางแผนและการพัฒนา (3) หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว (4) หน่วยงานธุรกิจท่องเที่ยว (5) หน่วยงานสนับสนุนและอำนวยความสะดวก (6) หน่วยงานรักษาความปลอดภัย (7) หน่วยงานด้านการศึกษาการท่องเที่ยว

จังหวัดเชียงรายโดยผู้ว่าราชการจังหวัดได้แต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย จำนวน 60 หน่วยงาน เมื่อได้แบ่งประเภทหน่วยงานตามประเภทที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว สามารถจำแนกออกเป็น 7 ฝ่าย ได้แก่ (1) หน่วยงานด้านการปกครองและองค์กรปกครองท้องถิ่น (2) หน่วยงานด้านการวางแผนและการพัฒนา (3) หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว (4) หน่วยงานธุรกิจท่องเที่ยว (5) หน่วยงานสนับสนุนและอำนวยความสะดวก (6) หน่วยงานรักษาความปลอดภัย และ (7) หน่วยงานด้านการศึกษาการท่องเที่ยว

ตารางที่ 4.1 กลุ่มหน่วยงานทั้ง 7 ฝ่าย ในคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้แจ้งมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย เนื่องจากร่วมเป็นคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย และเคยเข้าร่วมการประชุมคณะกรรมการ ทำให้ทราบว่ามีการนำเสนอแผนงานการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายเข้าสู่การพิจารณาในการประชุมของคณะกรรมการ (100%)

ตารางที่ 4.2 ลักษณะการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย

ลักษณะการมีส่วนร่วม ในการวางแผน พัฒนาการท่องเที่ยว	คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว (แบ่งเป็น 7 ฝ่าย ตามโครงสร้าง)							มีส่วน ร่วม	ไม่มี ส่วน ร่วม	รวม
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	ร้อยละ	ร้อยละ	
1. การร่วมประชุม การจัดทำ แผนพัฒนาการท่องเที่ยว จังหวัดเชียงราย	✓	✓	✓	✓	✓		✓	85.71	14.29	100
2. การร่วมจัดเก็บข้อมูล การ ร่วมประชาสัมพันธ์ การให้ ข้อมูลให้คำแนะนำแก่นัก ท่องเที่ยวและประชาชน	✓		✓	✓	✓			57.14	42.86	100
3. การอำนวยความสะดวก การรักษาความปลอดภัยแก่นัก ท่องเที่ยว						✓		14.28	85.72	100
4. ร่วมจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการ ส่งเสริมการท่องเที่ยวของ จังหวัด	✓			✓				28.57	71.43	100

(1) หน่วยงานด้านการปกครอง และองค์กรปกครองท้องถิ่น (2) หน่วยงานด้านการวางแผนและการพัฒนา (3) หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว (4) หน่วยงานธุรกิจท่องเที่ยว (5) หน่วยงานสนับสนุนและอำนวยความสะดวก (6) หน่วยงานรักษาความปลอดภัย (7) หน่วยงานด้านการศึกษาการท่องเที่ยว

ตารางที่ 4.2 แสดงลักษณะการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวพบว่า 6 หน่วยงานที่มีส่วนร่วมในการประชุมการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ได้แก่ (1) หน่วยงานด้านการปกครอง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (2) หน่วยงานด้านการวางแผนและการพัฒนา (3) หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว (4) หน่วยงานธุรกิจท่องเที่ยว (5) หน่วยงานสนับสนุนและอำนวยความสะดวก และ (6) หน่วยงานด้านการศึกษาการท่องเที่ยว

หน่วยงานที่มีส่วนร่วมจัดเก็บข้อมูล การร่วมประชาสัมพันธ์ การให้ข้อมูลให้คำแนะนำแก่นักท่องเที่ยวและประชาชน จำนวน 4 หน่วยงาน ได้แก่ (1) หน่วยงานด้านการปกครอง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (2) หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว (3) หน่วยงานธุรกิจท่องเที่ยว และ (4) หน่วยงานสนับสนุนและอำนวยความสะดวก

การอำนวยความสะดวก และการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวมีเพียงหน่วยงานเดียวที่มีส่วนร่วมในการวางแผนโดยตรง คือ หน่วยงานรักษาความปลอดภัย

สำหรับการมีส่วนร่วมในการวางแผนจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดมี 2 หน่วยงาน ได้แก่ (1) หน่วยงานด้านการปกครองและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (2) หน่วยงานธุรกิจท่องเที่ยว

โดยสรุปหน่วยงานในคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายที่มีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเกือบทุกลักษณะของการวางแผนยกเว้นการอำนวยความสะดวกและการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว

ตารางที่ 4.3 ความเข้าใจในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในอดีตของคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย

ความเข้าใจในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในอดีต	คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว (แบ่งเป็น 7 ฝ่าย ตามโครงสร้าง)							แสดงความ ความคิดเห็น	ไม่ตอบ	รวม
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	ร้อยละ	ร้อยละ	
1. การวางแผนแบบไม่มี การบูรณาการ ขาดความ ชัดเจน		✓				✓		28.57	71.43	100
2. เป็นการวางแผนที่ดี มีฝ่าย ที่รับผิดชอบ ได้รับการ สนับสนุนจากหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง			✓		✓			28.57	71.57	100
3. แผนพัฒนาการท่องเที่ยว ในอดีตไม่ได้สร้างความยั่งยืน เกิดขึ้น เน้นเพียงการ ประชาสัมพันธ์							✓	14.28	85.72	100

(1) หน่วยงานด้านการปกครอง และองค์กรปกครองท้องถิ่น (2) หน่วยงานด้านการวางแผนและการพัฒนา (3) หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว (4) หน่วยงานธุรกิจท่องเที่ยว (5) หน่วยงานสนับสนุนและอำนวยความสะดวก (6) หน่วยงานรักษาความปลอดภัย (7) หน่วยงานด้านการศึกษาการท่องเที่ยว

ตารางที่ 4.3 แสดงทัศนคติต่อความเข้าใจในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในอดีตของจังหวัดเชียงรายจากหน่วยงานที่แจ้งมีส่วนร่วมในการวางแผน มีทัศนคติต่อความเข้าใจเป็นการวางแผนแบบไม่มีบูรณาการ ขาดความชัดเจน ได้แก่ (1) หน่วยงานด้านการวางแผนและการพัฒนา และ (2) หน่วยงานรักษาความปลอดภัย

หน่วยงานบางฝ่าย ได้แก่ (1) หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว และ (2) หน่วยงานสนับสนุนและอำนวยความสะดวก มีทัศนคติต่อความเข้าใจเป็นการวางแผนที่ดี มีฝ่ายที่รับผิดชอบได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

หน่วยงานด้านการศึกษาการท่องเที่ยวมีทัศนคติต่อความเข้าใจที่แผนพัฒนาการท่องเที่ยวในอดีตไม่ได้มีส่วนสร้างความยั่งยืนเกิดขึ้น เน้นการประชาสัมพันธ์เท่านั้น และหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวไม่ได้แสดงทัศนคติแต่อย่างใด เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ด้านการจัดทำแผน และการจัดทำปฏิทินการท่องเที่ยวตามฤดูกาลมาโดยตลอด

ตารางที่ 4.4 สถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายในปัจจุบันและอดีต

สถานการณ์การท่องเที่ยวของ จังหวัดเชียงรายในปัจจุบันและ อดีต	คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว (แบ่งเป็น 7 ฝ่าย ตามโครงสร้าง)							แสดง ความ คิดเห็น	ไม่ตอบ
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	ร้อยละ	ร้อยละ
1. มีสถานการณ์ในทางบวก มีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีต มี การคมนาคมสะดวก และระบบการ สื่อสารที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น คนรู้จัก เชียงรายมากกว่าอดีต, มีทรัพยากรทาง ธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์, มีการจัดทำ แผนที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์จังหวัด, โครงสร้างคณะทำงานที่มีฝ่ายเกี่ยวข้อง ชัดเจนกว่าเดิม, ปัจจุบันท้องถิ่นเป็นผู้มี บทบาทด้านการท่องเที่ยวมากกว่า, สถานที่ท่องเที่ยวสามารถรองรับ นักท่องเที่ยวได้มากกว่าเดิม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	100	-
2. สถานการณ์ในทางลบ จำนวนนักท่องเที่ยวน้อยลง และจำนวน วันการพักแรมไม่นาน ปัจจุบัน นักท่องเที่ยวเฉพาะฤดูหนาว, ขาดการสนับสนุนด้านการพัฒนาถนน เส้นทาง ทำให้นักท่องเที่ยวน้อยลง			✓	✓	✓			42.85	57.15

(1) หน่วยงานด้านการปกครอง และองค์กรปกครองท้องถิ่น (2) หน่วยงานด้านการ
วางแผนและการพัฒนา (3) หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว (4) หน่วยงานธุรกิจท่องเที่ยว
(5) หน่วยงานสนับสนุนและอำนวยความสะดวก (6) หน่วยงานรักษาความปลอดภัย
(7) หน่วยงานด้านการศึกษาการท่องเที่ยว

ตารางที่ 4.4 แสดงสถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย จากการแสดงความ
คิดเห็นของหน่วยงานทั้ง 7 ฝ่าย หรือคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวทั้งคณะมีทรรคนะต่อ
การท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน และอดีตในทางบวกโดยเฉพาะ ความอุดมสมบูรณ์ของ

ทรัพยากรธรรมชาติ การคมนาคมสะดวก มีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น มีคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนชัดเจนกว่าเดิม ส่วนทรศนะเชิงลบเห็นว่าจำนวนนักท่องเที่ยวลดลง มีเฉพาะฤดูหนาวและจำนวนวันการพักผ่อนไม่นาน เส้นทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร

ตารางที่ 4.5 องค์ประกอบของการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคต

องค์ประกอบของ แผนพัฒนาการท่องเที่ยว ในอนาคต	คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว (แบ่งเป็น 7 ฝ่าย ตามโครงสร้าง)							แสดง ความ คิดเห็น	ไม่ตอบ	รวม
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	ร้อยละ	ร้อยละ	
1. เน้นการประชาสัมพันธ์ให้ มาก กิจกรรมส่งเสริมการ ท่องเที่ยวต้องแนะนำให้ผู้รู้จัก ระดับประเทศ			✓	✓		✓		42.85	57.15	100
2. ต้องบูรณาการการมีส่วนร่วม ของทุกฝ่าย ทั้งภาคราชการ เอกชน และประชาชน	✓	✓		✓	✓		✓	71.42	28.58	100
3. ต้องพัฒนาปรับปรุงแหล่ง ท่องเที่ยวให้คงสภาพสมบูรณ์ ฟื้นฟูเอกลักษณ์ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นและพัฒนา แหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่	✓	✓	✓	✓	✓			71.42	28.58	100
4. พัฒนาอย่างเป็นระบบ มีฝ่าย รับผิดชอบโดยตรง และมีระบบ การจัดเก็บข้อมูลด้านการ ท่องเที่ยวที่ดี			✓	✓	✓	✓	✓	71.42	28.58	100

(1) หน่วยงานด้านการปกครอง และองค์กรปกครองท้องถิ่น (2) หน่วยงานด้านการวางแผนและการพัฒนา (3) หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว (4) หน่วยงานธุรกิจท่องเที่ยว (5) หน่วยงานสนับสนุนและอำนวยความสะดวก (6) หน่วยงานรักษาความปลอดภัย (7) หน่วยงานด้านการศึกษาการท่องเที่ยว

ตารางที่ 4.5 แสดงองค์ประกอบของการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคตโดยการแสดงความคิดเห็นของทุกหน่วยงานในคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว แสดงทรรศนะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการกิจของกลุ่มหน่วยงาน ดังนี้

- (1) การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้แพร่หลายระดับประเทศ ร้อยละ 42.85 (หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว, หน่วยงานธุรกิจท่องเที่ยว, หน่วยงานรักษาความปลอดภัย)
 - (2) การวางแผนอย่างบูรณาการที่ทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชนต้องมีส่วนร่วม ร้อยละ 71.42 (หน่วยงานด้านการปกครองและองค์กรปกครองท้องถิ่น, หน่วยงานด้านการวางแผนและพัฒนา, หน่วยงานธุรกิจท่องเที่ยว, หน่วยงานสนับสนุนและอำนวยความสะดวก, หน่วยงานด้านการศึกษาการท่องเที่ยว)
 - (3) การพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้คงสภาพสมบูรณ์ฟื้นฟูเอกลักษณ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ร้อยละ 71.42 (หน่วยงานด้านการปกครองและองค์กรปกครองท้องถิ่น, หน่วยงานด้านการวางแผนและการพัฒนา, หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว, หน่วยงานธุรกิจท่องเที่ยว, หน่วยงานสนับสนุนและอำนวยความสะดวก)
 - (4) การพัฒนาระบบการวางแผนและการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในการวางแผน ร้อยละ 71.42 (หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว, หน่วยงานธุรกิจท่องเที่ยว, หน่วยงานสนับสนุนและอำนวยความสะดวก, หน่วยงานรักษาความปลอดภัย, หน่วยงานด้านการศึกษาการท่องเที่ยว)
- โดยสรุปหน่วยงานส่วนใหญ่เห็นความสำคัญของการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวและการจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนจังหวัดเชียงราย โดยเฉพาะการวางแผนอย่างบูรณาการที่มีการพัฒนาระบบการวางแผน และการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในการจัดเก็บข้อมูลเพื่อการวางแผน

ตารางที่ 4.6 ข้อมูลที่ควรจัดเก็บเพื่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว

ข้อมูลที่ควรจัดเก็บเพื่อ การวางแผนพัฒนาการ ท่องเที่ยว	คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว (แบ่งเป็น 7 ฝ่าย ตามโครงสร้าง)							แสดง ความ คิดเห็น	ไม่ตอบ	รวม
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	ร้อยละ	ร้อยละ	
1. ข้อมูลในการรักษาความปลอดภัย สำหรับแนะนำนักท่องเที่ยว					✓	✓		28.57	71.43	100
2. ข้อมูลแสดงจุดอ่อน จุดแข็ง และแหล่งท่องเที่ยวที่ควรพัฒนาของจังหวัดในอนาคต	✓	✓	✓	✓			✓	71.42	28.58	100
3. ข้อมูลเชิงสถิตินักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนจังหวัดเชียงราย				✓		✓		28.57	71.43	100
4. ข้อมูลสำหรับการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค			✓					14.28	85.72	100
5. ข้อมูลด้านแหล่งท่องเที่ยว และการบริการต่างๆ	✓		✓		✓			42.86	57.14	100

(1) หน่วยงานด้านการปกครอง และองค์กรปกครองท้องถิ่น (2) หน่วยงานด้านการวางแผนและการพัฒนา (3) หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว (4) หน่วยงานธุรกิจท่องเที่ยว (5) หน่วยงานสนับสนุนและอำนวยความสะดวก (6) หน่วยงานรักษาความปลอดภัย (7) หน่วยงานด้านการศึกษาการท่องเที่ยว

ตารางที่ 4.6 แสดงพรรณนะของคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายต่อการพัฒนาระบบการจัดเก็บข้อมูลเพื่อการวางแผน ดังนี้

(1) ข้อมูลการรักษาความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว ร้อยละ 28.57 (หน่วยสนับสนุนและอำนวยความสะดวก, หน่วยรักษาความปลอดภัย)

(2) ข้อมูลแสดงจุดอ่อน และจุดแข็งของแหล่งท่องเที่ยว ร้อยละ 71.42 (หน่วยงานด้านการปกครอง และองค์กรปกครองท้องถิ่น, หน่วยงานด้านการวางแผนและการพัฒนา, หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว, หน่วยงานธุรกิจท่องเที่ยว, หน่วยงานด้านการศึกษาการท่องเที่ยว)

(3) ข้อมูลสถิตินักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนจังหวัดเชียงราย ร้อยละ 28.57 (หน่วยงานธุรกิจท่องเที่ยว, หน่วยงานรักษาความปลอดภัย)

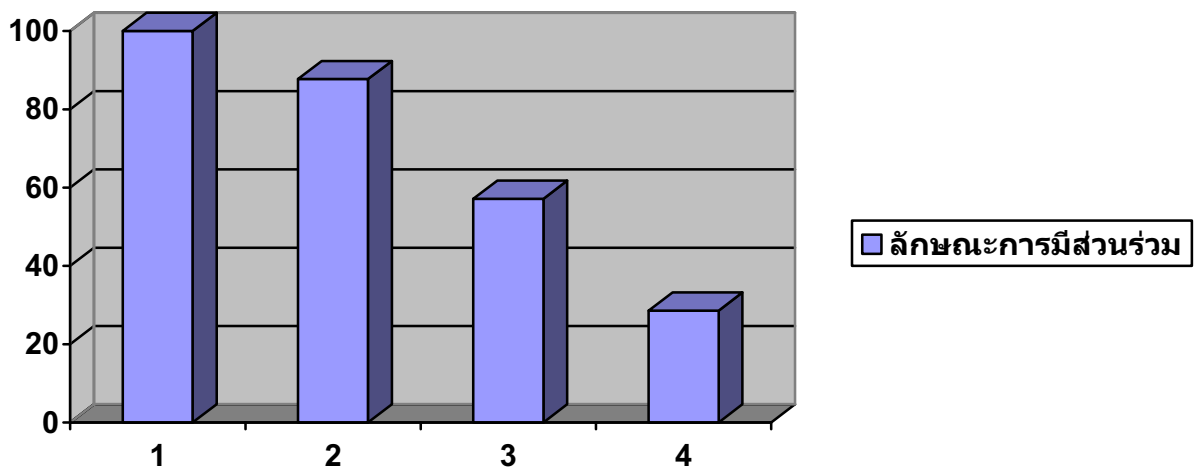
(4) ข้อมูลการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค ร้อยละ 14.28 (หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว)

(5) ข้อมูลด้านแหล่งท่องเที่ยวและบริการต่างๆ ร้อยละ 42.86 (หน่วยงานด้านการปกครอง และองค์กรปกครองท้องถิ่น, หน่วยงานสนับสนุนและอำนวยความสะดวก)

โดยสรุป คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย มองเห็นความสำคัญของข้อมูลพื้นฐานในทุกภาคส่วนเพื่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว

ในภาพรวมจากตารางที่ 4.1-4.6 ลักษณะการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย โดยคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายในช่วงเวลาที่ผ่านมามาจนถึงปัจจุบัน สามารถสรุปด้วยการอธิบายตามแผนภูมิดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 4.3 แสดงลักษณะการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย

(1) การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนในสถานะของคณะกรรมการ

(2) การร่วมประชุมจัดทำแผน

(3) การร่วมจัดเก็บข้อมูล โดยให้ข้อมูลจากประสบการณ์ทำงาน

(4) การร่วมจัดทำแผนปฏิบัติงานและกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว

จากแผนภูมิที่ 4.3 แสดงภาพรวมการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย แสดงถึงการมีส่วนร่วมในสถานภาพการเป็นคณะกรรมการตามบทบาทของการ

กำหนดนโยบายและการวางแผนถึงร้อยละ 100 การเข้าร่วมประชุมจัดทำแผนร้อยละ 85.71 การร่วมจัดเก็บข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำแผนร้อยละ 57.14 และที่น่าสังเกตมีเพียงบางหน่วยงาน ได้แก่ หน่วยการปกครองและองค์การปกครองท้องถิ่น และหน่วยงานธุรกิจท่องเที่ยวที่เป็นหน่วยงานที่จัดทำแผนและจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ร้อยละ 28.57

อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย มีทฤษฎีและความเข้าใจที่ดีต่อสถานการณ์ปัจจุบันด้านท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายทั้งเชิงบวก และเชิงลบ ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญที่จะมีผลต่อการจัดทำแผน หรือปรับปรุงแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ และสอดคล้องต่อบทบาทหน้าที่ตามภารกิจที่มอบหมายโดยจังหวัดเชียงราย (ตารางที่ 4.4) นอกจากนี้คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายได้เน้นความสำคัญของการบูรณาการหน่วยงานของภาครัฐ เอกชน และประชาชนในการมีส่วนร่วมต่อการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยว การพัฒนาและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้คงสภาพสมบูรณ์ ตลอดจนการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น (ตารางที่ 4.5) โดยเฉพาะการวางระบบการจัดเก็บข้อมูล (ตารางที่ 4.6)

4.1.2 คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล

บทบาทการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายของคณะกรรมการบริหาร และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

เนื่องจากคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ไม่ได้อยู่ในโครงสร้างของคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย คณะวิจัยได้จัดเก็บข้อมูล โดยวิธีการสัมภาษณ์และจัดทำ Focus Group ในพื้นที่การทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเมือง อำเภอแม่จัน และอำเภอแม่ฟ้าหลวง โดยมี อบต. จำนวนอำเภอละ 5 อบต. ดังนี้

1. อำเภอเมือง ได้แก่ อบต.นางแล, อบต.ดอยฮาง, อบต.แม่กรณ์, อบต.แม่ยาว, อบต.ท่าสาย
2. อำเภอแม่จัน ได้แก่ อบต.แม่จัน, อบต.ศรีคำ, อบต.สันทราย, อบต.ป่าตึง, อบต.จอมสวรรค์
3. อำเภอแม่ฟ้าหลวง ได้แก่ อบต.แม่ฟ้าหลวง, อบต.เทอดไทย, อบต.แม่สลองใน, อบต.แม่สลองนอก

ผลการศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวขององค์การบริหารส่วนตำบล แสดงในตารางที่ 4.7, 4.8, 4.9 และ 4.10 รายละเอียดของผลการศึกษา มีดังนี้

ตารางที่ 4.7 การมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาท่องเที่ยวของคณะกรรมการบริหาร และสมาชิก
องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในอำเภอเมือง อำเภอแม่จัน และอำเภอแม่ฟ้าหลวง

บทบาทการมีส่วนร่วม	คณะกรรมการองค์การบริหารส่วน ตำบลในเขตพื้นที่ท่องเที่ยวจังหวัด เชียงราย (3 อำเภอ)			แสดง ความ คิดเห็น	ไม่ตอบ
	อ. เมือง	อ. แม่จัน	อ. แม่ฟ้า หลวง	ร้อยละ (%)	ร้อยละ (%)
1. ส่งเสริมตามกิจกรรมการท่องเที่ยว ในพื้นที่ และวางแผนพัฒนาปรับปรุง ระบบโครงสร้างพื้นฐานในแหล่ง ท่องเที่ยว	✓	✓	✓	100	-
2. ร่วมสนับสนุนการประชาสัมพันธ์ แหล่งท่องเที่ยว	✓	✓	✓	100	-
3. อยู่ในชั้นเตรียมการในการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยว (ศึกษาศักยภาพ และเส้นทางการท่องเที่ยว) เพื่อ วางแผนพัฒนาต่อไปในอนาคต			✓	33.33	66.67

ตารางที่ 4.7 แสดงบทบาทการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัด
เชียงรายในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวอำเภอเมือง อำเภอแม่จัน และอำเภอแม่ฟ้าหลวง โดย อบต.
อำเภอละ 5 อบต. ได้มีส่วนร่วมส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่รวมทั้งวางแผนพัฒนา
ปรับปรุงระบบโครงสร้างพื้นฐานในแหล่งท่องเที่ยวที่ใช้งบประมาณจัดสรรในส่วนของ อบต. (100
) นอกจากนี้ อบต. ทั้ง 3 อำเภอ ได้มีส่วนร่วมสนับสนุนการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว (100
) สำหรับ อบต. ในอำเภอแม่ฟ้าหลวงได้แจ้งอยู่ในชั้นเตรียมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแหล่ง
ใหม่ในอนาคต (33.33 %)

โดยสรุป อบต. ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว พัฒนา
ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน และสนับสนุนการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ ซึ่ง
หมายความว่า การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเดิมที่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวอยู่แล้ว กล่าว

อีกนัยหนึ่งคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลไม่ได้มีส่วนในการนำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายไปสู่การปฏิบัติแต่อย่างใด กล่าวคือไม่ได้มีการรับรู้แผนพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย

ตารางที่ 4.8 ความเข้าใจของคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในอดีต อำเภอเมือง อำเภอแม่จัน และอำเภอแม่ฟ้าหลวง

ความเข้าใจถึงแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในอดีต	คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตพื้นที่ท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย (3 อำเภอ)			แสดงความ ความคิดเห็น	ไม่ตอบ
	อ. เมือง	อ. แม่จัน	อ. แม่ฟ้าหลวง	ร้อยละ (%)	ร้อยละ (%)
1. มีเพียงการประชาสัมพันธ์ และรวบรวมข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ที่ยังไม่มีผู้คนรู้จัก	✓			33.33	66.67
2. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจากอดีตถึงปัจจุบันยังขาดการมีส่วนร่วมกันอย่างจริงจัง ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน	✓			33.33	66.67
3. การพัฒนายังเป็นแบบต่างคนต่างทำ ไม่มีการบูรณาการ	✓	✓	✓	100	-
4. เป็นการสนับสนุนงบประมาณพัฒนาตามกรอบที่สามารถจัดสรรให้ได้ และ อบต. เข้าร่วมในบางกิจกรรม		✓		33.33	66.67
5. พัฒนาไปตามลักษณะเฉพาะของเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบ			✓	33.33	66.67

ตารางที่ 4.8 แสดงความเข้าใจของคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลต่อการวางแผนการท่องเที่ยวในอดีตพบว่า อบต.ในพื้นที่ 3 อำเภอ เห็นว่า การวางแผนพัฒนาการ

ท่องเที่ยวมีลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่มีการบูรณาการ (100%) พร้อมทั้งแจ้งลักษณะการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนตามความเข้าใจของหน่วยงาน ได้แก่ (1) ทำการประชาสัมพันธ์ (2) รวบรวมข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวที่ยังไม่เป็นที่รู้จัก (33.33%) (3) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในอดีตถึงปัจจุบันขาดการมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน (33.33%) (4) ให้การสนับสนุนงบประมาณ (33.33%)

โดยสรุป การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย โดยความเข้าใจของ อบต. จะเป็นเรื่องการประชาสัมพันธ์ การสนับสนุนงบประมาณ และการจัดเก็บข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว

จะเห็นได้ว่าการนำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไปสู่การปฏิบัติในระดับชุมชนท้องถิ่นคงมีอยู่บ้างเฉพาะในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักในกลุ่มนักท่องเที่ยว และบริษัทนำเที่ยว ซึ่งเป็นไปตามปฏิทินการท่องเที่ยวตามฤดูกาลที่กำหนดขึ้นโดยสำนักงานงานส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคเหนือ เขต 2 ซึ่งยืนยันข้อสรุปตารางที่ 4.7 คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลได้มีการรับรู้แผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย

ตารางที่ 4.9 องค์ประกอบสำคัญในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายในทรรศนะขององค์การบริหารส่วนตำบล

องค์ประกอบสำคัญในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย	คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตพื้นที่ท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย (3 อำเภอ)			แสดงความเห็น	ไม่ตอบ
	อ. เมือง	อ. แม่จัน	อ. แม่ฟ้าหลวง	ร้อยละ (%)	ร้อยละ (%)
1. การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในพื้นที่เห็นความสำคัญและมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา	✓			33.33	66.67
2. สร้างกฎระเบียบในการควบคุมและรักษาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน	✓			33.33	66.67
3. ผู้นำท้องถิ่นต้องให้ความสนใจและร่วมมือ		✓		33.33	66.67